

อนุสรณ์

พระราชทานเพลิงศพ

นายอำนวย ปาละสิงห์ บ.ม., บ.ช.

สมาชิกสภาเขตคลองสาน

ณ ฌาปนสถานวัดอนงคารามวรวิหาร

เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๓

กราบขอบพระคุณและขอบคุณ

ขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณท่านผู้มีเกียรติ ท่านที่เคารพนับถือ ญาติ มิตร ทุกท่าน ที่ได้กรุณาไปเยี่ยม ให้กำลังใจคุณอำนวย ปาละสิงห์ ขณะป่วยและได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา แม้กระทั่งถึงแก่กรรมลงแล้วก็ได้ให้เกียรติมารดน้ำศพ ร่วมบำเพ็ญกุศล สวดพระอภิธรรม นำพวงหรีด พวงมาลัย ดอกไม้ มาเคารพศพ เป็นจำนวนมาก ทั้งยังได้มาร่วมเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพในวันนี้

หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดขาดตกบกพร่องขอได้โปรดประทานอภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

ภรรยา บุตร ธิดา เจ้าภาพ

๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๓

นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย
ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มีแก่เรา.

ร่างกาย ได้ธาตุ ๔ คุม
ประชุม วิญญาณ ซ่านสิง
เป็นรูป นามปรา- กฏจริง
เด็กใหญ่ ชายหญิง ชิงชม.
ประถม วัยอ่อน ศึกษา
วิชชา ความรู้ คู่ข่ม
เพื่อก่อน อาชีพ อุดม
นิยม เยี่ยงนี้ นานมา.
ถึงมัช ฌิมวัย ใช่เติบ
ทำเงิน ตั้งครอบ ครัวอ่า
กอบอา- ชีพเลี้ยง อาตมา
ทุกวัน คืนอุสา- หะทน.
อายุ ลุปัจ ฉิมวัย
ร่างกาย เสื่อมใจ ย่อย่น
ลุกโอย นั่งโอย เหลือล้น
โรคชรา คร่าคั้น จนวาย.
เศรษฐี เข็ญใจ ใหญ่เล็ก
หนุ่มสาว เหล่าเด็ก ทั้งหลาย
ต่างตรง ชีพอยู่ เพื่อตาย
ย่อมคล้าย กันหมด หมู่มนุษย์.
คิดอยาก ไม่ให้ ใครตาย
ทั้งตัว ต้องสลาย ที่สุด
จึงอย่า หลงโลก พิรุธ
เพราะล้วน ม้วยดุจ ตามกัน.

สมเด็จพระญาณสังวร.

ที่ พ.228/2533

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

7 กันยายน 2533

เรื่อง ประทานอนุญาตให้จัดพิมพ์บทพระนิพนธ์ "แสงส่องใจ"

เจริญพร นายอวยชัย ปาละสิงห์

ตามที่ได้มีหนังสือกราบทูล เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อขอประทานอนุญาตจัดพิมพ์บทพระนิพนธ์ "แสงส่องใจ" เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายอำนวย ปาละสิงห์ ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ณ วัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ในวันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม 2533

ได้นำความกราบทูล ทราบฝ่าพระบาทแล้ว ประทานอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามประสงค์ พร้อมนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงมีพระเมตตาประทานอนุโมทนา ในกุศลจิตที่ท่านพร้อมญาติมิตรได้พร้อมใจกันจัดพิมพ์หนังสือและบำเพ็ญกุศลอุทิศในครั้งนี้ ขออำนาจบุญกุศลที่บำเพ็ญอุทิศจงอำนวยผลสัมฤทธิ์ประโยชน์สุขสันติแก่ นายอำนวย ปาละสิงห์ ตามคติวิสัยโดยยิ่งทุกประการ.

ขออำนวยพร

(พระมหาสุวิทย์ ปิยวิชฺโช)
ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
โทร. 281-2831-3

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่..๑๘๓๖๘.....

สำนักพระราชวัง

๑๒ กันยายน ๒๕๓๓

พระราชทานเพลิงศพ นายอำนวย ปาละสิงห์ บ.ช. สมาชิกสภาเขตคลองสาน สังกัดศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร ณ ฌาปนสถานวัดอนงคารามวรวิหาร แขวงสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๓ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

สฤษดิ์เดช/พิมพ์/ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นายอำนวย ปาละสิงห์ เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพ นายอำนวย ปาละสิงห์ สมาชิกสภาเขตคลองสาน นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่เปรียบมิได้แก่ครอบครัวและวงศ์ตระกูล

ข้าพระพุทธเจ้า ภรรยา บุตร ธิดา นายอำนวย ปาละสิงห์ ขอพระราชทาน พระบรมราชวโรกาสกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ และจักขอเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เพื่อเป็นเกียรติสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแก่ วงศ์สกุลสืบไป

หาก นายอำนวย ปาละสิงห์ มีญาณวิถีใดรับทราบถึงพระมหากรุณาธิคุณนี้คงจะปลื้มปีติโสมนัสและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติอันสูงยิ่ง ในวาระสุดท้ายนี้ด้วย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

ภรรยา บุตร ธิดา นายอำนวย ปาละสิงห์

อนุโมทนา

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายอำนวย ปาละสิงห์ อดีตสมาชิกสภาเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ซึ่งจะจัดขึ้น ณ ฌาปนสถาน วัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ในวันเสาร์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๓ คุณอวยชัย ปาละสิงห์ ในนามของคณะเจ้าภาพ ได้แจ้งกุศลฉันทะที่จะพิมพ์หนังสือ *ธรรมนูญชีวิต* เพื่อแจกเป็นธรรมทานและเป็นอนุสรณ์แห่งงาน อาตมภาพขออนุโมทนาตามความประสงค์ด้วยความเต็มใจ

การพิมพ์หนังสือธรรมแจกเป็นอนุสรณ์ในงานปลงศพนั้น นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งเป็นที่ระลึกถึงท่านผู้วายชนม์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือการให้ธรรม ที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จึงชื่อว่าได้แสดงออกซึ่งญาติธรรม พร้อมไปกับการมีส่วนร่วมเผยแพร่ธรรมเพื่อส่งเสริมสัมมาทัศนะและธรรมปฏิบัติ อันจะอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

ขออำนาจแห่งกุศลจริยา ที่คณะเจ้าภาพได้บำเพ็ญด้วยญาติธรรม และด้วยธรรมทานเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนครั้งนี้ จงอำนวยสุขสมบัติแก่ นายอำนวย ปาละสิงห์ ในสัมปรายภพ สมตามมโนปณิธานของคณะเจ้าภาพตามควรแก่คติวิสัย ทุกประการ

พระเทพเวที

๗ กันยายน ๒๕๓๓

ประกาศเกียรติคุณ

ฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

นายจำนวย ป่าละสิงห์

เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาเสียสละเวลา สละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิด ตลอดจนวิชาความรู้ และประสบการณ์ที่มี เพื่อให้คำปรึกษาอันทรงคุณประโยชน์ยิ่ง ต่อการบริหารราชการแผ่นดิน แก่รองนายกรัฐมนตรี

นอกจากก่อให้เกิดความราบรื่น ในการปฏิบัติงานของรองนายกรัฐมนตรีแล้ว ยังผลให้เกิดประโยชน์สุขโดยส่วนรวมแก่บ้านเมืองอันเป็นที่รักยิ่งของเราอีกด้วย

จึงขอมอบประกาศเกียรติคุณเพื่อแสดงความขอบคุณให้ไว้

ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๙

(นายพิชัย รัตตกุล)

รองนายกรัฐมนตรี

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

แสงส่องใจ สดใส สงบสว่าง
ธรรมนูญชีวิต ช่วยชี้ทาง สุขแท้
ทำวัตรเช้าเย็น ยอดพระกัณฑ์ ชินบัญชร ฯลฯ แล
ทานศีลภาวนา สมาธิแก่กล้า กอบเกื้อ แก่นธรรม

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

รองนายกรัฐมนตรี

นายอำนวย ปาละสิงห์ บ.ม., บ.ช.

สมาชิกสภาเขตคลองสาน

ชาตะ ๔ กรกฎาคม ๒๔๗๓

มตะ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๓

คุณพ่ออำนวย ปาละสิงห์

คุณพ่อเป็นบุตรคนแรกในสามคนของคุณปู่ถนอม คุณย่าสงวน ปาละสิงห์ เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๗๓ มีน้องชาย ๒ คน คือ คุณอามนูญและคุณอามนัส ปาละสิงห์ คุณอามนัสเสียชีวิตไปก่อนแล้ว คุณพ่อสมรสกับคุณแม่อารีย์ มีบุตรธิดาด้วยกัน ~~๙~~ ๘ คน คนแรกเป็นหญิงชื่ออรุณี เสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็กมาก คงเหลือ ๗ คนคือ

๑.	นายอวยชัย	ปาละสิงห์	รับราชการกรมสรรพากร สมรสกับ น.ส. พรพรรณ ภูมิวิชิต
๒.	นายขวัญชัย	ปาละสิงห์	ทำงานองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย สมรสกับ น.ส. อังสนา หาญทมิฬ
๓.	นายธวัชชัย	ปาละสิงห์	ทำงานบริษัทการบินไทย จำกัด
๔.	นายอภิชัย	ปาละสิงห์	ทำงานบริษัทการบินไทย จำกัด
๕.	น.ส. ยุวดี	ปาละสิงห์	เจ้าหน้าที่แผนก โอดีพี. สถานทูตอเมริกัน
๖.	น.ส. สุนทรี	ปาละสิงห์	กำลังศึกษาปริญญาโท ณ สหรัฐอเมริกา
๗.	น.ส. รัชนีกร	ปาละสิงห์	ทำงานบริษัทคัลเลอร์บาร์ จำกัด

คุณพ่อมีอุปนิสัยร่าเริง ชอบช่วยเหลือคนทั่วไป สนใจศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีความเคารพเลื่อมใสในพุทธศาสนา ชอบทำบุญสร้างกุศลทั้งใกล้ไกลเป็นประจำ คุณพ่อมีอุดมการณ์ยึดมั่นเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เหนือสิ่งอื่นใด ตั้งแต่มัชฌิมวัยเป็นต้นมาคุณพ่ออุทิศตนให้กับงานพัฒนาท้องถิ่น และบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์มาโดยตลอด คุณพ่อมีผลงานอยู่ในความทรงจำของคนในท้องถิ่นมากมายเท่าที่ลูกพอรวบรวมได้ มีดังนี้

- กรรมการสมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์
- กรรมการวัดทองเพลง ร่วมสร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ เมรุเผาศพ ฯลฯ
- ผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตคลองสาน ร่วมจัดทำโครงการสภาตำบลก่อนมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเขต จัดทำโครงการอาสาสมัครป้องกันตนเอง

- รองประธานกรรมการชุมชนสารภี ๓ โดยได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นตามพิธีสารระหว่างการเคหะแห่งชาติ กับกรุงเทพมหานคร ในสมัยของพลโทยุทธศักดิ์ คล่องตรวจโรค กับ พลเรือเอกเทียม มกรานนท์
- กรรมการแผนกศึกษาและวัฒนธรรม แขวงบางลำภูล่าง เขตคลองสาน กทม.
- ผู้ริเริ่มก่อตั้งชมรมลูกเสือชาวบ้านค่ายพระเชียงเงิน
- ประธานหัวหน้าหมวดไทยอาสาป้องกันชาติ รุ่นที่ ๑ เขตคลองสาน

☆ ได้รับเข็มไทยอาสาป้องกันชาติดีเด่น จากกองทัพภาคที่ ๑

- รองประธานกรรมการติดตามผลเยาวชนสัมพันธ์ รุ่นที่ ๓๒ ของกองบัญชาการตำรวจนครบาล ค่ายโรงเรียนวัดสุทธาราม พ.ศ. ๒๕๒๕
- อบรม กอ.รมน. รุ่นที่ ๒๐ (๒ ก.พ. ๒๖–๘ ก.พ. ๒๖)

☆ ลูกเสือชาวบ้านดีเด่น ได้รับเข็มจาก รองนายกรัฐมนตรี (พิชัย รัตตกุล)

- สมาชิกแจ้งข่าวอาชญากรรม กองบัญชาการตำรวจนครบาล
- อาสาช่วยรบ อาสาสมัครทหารพราน กองทัพภาคที่ ๑ (สำเร็จหลักสูตร ๑๑ ก.ย. ๒๖)
- อาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัยและดับเพลิง (รับวุฒิบัตร ๑๙ ก.ย. ๒๗)
- รองประธานหน่วยสารภี ๓ ได้รับเครื่องหมายกิตติมศักดิ์ชั้น ๒ (๒๖ พ.ย. ๒๘)

☆ ได้รับประกาศเกียรติคุณในการให้คำปรึกษาแนะนำเป็นประโยชน์ต่อการบริหารราชการแผ่นดินของรองนายกรัฐมนตรี จากรองนายกรัฐมนตรี (พิชัย รัตตกุล) ๓๑ ธ.ค. ๒๙

- สำเร็จหลักสูตรการฝึกอบรมเทคนิคการใช้เครื่องมือสื่อสาร ฯ ๒๘ มิ.ย. ๓๐
- สำเร็จหลักสูตรอาสาสมัครคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม รุ่น ๑๓ เมื่อ ๑๗ ส.ค. ๓๐
- สำเร็จหลักสูตรพิเศษการใช้สมุนไพรในโครงการตามพระราชดำริสวนป่าสมุนไพร
- กรรมการจัดงานเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลายสมัย
- สำเร็จหลักสูตรการเสริมคุณภาพผู้นำชุมชน รุ่น ๒ ของการเคหะแห่งชาติ ๒๙ พ.ย. ๓๐

☆ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเขตคลองสานสมัยแรก ในนามพรรคประชาธิปัตย์

☆ ประธานสภาเขตคลองสาน สมัยแรก ๑๘ มิ.ย. ๓๑–๒๗ พ.ย. ๓๑

☆ ประธานสภาเขตคลองสาน สมัยที่ ๒ ๒๘ พ.ย. ๓๑–๒๗ พ.ย. ๓๒

☆ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเขตคลองสาน สมัยที่ ๒ ในนามพรรคพลังธรรม

– ผ่านการฝึกอบรมทางการเมือง เป็นวิศวกรการเมือง จากโรงเรียนการเมืองพรรคพลังธรรม เมื่อ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๓

ตลอดชีวิตของคุณพ่อมีแต่ความยากลำบากและเหน็ดเหนื่อยมาก แต่ก็มิได้เป็นอุปสรรค และท่านก็มิได้ย่อท้อท่านกลับพอใจและเป็นสุขกับการงานนั้น ๆ เป็นที่สุด

คุณพ่อภาคภูมิใจในเกียรติที่ได้รับจากการประกอบคุณความดีต่อสังคมเป็นอย่างมาก ท่านเคยพูดเสมอว่า "พ่อเป็นคนเรียนน้อย เป็นแค่นักเรียนจ่าสำรองทหารเรือ กองสัญญาณ แต่ด้วยความมานะพยายามและความตั้งใจจริง พ่อก็มีวันแห่งความภาคภูมิใจที่สุดในชีวิตพ่อได้ ทั้งที่ไม่ได้เป็นพ่อค้าคหบดีบริจาคเงินจำนวนมาก ๆ หรือรับราชการ นั่นคือการได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย และเบญจมาภรณ์ช้างเผือก"

คุณพ่อเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง แม้ขณะเจ็บป่วยก็ไม่ยอมละเลยการงาน คุณพ่อเริ่มไม่สบายมากจนทนไม่ไหว เพราะอาการเหนื่อยง่ายหายใจขัดมาก นอนแล้วหายใจไม่ออก และมีอาการบวมทั่วร่างกาย จึงได้เริ่มเข้ารับการตรวจรักษาอย่างจริงจังครั้งแรก เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๓ ที่โรงพยาบาลกลาง กทม. โดยได้รับความช่วยเหลืออำนวยความสะดวก และได้รับการเอาใจใส่ดูแลรักษาเป็นอย่างดียิ่งจาก แพทย์หญิงนงลักษณ์ ชื่นศิริ รวมทั้งคณะแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่ทุกคน

คุณพ่อต้องอยู่รักษาตัวที่โรงพยาบาลกลางนี้ ตั้งแต่วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๓๓ จนถึงวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๓๓ จากนั้นจึงย้ายไปรับการบำบัดรักษาโดยรังสีที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งแต่วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๓๓ เรื่อยมา เหตุที่คุณพ่อตัดสินใจรักษาโดยรังสีนั้น คุณพ่อบอกลูกว่ารักษาแผนปัจจุบันจะหายเร็วกว่า ที่บวมก็จะยุบเร็ว ระหว่างรักษาหมออาจอนุญาตให้กลับบ้านได้บ้างจะได้มีเวลาสะสางงานต่าง ๆ และจะได้มีโอกาสไปกราบสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ครูอาจารย์ที่เคารพนับถือได้ ระหว่างนี้ก็ได้รับความช่วยเหลือจากคุณอาจิรยุทธ และคุณอาจันทรา ภูวะบัจฉิม (อาตุ๋ย อานิด) เป็นธุระให้ตลอดตั้งแต่ที่โรงพยาบาลกลาง กระทั่งส่งคุณพ่อมาโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ก็ได้คุณอาวารี ทองบุญ พยาบาลสูติ. ๒ พิเศษมาช่วยดูแลเป็นพิเศษ พร้อมคณะแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่อีกหลายท่าน

คุณพ่อป่วยด้วยโรคมะเร็งที่ปอดระยะสุดท้ายแล้ว คำบอกกล่าวของหมอเหมือนฟ้าผ่าลงกลางใจคุณแม่และลูก ๆ แม่ปลอบลูก ๆ ว่าให้ทำใจให้ได้ด้วยเสียงพูดสั่นเครือคลอน้ำตา พวกเราทั้งหมดต่างเสียใจอย่างสุดซึ้ง ทุกครั้งที่ไปเยี่ยมคุณพ่อ เราจะพยายามกลบเกลื่อนความเศร้าหมองยิ้มให้กำลังใจคุณพ่อพูดคุย ปฏิบัติต่อท่านไม่ให้รู้สึกเหงาว้าเหว่ คุณพ่อคงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพวกเราต่อสังคมเป็นอย่างมาก แม้คุณพ่อจะเจ็บป่วยหนักคุณพ่อก็มิได้แสดงอาการหวาดวิตกแต่อย่างใด คงมีกำลังใจดี ร่าเริง ท่านมักลุกขึ้นนั่งต้อนรับ พูดคุยกับทุกคนที่มาเยี่ยมด้วยดี และด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ คุณพ่อยังไปร่วมประชุมสภาเขตคลองสานทั้งที่ป่วยหนัก เมื่อหมออนุญาตให้กลับบ้านได้บางระยะ คุณพ่อได้มีโอกาสทำบุญเลี้ยงพระด้วยตนเองพร้อมครอบครัวและญาติมิตรที่บ้าน เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๓๓ หลังจากนั้นก็ยังไปร่วมทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านคุณย่าแช่ม ชื่นประดิษฐ์ และร่วมทำบุญอื่น ๆ อีกหลายครั้ง คุณพ่อได้ไปกราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ที่วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กทม. ตามความตั้งใจประมาณต้นเดือนสิงหาคม จากนั้นก็เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เรื่อยมาจนกระทั่งวันอาทิตย์ที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๓ ประมาณ ๑๐.๓๕ น. คุณพ่อก็จากพวกเราไปด้วยอาการสงบ ท่ามกลางความโศกเศร้าเสียใจอาลัยอย่างสุดซึ้งของทุก ๆ คน รวมอายุคุณพ่อได้ ๖๐ ปี ๕๒ วัน

การจากไปโดยไม่มีวันย้อนกลับของคุณพ่อ ทำให้ลูกได้สัมผัสกับสัจธรรมที่ว่า "ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข การพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์"

คุณพ่อจากพวกเราทุกคนไปเพียงกายเท่านั้น คุณความดีของคุณพ่อยังคงจารึกอยู่ในความทรงจำของพวกเรา แม่ ลูก หลาน และญาติมิตรตลอดไปตราบนานเท่านาน

หลานขอกราบขอบพระคุณ คุณลุงพลโทเฟื้อ คุณป้าสงัด ฤทธาคนี คุณลุงพันเอก (พิเศษ) สำเนา คุณป้าสุไท นาฑี คุณอาสงบ คุณอาสำรวย ฉิมพาลี คุณอาธรรมนูญ ปุงคานนท์ คุณอามนู บริบูรณ์ คุณอาทองสิน บุญประสิทธิ์ และครอบครัว ตลอดจนทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ห่วงใยคุณพ่อของหลาน และเมตตาต่อครอบครัวของเราด้วยดีเสมอมา และขอได้โปรดประทานอภัยที่หลานไม่สามารถเอ่ยนามผู้มีพระคุณต่อคุณพ่อ และครอบครัวของเราได้ครบทุกท่าน

ขอบารมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวงตลอดจนคุณความดีและกุศลบุญราศีที่ทุก ๆ ท่านได้ร่วมบำเพ็ญอุทิศให้คุณพ่อ จงสนองตอบแด่ทุกท่านให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญในอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ เจริญในฌาน บารมี ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ขอคุณความดีและกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้สร้างสมไว้ รวมทั้งที่บรรดา ลูก ๆ หลาน ๆ คุณแม่ ญาติ มิตร ทำไปได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้คุณพ่อ จงเป็นพลวปัจจัยส่งให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อที่เคารพรักยิ่งไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ลูก ๆ

๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๓

(สำเนาครุฑ)

ประกาศกรุงเทพมหานคร

เรื่อง ประกาศชื่อประธานสภาเขต และรองประธานสภาเขตคลองสาน

ด้วย นายสมชาย วงษ์จริต ประธานสภาเขตคลองสาน ได้ลาออกจากสมาชิกสภาเขตคลองสาน เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ที่ประชุมสภาเขตคลองสาน ครั้งที่ ๖/๒๕๓๑ เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๑ จึงมีมติเลือกสมาชิกสภาเขตเพื่อดำรงตำแหน่งประธานสภาเขตแทน ผลปรากฏว่า นายอำนวย ปาละสิงห์ รองประธานสภาเขต ได้รับเลือกเป็นประธานสภา และนายบุญชู สมิตินันทน์ สมาชิกสภาเขต ได้รับเลือกเป็นรองประธานสภา แทน โดยเริ่มปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๑

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๒๘ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครจึงประกาศชื่อประธานสภาเขตและรองประธานสภาเขตคลองสาน ดังนี้

๑. นายอำนวย ปาละสิงห์ เป็นประธานสภาเขต

๒. นายบุญชู สมิตินันทน์ เป็นรองประธานสภาเขต

ทั้งนี้ ให้อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน.

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

ร. ท. หญิง หรรษา แก้วบัณฑิต

(หรรษา แก้วบัณฑิต)

รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

ปฏิบัติราชการแทนผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

สำเนาถูกต้อง

นางสันทนา สงวนงาม

เจ้าหน้าที่ธุรการ ๓

(สำเนาครุฑ)

ประกาศกรุงเทพมหานคร

เรื่อง ประกาศชื่อประธานสภา และรองประธานสภาเขตคลองสาน

ด้วยประธานสภาเขตและรองประธานสภาเขตคลองสาน ได้ดำรงตำแหน่งครบวาระหนึ่งปี ในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ที่ประชุมสภาเขตคลองสาน ครั้งที่ ๑๑/๒๕๓๑ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ มีมติเลือกสมาชิกสภาเขตเพื่อดำรงตำแหน่งประธานสภาเขตและรองประธานสภาเขตคลองสานใหม่ ผลปรากฏว่า นายอำนวย ปาละสิงห์ และนายศักดา ห่อสกุลกล ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานสภาเขตและรองประธานสภาเขตคลองสานตามลำดับ โดยเริ่มปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๒๘ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครจึงประกาศชื่อประธานสภาเขตและรองประธานสภาเขตคลองสาน ดังนี้

๑. นายอำนวย ปาละสิงห์ เป็นประธานสภาเขต

๒. นายศักดา ห่อสกุลกล เป็นรองประธานสภาเขต

ประกาศ ณ วันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒

พลตรี จำลอง ศรีเมือง

(จำลอง ศรีเมือง)

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

ได้เวลา ประชุมเพลิง เถกิงแสง
เป็นเปลวแดง แลไป น่าใจหาย
ยืนมองดู แล้วตรึก นึกถึงตาย
เราทั้งหลาย สิต้องเน่า เผาเหมือนกัน

นี่น่ะหรือ ที่ยึดถือ ว่าตัวตน
เป็นเราเขา สัตว์คน มีรูปขันธ์
ทั้งหลงรัก โกรธเกลียด ขึ้งเคียดกัน
ก็เป็นเถ้า ทั้งนั้น มีอันใด

รูปเวทนา สัญญา สังขารแตก
วิญญาณแหลก ตาหู รู้ที่ไหน
จมูก ลิ้น กายา มโนใจ
รู้อะไร สักอย่าง เมื่อวางวาย

หมดลมพลัน มันแตก แยกทุกสิ่ง
นี่ความจริง ควรคิด พินิจหมาย
แม้เราไซร้ หมั่นคะนึง ถึงความตาย
ก็จักหน่าย ภพชาติ อนาถครัน

มธรปาณิกา "นิราศกรรมฐาน"

ทูลเกล้าถวายของแด่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บวชลูกชายคนโต
๑๕ ก.ค. ๒๑

รับเข็ม ล.ส.ช.บ. ดีเด่น

"เปิดสะพานที่กำแพงเพชร"

กิจกรรมครั้งสุดท้าย เมื่อ ๑ เม.ย. ๓๓ ก่อนเข้าโรงพยาบาล ๔ เม.ย. ๓๓

สดงละครเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

รับโล่ห์ที่ระลึก อชร. ทพ.ทภ. ๑

รวมน้ำใจสู่ชายแดน

แจกน้ำด้วยน้ำใจ

ย่อความจำ

คุณอำนวย ปาละสิงห์ อาตมาได้รู้จักเมื่ออุปสมบทจำพรรษาที่วัดอนงคาราม คณะ ๑๑ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๓ ออกพรรษาแล้วได้ลาสิกขาตามปกติ ตอนนั้นความสนิทสนมยังไม่มีมากนัก ต่อมาเมื่อมีครอบครัวแล้วได้มาช่วยเหลือทางวัดอนงคาราม และพบในงานการกุศลต่าง ๆ เสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิสาขบูชาของแต่ละปี ได้จัดโต๊ะหมู่บูชาถวายเป็นพุทธบูชา และร่วมประกวดหาเงินรายได้ช่วยทำนุบำรุงวัดเป็นประจำ ทำให้มีความใกล้ชิดบ่อย ๆ ความคุ้นเคยกันก็ทวีมากขึ้น ระยะหลังหันมาให้ความสนใจในการปกครองท้องถิ่นดำเนินการตามหลักประชาธิปไตย ประสบผลสำเร็จเป็นขั้นตอนตามประสงค์ เป็นคนเสียสละเพื่อคนอื่น มีศรัทธาช่วยเหลือวัดวาอารามหลายแห่งทั้งในกรุงเทพ ฯ และชนบท มีความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา สงเคราะห์อนุเคราะห์คนที่เข้ามาขอความเมตตาพึ่งพาอาศัยดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างราบรื่น โดยตั้งอยู่ในธรรมของผู้ครองเรือน ตามคำสอนพระพุทธศาสนา จึงเป็นผลให้เห็นได้ชัดว่าธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม หรือว่า ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกต่ำลง อย่างน้อยย่อมทรงสถานภาพของมนุษย์ชาติไว้ได้

ด้วยบารมีธรรมสัมมาปฏิบัติของคุณอำนวย ปาละสิงห์ จงประสิทธิ์ประสาธน์ความสุขตามคติวิสัยนั้นเถิด

พระสรภาณกวี

เจ้าอาวาสวัดอนงคาราม กทม.

ระลึกถึงคุณอำนวย ปาละสิงห์

คุณอำนวย ปาละสิงห์ ประธานสภาเขตคลองสาน เป็นศิษย์สำนักวัดอนงคาราม กรุงเทพ ฯ ได้จากโลกนี้ไปท่ามกลางความเศร้าโศกอาลัยของภรรยาบุตรธิดาญาติมิตรและผู้ที่เคารพนับถือทั้งใกล้ไกลจำนวนมากมาย ในจำนวนคนเหล่านั้น ไม่มีใครสักคนที่จะช่วยต้านทานพระยามัจจุราชได้

คนที่เกิดมาสู่โลกนี้แล้ว ก็เดินทางมุ่งหน้าไปสู่ปรโลกทันที บางคนก็เดินทางใกล้ คือเกิดมาไม่ทันไรก็ละโลกนี้ไปรวดเร็วไม่ช้านาน บางคนก็เดินทางไกล คืออยู่ในโลกนี้นาน แต่จะนานแค่ไหนก็คงเกินร้อยปีไปไม่ค่อยพ้น เมื่อความเป็นจริงปรากฏอย่างนี้ จึงสมควรสร้างทางเดิน และแสวงหาเสบียงสำหรับเดินทางไปสู่โลกหน้า อันได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา ละอกุศล ความไม่ดีทางกายวาจาและใจ ที่เรียกว่าทุจริตเสีย บำเพ็ญกุศลกรรม ความดีทางวาจาและใจที่เรียกว่าสุจริต เพราะบุคคลเมื่อละอกุศลเจริญกุศล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า

คุณอำนวย ปาละสิงห์ เมื่อมีชีวิตอยู่ได้สร้างทางเดินและรวบรวมเสบียงไว้ดีแล้ว ทางดำเนินชีวิตก็ไปได้สวย โดยได้รับเกียรติในตำแหน่งประธานสภาเขตถึง ๒ สมัย ทางไปปรโลกก็สร้างไว้ดี คือตั้งอยู่ในกัลยาณธรรม ประกอบด้วยเมตตา เป็นที่รักเคารพนับถือของมวลชนทั่วไป ได้บำเพ็ญบุญกุศลเป็นประจำ ไม่เคยเบือนหน้าแหนงหน่าย เมื่อมีผู้บอกบุญก็ยินดีบริจาคทั้งที่ใกล้และที่ไกล งานการกุศลในวัดอนงคาราม ก็มาร่วมทุก ๆ ครั้ง ครั้งสุดท้าย ในงานวางศิลาฤกษ์สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดอนงคาราม เมื่อ ๒๐ ก.ค. ๓๒ ก็ได้บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) ร่วมสร้าง

เมื่อคุณอำนวย ปาละสิงห์ ละโลกนี้ไป วัดอนงคารามก็ขาดศิษย์ผู้ช่วยทำนุบำรุงไป ๑ ราย ด้วยอำนาจกุศลกรรมความดีของข้าพเจ้า และด้วยอำนาจกุศลกรรมความดีของคุณอำนวย ปาละสิงห์ พร้อมทั้งบุญกุศลที่ภรรยาบุตรธิดาญาติมิตรและวิสสาสิกชนบำเพ็ญด้วยกัลยาณจิตอุทิศให้ตั้งแต่ต้นจนอวสานคือวันรับพระราชทานเพลิง วันเสาร์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๓ จงเป็นพลวปัจจัยให้คุณอำนวย ปาละสิงห์ ประสบสุขสมบัติในสัมปรายภพสมดังเจตนาปรารภเทอญ.

พระกวีวงศ์

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม กทม.

๑๙ ก.ย. ๓๓

คุณอำนวย ปาละสิงห์
ที่ข้าพเจ้ารู้จัก

โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
รักชาติ เทิดทูนกษัตริย์
มั่นคงในพระพุทธศาสนา
ส่งเสริมประชาธิปไตย
รักหมู่คณะ เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ
มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ

ข้อความข้างบนนี้ เป็นสิ่งที่คุณอำนวย ปาละสิงห์ ยึดถือและประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนี้คงจะไม่เกินความจริง คนที่ใกล้ชิดหรือที่พบเห็นเป็นประจำคงจะทราบดี จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ที่คุณอำนวย ปาละสิงห์ ต้องมาจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ด้วยโรคภัย ทั้งที่อยู่ในวัยที่ควรจะทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติและพระศาสนาต่อไปอีกได้มากกว่านี้ แต่ก็เป็นธรรมดาชีวิตทุกชีวิต ที่ไม่มีใครจะสามารถหนีความตายไปได้ ดังพุทธภาษิตว่า

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนา
ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ล้วนไปสู่อำนาจแห่งความตาย ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า

สิ่งต่าง ๆ ที่คุณอำนวยได้สร้างไว้ ปรากฏเป็นรูปธรรมก็ดี เป็นนามธรรมก็ดี ย่อมจะเป็นอนุสรณ์สถานให้ทุกคนได้จดจำไปนานเท่านาน

ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศล และคุณธรรมดังกล่าวแล้ว ที่คุณอำนวย ปาละสิงห์ ได้บำเพ็ญไว้แล้วนั้น จงดลบันดาลให้คุณอำนวย ปาละสิงห์ ได้ประสบกับอิฐวิบูลผลในสัมปรายภพทุกประการ.

พระปริยัติกิจโกศล
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม

อาลัยคุณโยมอำนวย ปาละสิงห์

การจากไปของคุณโยมครั้งนี้ เป็นการจากลูกหลาน ญาติมิตร จากพระสงฆ์องค์เจ้าไปชั่วนิรันดร์ อาตมารู้สึกมีความอาลัยคุณโยมในฐานะเป็นผู้เคยร่วมงานสร้างวัดวาอารามก็หลายแห่ง โดยเฉพาะที่วัดทองเพลง แขวงคลองต้นไทร เขตคลองสานนั้น ได้ร่วมสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ เมรุเผาศพ และอื่น ๆ อีกหลายอย่างแทบทุกชิ้นก็มีโยมร่วมบุญกุศลด้วยแทบทุกครั้ง คงเป็นเพราะโยมคิดว่าเป็นวัดใกล้บ้านและมีความพยายามที่จะสร้างให้สำเร็จ

เท่าที่ได้ร่วมทำงานกับโยมมามากนั้น ย่อมรู้สึกคุ้นเคยกันเป็นพิเศษ คุณโยมเป็นคนเอาจริงเอาจังในหน้าที่การงานมาก มีความอดทน มุมานะ มีความพยายาม มีความขยันหมั่นเพียรโอบอ้อมอารี มีเมตตา มีความจำดีเป็นพิเศษ คบค้าสมาคมกับคนทุกชั้นวรรณะเป็นคนไม่ถือตัว ถ้างานนั้นเป็นงานสังคมงานเพื่อประเทศชาติ เพื่อศาสนาแล้ว คุณโยมต้องช่วยเหลือได้แทบทั้งนั้น ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ด้วยเหตุที่คุณโยมได้ประกอบคุณงามความดีไว้มากมายสมควรแล้วที่เกิดมาอาศัยโลก และโลกก็ได้อาศัย

ฉะนั้น คณะสงฆ์ อุบาสก และอุบาสิกา วัดทองเพลง จึงอาลัยในการจากไปของโยมอำนวย ปาละสิงห์ นี้เป็นอย่างมาก ถึงแม้จะเป็นกฎธรรมดาของโลกก็ตาม

ในโอกาสที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ขออำนาจคุณงามความดี บุญกุศลและกรรมดีที่คุณโยมได้สั่งสมไว้ในภพนี้ จงเป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของคุณโยมประสบความสุข ความสงบ ในสัมปรายภพเบื้องหน้า เทอญ.

พระครูสุวรรณสิกขกิจ

เจ้าอาวาสวัดทองเพลง

คณะสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา วัดทองเพลง

คำไว้อาลัย

สมาชิกสภาเขตคลองสาน นายอำนวย ปาละสิงห์

แม้การพลัดพรากจากโลกนี้จะเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นกับทุกคน แต่เราก็ต้องการให้ผู้ที่ประกอบคุณงามความดีได้อยู่กับเราไปนานเท่านาน เพื่อช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

ไม่มีใครคาดว่าท่านสมาชิกสภาเขต อำนวย ปาละสิงห์ จะจากพวกเราไปอย่างรวดเร็ว บุคคลที่มีผลงานดีเด่นเช่นนี้ น่าจะได้มีโอกาสอยู่ช่วยสังคมต่อไปอีกสิบปีเป็นอย่างน้อย

คุณอำนวย ปาละสิงห์ จากไปเฉพาะกาย แต่ชื่อเสียงและผลงานยังคงปรากฏอยู่ประชาชนในเขตคลองสานและละแวกใกล้เคียงจะจดจำไปนานเท่านาน.

พล. ต. จำลอง ศรีเมือง

ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

คำไว้อาลัย
แด่
คุณอำนวย ปาละสิงห์

เมื่อข้าพเจ้าได้รับทราบข่าวจากบุตรสาวของคุณอำนวยว่า คุณอำนวยถึงแก่กรรมเสียแล้ว ข้าพเจ้ามีความสลดใจอย่างมากเพราะได้รู้จักคุ้นเคยกันมาประมาณ ๓๐ ปีเศษ ตั้งแต่ไปร่วมพิธีทอดกฐินสามัคคีสร้างโบสถ์วัดลูกแก อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี และต่อมาทุก ๆ ปีได้มีโอกาสร่วมกันบำเพ็ญกุศลสร้างถาวรวัตถุในพุทธศาสนาตามวัดต่าง ๆ ในหลายจังหวัด บางปีก็หลายครั้ง และบางโอกาสได้ไปทัศนาจรต่างประเทศร่วมกันอีก การปฏิบัติเหล่านี้ทำให้ครอบครัวของเราทั้งสองคุ้นเคยกันเหมือนญาติสนิท นอกจากนี้ คุณอำนวยเป็นผู้ที่มีมนุษย์สัมพันธ์ดี สามารถชักนำบุคคลต่าง ๆ ให้ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่ท้องถิ่น ประจวบเป็นลูกเสือชาวบ้านดีเด่น และไทยอาสาป้องกันชาติดีเด่น ประกอบคุณความดีจนกระทั่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ "เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย" และ "เบญจมาภรณ์ช้างเผือก" ตามลำดับ โดยการเสนอแนะของเขตคลองสานและยังสามารถนำคณะเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเขตคลองสาน ได้เป็นสมัยที่สองในขณะที่ถึงแก่กรรมนี้

ขอให้คุณความดีและกุศลผลบุญที่คุณอำนวยได้บำเพ็ญตลอดมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ จงเป็นผลสนองให้ดวงวิญญาณของคุณอำนวยไปสู่สุคติในภพหน้าด้วยเทอญ

พลโท เฟื่อ ฤทธาคนี

คำไว้อาลัย แด่สมาชิกสภาเขตคลองสาน

คุณอำนวย ปาละสิงห์

ผมเพิ่งทราบว่าบางครั้งโลกก็มีความไม่ยุติธรรมกับคนซึ่งควรจะทำประโยชน์ได้อีก กลับจะต้องจากไปในเวลาอันไม่สมควร เมื่อผมเดินทางกลับจากการไปปฏิบัติราชการของคณะกรรมาธิการเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา วันที่ ๔ กันยายน ตอน ๒๓ นาฬิกาเศษ เมื่อไปถึงที่โต๊ะทำงาน สิ่งแรกที่เห็นก็คือโน้ตสั้น ๆ ว่า คุณอำนวย ได้เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม แล้ว ทำให้ผมมีความรู้สึกว่าโลกนี้ช่างไม่ยุติธรรม อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสัจธรรมนั้นมนุษย์เพียงเกิดมาเพื่อรอกลับคืนสู่ภูมิภพเดิมนั้น

แต่บางครั้งเวลาที่ให้มานั้นสั้นเกินไปจึงทำให้ความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้น โดยเฉพาะกับคุณอำนวย ปาละสิงห์ ที่ผมได้รู้จักถึงแม้เป็นเพียงเวลาสั้น ๆ ในระยะสองปีเศษ ๆ ที่ได้มีโอกาสมาร่วมงานกันในพื้นที่แล้วมาร่วมงานกันในพรรคพลังธรรม คุณอำนวยไม่เคยทำให้ผมมีความผิดหวัง ไม่เคยทำให้เพื่อนมีความผิดหวัง ไม่เคยทำให้สมาชิกพรรคพลังธรรมมีความผิดหวัง คุณอำนวยนั้นถึงแม้ว่าก่อนจะมาร่วมกิจกรรมการเมืองกับพรรคพลังธรรม ก็ได้เคยมีตำแหน่งเป็นถึงประธานสภาเขตคลองสานมาก่อน และเมื่อมาร่วมงานกับพรรคพลังธรรมคุณอำนวยก็ไม่ได้ติดยึดในสิ่งเหล่านี้มา และคุณอำนวยก็เป็นผู้ใหญ่อาวุโส เป็นผู้ที่ได้พิสูจน์ถึงความอาวุโสทั้งทางด้านจิตใจและการทำงานทุกครั้งที่ร่วมทำงานประชุมกัน คุณอำนวยจะมีข้อคิดเห็นที่เป็นสาระเป็นประโยชน์ นี่คือคุณอำนวยที่ผมรู้จักในการทำงานช่วงระยะเวลาสั้น ๆ แต่นอกเหนือไปจากนี้ในชีวิตส่วนตัวของคุณอำนวยที่ผมรู้จักในส่วนหนึ่งนั้น คุณอำนวยเมื่อได้เข้ารักษาที่โรงพยาบาลหลายเดือนก่อน คณะของเราได้มีโอกาสไปเยี่ยมเยียนคุณอำนวยที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ผมได้เห็นธาตุแท้ของคุณอำนวยว่าเป็นลูกผู้ชายอย่างเต็มตัว อันโรคร้ายที่เกี่ยวข้องกับมะเร็งนั้นคุณอำนวยมิได้มีการอกสั่นขวัญแขวน ยังยิ้ม

ระรื่นรับการบำบัดการฉายแสงอย่างปกติ ทักทายคนที่มาเยี่ยม เป็นคนซึ่งถึงพร้อมในสติสัมปชัญญะ ผมเองนั้นเมื่อไปเยี่ยมก็ยังเชื่อว่าคุณอำนวยจะสามารถรักษาโรคนี้ให้หายและกลับคืนสู่ปกติได้ดังเช่นผู้ใหญ่บางท่านในสังคมที่ได้ทราบว่าเป็นโรคร้ายเช่นนี้เช่นกัน และสามารถรักษาหายได้ ผมได้แต่เอาใจช่วยและติดตามข่าวคราวตลอดเวลา แต่แล้วเมื่อเป็นบทกำหนดของสังขารคุณอำนวยก็ต้องจากไป แต่ก็ได้พิสูจน์อีกครั้งว่าคุณอำนวยนั้นเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะเป็นเลิศ ผมได้ทราบจากเพื่อนที่สนิทของคุณอำนวยว่าแม้กระทั่งก่อนจะถึงวาระสุดท้ายที่จะต้องจากไปจริง ๆ คุณอำนวยได้เรียกเพื่อนมาฝากฝังมอบหมายในสิ่งที่คุณอำนวยคิดว่าจะต้องทำต่อโดยเฉพาะงานในครอบครัวคุณอำนวยเอง สิ่งนี้เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าคนซึ่งมีสติสัมปชัญญะ นั้นจะมีจริงหรือไม่ก็ในวาระสุดท้ายนี้เท่านั้น อย่างไรก็ตามมนุษย์เกิดมาเพื่อพบกันแล้วจากกัน มนุษย์เกิดมาเพื่อทำความดีแล้วก็จากไป มนุษย์เกิดมาเพื่อสร้างให้โลกนี้น่าอยู่ยิ่งขึ้นแล้วก็จากไป คุณอำนวยก็ได้ทำทุกสิ่งดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงทำให้ผมรู้สึกเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่ขาดเพื่อนร่วมงานที่ดีเยี่ยงคุณอำนวยไป ผมเชื่อว่าถ้าดวงวิญญาณของคุณอำนวยสามารถทราบถึงความรู้สึกของผมและคณะที่อาลัยและเสียดายต่อการสูญเสียคุณอำนวยนั้นมีมากเพียงใดแล้ว คงจะทำให้ดวงวิญญาณของคุณอำนวยสู่สัมปรายภพอันงดงาม

ด้วยความอาลัย

นายพีระพงศ์ ถนอมพงษ์พันธ์

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตธนบุรี–คลองสาน

พรรคพลังธรรม

คำไว้อาลัย

แด่

สข. อำนวย ปาละสิงห์

ผมรู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อทราบข่าวว่า สข. อำนวย ปาละสิงห์ ถึงแก่กรรมในขณะยังดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาเขตคลองสาน ขอแสดงความอาลัยและเสียใจอย่างสุดซึ้งต่อบรรดาญาติมิตรและครอบครัวของคุณอำนวย ปาละสิงห์ ที่ต้องสูญเสียผู้ที่เป็นที่รักและเคารพไปก่อนเวลาอันสมควรเช่นนี้

คุณอำนวย ปาละสิงห์ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการในตำแหน่งสมาชิกสภาเขตคลองสานมาสองสมัยด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เป็นผู้ที่มีความมานะ พากเพียร ซื่อสัตย์สุจริตและได้รับความไว้วางใจจากผู้ใหญ่และเพื่อนร่วมงานมาโดยตลอด น่าจะมีอนาคตทางการเมืองก้าวหน้าต่อไปอีกนาน การที่มาเสียชีวิตก่อนเวลาอันสมควรเช่นนี้จึงทำให้สมาชิกสภาเขตคลองสานต้องสูญเสีย สข. ที่มีความรู้ความสามารถไปอย่างน่าเสียดาย

ขออานุภาพแห่งคุณงามความดีที่คุณอำนวย ปาละสิงห์ ได้ประกอบไว้ รวมทั้งกุศลผลบุญที่ได้บำเพ็ญมาตลอด จนบรรดาญาติมิตร ครอบครัวและพรรคพลังธรรม ส.ส. ส.ก. และ สข. ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศไปให้ จงสำเร็จผล และดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณอำนวย ปาละสิงห์จงไปสู่สุคติสัมปรายภพด้วยเทอญ

นายชิงชัย บัณฑราภิวัฒน์

สมาชิกสภา กรุงเทพมหานคร

ประธานลูกเสือชาวบ้านเขต

เขตคลองสาน กทม.

คำไว้อาลัย
แด่
สข. อำนวย ปาละสิงห์

คุณอำนวย ปาละสิงห์ ท่านเป็นคนดีมาก มีความรอบคอบและเอาใจใส่ในกิจการงานทั้งปวง ถึงแม้ว่าในระยะหลัง ๆ นี้ ท่านมีสุขภาพไม่ใคร่ดีนัก ต้องไปหาแพทย์และต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาล ถ้าหมออนุญาตให้พักที่บ้านท่านจะต้องมาประชุมสภาเขตตามหน้าที่ ซึ่งท่านได้ทำอย่างน่ายกย่องในความรับผิดชอบต่อประชาชน ที่เลือกท่านเป็นตัวแทนในเขตคลองสาน โดยส่วนตัวของพวกกระผมได้มีโอกาสได้ร่วมงานในหน้าที่ของสมาชิกสภาเขตถึงสองสมัย จึงทราบว่าท่านได้สร้างกุศล และช่วยเหลือผู้อื่น ตราบจนวาระสุดท้ายไม่นึกเลยว่าท่านจะด่วนจากไปด้วยเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ ได้ทิ้งความเศร้าโศกเสียใจอย่างสุดซึ้งไว้ให้เพื่อน ๆ น้อง ๆ สมาชิกสภาเขต และทุก ๆ คนที่รู้จักท่าน พวกกระผมขอตั้งสัตย์อธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของท่านจงไปสู่สุคติภูมิในสัมปรายภพโน้นเถิด ส่วนความดีงามของท่านที่ได้กระทำในภพนี้ ด้วยอำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ขอจงบันดาลให้คุณอำนวย ปาละสิงห์ ได้รับเกื้อกูลวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่าน ให้ได้ไปสู่แดนสันตินิรันดรด้วยเทอญ

ด้วยความเคารพ และอาลัย

ศักดา ห่อสกุลกล

ประธานสมาชิกสภาเขตคลองสาน

และสมาชิกสภาเขตคลองสานทุกคน

อาลัย พี่อำนวย ปาละสิงห์

ผมรักและนับถือ พี่อำนวย ปาละสิงห์ ซึ่งผมมักจะเรียกว่า "พี่นวย" เหมือนพี่ชายคนหนึ่ง เราได้ร่วมงานกันแทบทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นงานลูกเสือชาวบ้าน งานไทยอาสาป้องกันชาติ งานอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย หรืองานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม "พี่นวย" มีความจริงใจต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นผู้มองโลกในแง่ดี จึงเป็นที่รักใคร่ของทุกคน แม้เราจะทราบกันเป็นอย่างดีว่า มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ต่างก็มิอาจหลีกหนีความตาย แต่ก็ยังมิวายอาลัย ระลึกถึง "พี่นวย" อยู่เสมอ เพราะ "พี่นวย" น่าจะมีชีวิตอยู่นานกว่านี้ เพื่อเป็นที่พึ่งและมิ่งขวัญของครอบครัว เป็นที่รักของญาติสนิทมิตรสหาย

ขอบุญกุศลที่ "พี่นวย" ได้บำเพ็ญมาในระหว่างมีชีวิตอยู่ จงเป็นผลส่งสนองให้ดวงวิญญาณของ "พี่นวย" ประสบแต่ความสงบสุขในสัมปรายภพจงทุกประการ เทอญ.

นายจินตนา ชื่นศิริ

พนักงานพิเศษ สำนักพระราชวัง

ประธานชุมชนวัดเศวตฉัตร

อาลัยรักจากใจไว้อาลัยพี่อำนวย ปาละสิงห์

หลานอวยชัย ได้โทรศัพท์มาหาอาวารี ขอให้อาทั้งสองเขียนคำไว้อาลัยเพื่อนำลงหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ เพื่อระลึกถึง และเป็นเกียรติแก่พ่อครั้งสุดท้าย อาทั้งสองจึงได้เขียนคำไว้อาลัยมา ณ ที่นี้ด้วยความเต็มใจที่สุด

พี่อำนวยกับผมตั้งแต่คบกันมาจนนาทีสุดท้าย เขารู้และเข้าใจในธรรมชาติ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นอย่างดี เราต่างก็เรียกกันว่าพี่ด้วยความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ผลที่ได้มาจึงพ่วงถึงวารีด้วย แม้วารีจะอายุจะอ่อนกว่าพี่อำนวย แต่พี่อำนวยก็เรียกพี่วารีทุกคำไม่ว่าต่อหน้าลับหลัง ผมรักพี่อำนวยเสมือนพี่ชายร่วมอุทรคนหนึ่ง ครอบครัวของเราทั้งสองจึงมีความสัมพันธ์กันฉันท์ญาติสนิท ตลอดเวลาที่พี่อำนวยไปรักษาตัวที่ ร.พ. จุฬา-ลงกรณ์ วารีซึ่งทำงานอยู่ที่นั่นจึงมีโอกาสช่วยเหลือพยาบาลจนวันสุดท้าย ที่พี่อำนวยจะจากร่างไป มีอีกผู้หนึ่งที่อดจะกล่าวถึงเสียมิได้คือน้องฉลวย ซึ่งได้มาปฏิบัติรับใช้พี่อำนวยจนนาทีสุดท้ายที่วิญญาณจากร่างไปท่ามกลางความโศกเศร้าเสียใจของ แม่ น้องมนูญ ภรรยา บุตรธิดา

วันเสาร์ที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๓ หลังจากผมไปเผ้าหลวงพ่อเทียนชัยสี (ประยูร ศิริลักษณ์) ที่บางมด แล้วมาเยี่ยมพี่อำนวยที่ ร.พ. จุฬาลงกรณ์ พี่อำนวยพูดกับวารี น้องฉลวย และนันท์ว่า หลวงพ่อมาแล้วยกมือไหว้อย่างนอบน้อม

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๓ ด้วยความห่วงใย ผมรีบไปเยี่ยมพี่อำนวยแต่เช้า ทราบจากวารีว่าพี่อำนวยอาการไม่ดี ร่างกายเริ่มไม่ไหวตั้งแต่วันเสาร์แล้ว จึงพูดว่าจะไปใส่บาตร เมื่อกลับมาอีกครั้งพบอยู่กันพร้อมหน้า เนื่องจากวารีรีบโทร ๆ ตามมาให้ทันเห็นใจ ผมได้พูดกับพี่อำนวยดัง ๆ ได้ยินทุกคน และก้มลงกระซิบที่หูพี่อำนวยเป็นครั้งสุดท้ายว่า หลวงพ่อเทียนชัยสีที่พี่อำนวยเห็น องค์ท่านมีแต่ให้ จึงขอนำข้อความที่เขียนและพี่อำนวยรับทราบก่อนประมาณ ๒ เดือน มาลงเป็นอนุสรณ์แด่พี่อำนวยที่รัก

ร.ต.ต. บรรจงศักดิ์ ทิพย์วิสาร

วารี ทองบุญ ไขฉวี ยศสุวรรณ *ร.พ. จุฬาลงกรณ์ กทม.*

พ่อนี้มีแต่ให้

จงกล่าวไว้ให้คิด　　เป็นอนุสรณ์
ว่าพ่อนี้รักเจ้า　　เฝ้าอาวรณ์
แต่กาลก่อนนานมา　　ท่านก็พึ่ง
จะเอาแต่ได้กลับได้　　อะไรบ้าง
มันจริงจังสักอย่าง　　มีไฉน
จงก่อกรรมทำดีเถิด　　ประเสริฐกว่าอื่นใด
ผลที่ได้จะพบพ่อ　　ตลอดกาล.

ร.ต.ต. บรรจงศักดิ์ ทิพย์วิสาร

วารี ทองบุญ ร.พ. จุฬา ฯ

อำลา-อาลัย

ด้วยดวงจิตคิดถึงตรึงจิตมั่น　　เหมือนภาพฝันครั้งเก่าแสนเศร้าหมอง
เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมปรองดอง　　ครานี้ต้องจากไกลใจตรอมตรม
พี่อำนวย ปาละสิงห์ผู้มีงมิตร　　ผู้สถิตแห่งธรรมะเฝ้าสะสม
เป็นพ่อพระมิ่งดวงใจแห่งปวงชน　　เหมือนมีมนต์จากสวรรค์สรรสร้างมา
เป็นที่รักแห่งดวงใจคนใกล้ชิด　　เป็นที่รักแห่งญาติมิตรเฝ้าหวลหา
เป็นที่รักแนบสนิทชิดลูกยา　　เป็นที่รักแห่งประชาชั่วนิรันดร์
ขอกุศลภพนี้ที่ทำไว้　　จงดลให้ดวงวิญญาณนี้สุขสันต์
สู่สุคติสัมปรายภพดั่งจำนรรจ์　　บรรลุถึงชั้นพรหมสมหทัย.

ไขฉวี ยศสุวรรณ ร.พ. จุฬา ฯ

คำประกาศเกียรติคุณและไว้อาลัย

แด่

คุณอำนวย ปาละสิงห์

ผู้ริเริ่มก่อตั้งชมรมลูกเสือชาวบ้านค่ายพระเชียงเงิน

ในนามของสมาชิกชมรมลูกเสือชาวบ้านค่ายพระเชียงเงิน และศิษย์ค่ายพระเชียงเงินทุก ๆ คน

ณ บัดนี้ พวกเราทั้งหลายได้มาร่วมประชุมพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้แล้ว เพื่อบอกกล่าวต่อสาธารณชนและดวงวิญญาณของคุณอำนวย ปาละสิงห์ ว่าตลอดระยะเวลาที่พวกเราทั้งหลายได้ร่วมกิจกรรมของชมรม ฯ ค่ายพระเชียงเงิน ได้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของชาติ สร้างสรรค์ความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่คณะตลอดจนสังคมส่วนรวมโดยทั่วไป โดยมีคุณอำนวย ปาละสิงห์ เป็นผู้นำต่างมีเจตนารมณ์เดียวกันเพื่อเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ไว้เหนือสิ่งอื่นใด โดยเต็มกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล

คุณอำนวย ปาละสิงห์ ผู้ริเริ่มก่อตั้งชมรมลูกเสือชาวบ้านค่ายพระเชียงเงินเป็นผู้เสียสละในทุก ๆ ด้าน เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ สร้างเสริมความมั่นคงในอุดมการณ์ด้วยความจริงใจ และจริงจังที่สุด ได้ประกอบคุณความดีเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนมากมายจนเป็นที่เคารพรักนับถือ เป็นที่ศรัทธาแก่พวกเราทั้งหลาย และผู้ประสบพบเห็นโดยทั่วไป ดังเช่นที่คุณอำนวย ปาละสิงห์ ได้รับเกียรติเป็นไทยอาสาป้องกันชาติดีเด่นและลูกเสือชาวบ้านดีเด่น ได้รับเข็มสดุดีจาก ฯ พณ ฯ รองนายกรัฐมนตรี ได้รับประกาศเกียรติคุณในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้คำปรึกษาต่อการบริหารราชการแผ่นดินแก่รองนายกรัฐมนตรี ฯลฯ ตลอดจนได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย และเบญจมาภรณ์ช้างเผือก เป็นเกียรติประวัติแก่ตนและวงศ์สกุล

คุณอำนวย ปาละสิงห์ จึงเป็นผู้สมควรได้รับคำสดุดีจากพวกเราทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง และเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งแก่ลูกเสือชาวบ้าน อาสาสมัครเหล่าต่าง ๆ และศิษย์ค่ายพระเชี่ยงเงินทุก ๆ คนโดยทั่วไป

เมื่อคุณอำนวย ปาละสิงห์ ต้องจากไปอย่างไม่มีวันย้อนกลับ พวกเราทั้งหลายก็ได้แต่เสียใจและอาลัยอย่างสุดซึ้ง จึงพร้อมกันตั้งจิตอธิษฐานต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ณ ที่นี้ ขอบารมีคุณความดีและกุศลผลบุญทั้งหลายที่คุณอำนวย ปาละสิงห์ ได้สร้างสมไว้พร้อมทั้งกุศลผลบุญที่พวกเราทั้งหลาย ตลอดจน ญาติ มิตร ศิษย์ ผู้เคารพนับถือซึ่งได้ร่วมกันตั้งใจบำเพ็ญอุทิศแด่คุณอำนวย ปาละสิงห์ จงนำดวงวิญญาณของคุณอำนวย ปาละสิงห์ ไปสู่สัมปรายภพด้วยความร่มเย็น สุข สว่าง สงบ จงทุกประการเทอญ

เลขาธิการชมรมลูกเสือชาวบ้านค่ายพระเชี่ยงเงิน

สมาชิกชมรมและศิษย์ค่ายพระเชี่ยงเงิน

๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๓

รายนามท่านผู้มีเกียรติที่นำพวงหรีดมาเคารพศพ

๒๖ ส.ค. – ๑ ก.ย. ๒๕๓๓

๑. พลตรี จำลอง ศรีเมือง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
๒. คณะที่ปรึกษาผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
๓. เลขานุการผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
๔. ส.ส. พลเรือเอก ศิริ ศิริรังษี เขตธนบุรี–คลองสาน พรรคพลังธรรม
๕. ส.ส. พีระพงศ์ ถนอมพงษ์พันธ์ เขตธนบุรี–คลองสาน พรรคพลังธรรม
๖. พลโท เฟื้อ–คุณสงัด ฤทธาคนี
๗. พันเอกพิเศษ สำเนา–สุไท–สุวดี นาฑี
๘. พันตรี ประชา ธรรมโชติ และภริยา
๙. สภากรุงเทพมหานคร
๑๐. ส.ก. ชิงชัย บัณฑราภิวัฒน์ เขตคลองสาน พรรคพลังธรรม ประธานลูกเสือชาวบ้านเขตคลองสาน
๑๑. ส.ก. มาโนช มีสัณฐาน เขตธนบุรี ส.ข. เขตธนบุรี พรรคพลังธรรม
๑๒. ศูนย์พรรคพลังธรรมเขตคลองสาน
๑๓. คณะสมาชิกชมรม สภาเขตสัมพันธ์ พรรคพลังธรรม
๑๔. สมาชิกสภาเขตบางรัก
๑๕. ส.ข. ศักดา–นงลักษณ์ ห่อสกุลกล เขตคลองสาน พรรคพลังธรรม
๑๖. ส.ก. ส.ข. ที่ปรึกษาศูนย์พรรคพลังธรรม เขตจอมทอง
๑๗. ส.ส. ปราโมทย์ สุขุม พรรคประชาธิปัตย์
๑๘. ร.ศ. ญาณเดช ทองสิมา พรรคประชาธิปัตย์
๑๙. ศูนย์พรรคประชากรไทย เขตธนบุรี–คลองสาน
๒๐. ศูนย์ประสานงานพรรคมวลชน เขตคลองสาน

๒๑. สำนักงานเขตคลองสาน
๒๒. งานโยธาเขตคลองสาน
๒๓. มูลนิธิลูกเสือชาวบ้านเขตคลองสาน
๒๔. ล.ส.ช.บ. รุ่น ๕ เขตคลองสาน
๒๕. ล.ส.ช บ. รุ่น ๘ เขตคลองสาน
๒๖. ประธาน ล.ส.ช.บ. รุ่น ๑๕ เขตคลองสาน (สุปราณี)
๒๗. ประธาน ล.ส.ช.บ. รุ่น ๑๖ เขตคลองสาน อ.บ.ภ. หน่วยท่าดินแดง ธน๑๗–๐๐
๒๘. ท.ส.ป.ช. รุ่น ๓ เขตคลองสาน
๒๙. กลุ่ม ๑๗ คลองสานพัฒนา
๓๐. อ.บ.ภ. มูลนิธิชาวเจ้าพ่อเสือ เหนือ ๑๓–๐๐
๓๑. อ.บ.ภ. หน่วยดอกไม้ ชูชัย จีระวัฒนรักษ์ ประธานหน่วย
๓๒. อาสาสมัครมูลนิธิบ่อเต็กตึ๊ง
๓๓. ศูนย์วิทยุกรุงเทพมูลนิธิบ่อเต็กตึ๊ง
๓๔. ชมรมลูกเสือชาวบ้านค่ายพระเชียงเงิน
๓๕. ลูกศิษย์ค่ายพระเชียงเงิน
๓๖. ลูกศิษย์พ่อ (กลองยาว)
๓๗. คณะปี่พาทย์วัดเศวตฉัตร
๓๘. สมาคมศิษย์อนงคารามในพระบรมราชูปถัมภ์
๓๙. สมาคมศิษย์เก่าวัดสุทัศน์
๔๐. โรงเรียนวัดทองเพลง เขตคลองสาน
๔๑. โรงเรียนวัดสุวรรณ เขตคลองสาน
๔๒. คณะกรรมการศึกษา โรงเรียนวัดพิชัยญาติ เขตคลองสาน
๔๓. โรงเรียนรัตนพลศึกษา
๔๔. สมชาย วงษ์จริต

๔๕. สมบัติ วิอังศุธร
๔๖. ถนอมจิต ปัทมานุช
๔๗. ธรรมนูญ ปุงคานนท์ และครอบครัว
๔๘. มนู–ชนัญช์ บริบูรณ์
๔๙. สมมาตร–ยุพา ฉันทพงศ์
๕๐. กองอุทธรณ์ภาษีอากร
๕๑. เพื่อน ๆ ลูก ฝ่ายระบบ ฯ สรรพากร
๕๒. สำนักงานควบคุมโครงการ องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย
๕๓. บริษัท การบินไทย จำกัด
๕๔. พนักงานกองบริการเดินรถ บริษัทการบินไทย จำกัด
๕๕. แผนก FV–O กองคลังสินค้า ฯ บริษัทการบินไทย จำกัด
๕๖. กัปตันโยธิน ภมรมนตรี
๕๗. ทองพูน อมตวิวัฒนา บริษัทการบินไทย จำกัด
๕๘. กองคลังสินค้า ฯ บริษัทการบินไทย จำกัด
๕๙. BKKFTTG
๖๐. แผนกช่าง Z–W
๖๑. ว.ท.บ. รุ่น ๕ เอกเครื่องกล ว.ศ. พระนคร
๖๒. ICMC/ODP สถานทูตอเมริกัน
๖๓. RAP UNIT
๖๔. พนักงาน TTEC
๖๕. บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด สาขาธนบุรี
๖๖. บริษัท ไดเมนชั่นฟิล์ม จำกัด
๖๗. ห.จ.ก. พันธ์ยนต์อะไหล่
๖๘. อู่สมบัติการช่าง

๖๙. ร้านดอกไม้ นุชออคิด เมอร์รี่คิงส์วงเวียนใหญ่
๗๐. ธนาคารกสิกรไทย สาขาถนนเจริญรัถ
๗๑. ชุมชนหงษ์ทอง เขตคลองสาน
๗๒. ชุมชนราษฎร์ร่วมเจริญ เขตคลองสาน
๗๓. ชุมชนวัดทองธรรมชาติ เขตคลองสาน
๗๔. ชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน
๗๕. ชาวลำปาย้า เขตคลองสาน
๗๖. ชาวคณะวัดโพธิทอง–บางคล้า สุพรรณบุรี
๗๗. ครอบครัว พ่อวงษ์–พรหมดิเรก
๗๘. จินดา–สายพิณ สง่าพงษ์
๗๙. ชูเกียรติ–จุฑารัตน์ สง่าพงษ์
๘๐. อรุณ–เพิ่มศิริ หยาดผกา
๘๑. จารุพันธุ์–สมหมาย บุนนาค
๘๒. กราว–บุญล้อม ภู่โคกหวาย
๘๓. สมบุญ–สุภา ศีลสร
๘๔. ไพบูลย์–ชูเชื้อ ศีลสร และลูก ๆ
๘๕. เจริญ–บุญเลื่อน นิลเอสงฆ์
๘๖. ตรีพล–วิภา เรียบร้อยเจริญ
๘๗. สิริ ภูพัธยากร
๘๘. นวลละออ แจ่มอุไร
๘๙. บุญธรรม เอลกวัฒน์
๙๐. (ก่อสร้าง) เซนต์หลุยส์คอร์ท

ข้าขอนบชนกคุณ ชนนีเป็นเค้ามูล
ผู้กอปรนุกูลพูน ผดุงจวบเจริญวัย

ฟูมฟักทะนุถนอม บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไร ไร บ คิดยากลำบากกาย

ตรากทนระคนทุกข์ ถนอมเลี้ยง ถุรู้วาย
ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา

เปรียบหนักชนกคุณ ชนนี คือภูผา
ใหญ่พื้นพสุนธรา ก็ บ เทียบ บ เทียมกัน

เหลือที่จะแทนทด จะสนองคุณานันต์
แท้บูชไนย์อัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ ฯ

ปัญญา ขันติ สัจจะ เมตตา กล้าหาญ

หลักแห่งความสำเร็จ

ขยันและประหยัด ยืนหยัดอดทน
ทำตนเชื่อถือได้ อ่อนน้อมถ่อมตัว
รู้จักประมาณตน รู้ผิดและรู้ชอบ
ตั้งปณิธาน เข้าจิตใจผู้อื่น
ไม่โลภรู้สันโดษ เด็ดเดี่ยวมั่นคง
ใจคอกว้างขวาง กล้าได้กล้าเสีย

◉ เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียรู้ ชีพม้วยมรณา.

◉ พฤษภกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา.

สารบาญ

หน้า

แสงส่องใจ

พระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก

---

๐ "ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย" นี้เป็นพุทธศาสนสุภาษิต และความประมาททั้งหลายรวมลงในความประมาทปัญญา.

๐ ปัญญาคือเหตุผล ผู้ไม่เห็นความสำคัญของเหตุผล ประมาทเหตุผล จึงไม่ใช้เหตุผล ความไม่ใช้เหตุผลนี้แหละคือความประมาทปัญญา.

๐ ผู้ประมาทปัญญา หรือผู้ไม่ใช้เหตุผล คือผู้เดินอยู่บนทางแห่งความตาย.

๐ ความตายนั้นมีทั้งตายด้วยสิ้นชีวิต และตายด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ ทั้งสองอย่างนี้เกิดได้แก่ผู้ประมาทปัญญา.

๐ ความประมาทในการกระทำ ที่เรียกว่าประมาททางกาย เช่น ความประมาทเกี่ยวกับอาวุธร้าย มีปืนและระเบิด เป็นต้น ไม่คำนึงถึงเหตุผลว่าอาวุธเช่นนั้นมีโทษร้ายแรง ความประมาทเช่นนี้ที่ทำให้เกิดความตายด้วยสิ้นชีวิตแล้วเป็นจำนวนมาก นี้คือความประมาทเป็นทางแห่งความตายประการหนึ่ง.

๐ ความประมาทในการพูด คือพูดโดยไม่ระวังถ้อยคำ เรียกว่าประมาททางวาจา ไม่คำนึงให้รอบคอบว่าจะเกิดผลอย่างไรในการพูด พูดไปตามอารมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความโกรธ ความประมาทเช่นนี้ทำให้เกิดความตายด้วยสิ้นชีวิตแล้วเป็นอันมาก ด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศก็เป็นอันมาก นี้คือความประมาทเป็นทางแห่งความตายประการหนึ่ง.

๐ ความประมาทในความคิด คือคิดฟุ้งซ่านไปโดยไม่ระมัดระวัง เรียกว่าประมาททางใจ การฆ่าตัวตายก็เกิดจากความประมาทนี้ ความเสียสติก็เกิดจากความประมาทนี้ ความทำลายผู้อื่นก็เกิดจากความประมาทนี้ นี้คือความประมาทเป็นทางแห่งความตายประการหนึ่ง.

๐ ความตายด้วยสิ้นชีวิต แม้จะเกิดจากความประมาทก็ยังดีกว่าความตายด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ ที่เรียกกันว่าตายทั้งเป็น.

○ ความตายด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ เกิดจากความประมาทปัญญาในเรื่องต่าง ๆ เป็นความประมาททางกาย ทางวาจา ทางใจ ไม่อบรมปัญญาในเรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง.

○ ผลที่เกิดจากความประมาทปัญญา คือความตาย ไม่ว่าจะตายด้วยสิ้นชีวิต หรือตายด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศเป็นความไม่ดีทั้งสิ้น ความประมาทปัญญา หรือความประมาท จะให้ผลดีไม่มีเลย จึงไม่ควรประมาทปัญญา.

○ ความไม่ประมาทปัญญาคือความเห็นความสำคัญของปัญญา ทั้งปัญญาตนและปัญญาผู้อื่น จะเห็นแต่ความสำคัญแต่ปัญญาตน ไม่เห็นความสำคัญปัญญาผู้อื่นด้วย ก็ไม่ได้.

○ ความไม่เห็นความสำคัญปัญญาตนมีโทษอย่างไร ความไม่เห็นความสำคัญปัญญาผู้อื่นก็มีโทษอย่างนั้น ผู้ไม่ประมาทปัญญาจึงหมายถึงผู้ไม่ประมาททั้งปัญญาตนและปัญญาผู้อื่น.

○ ประมาทปัญญาตนก็เป็นทางแห่งความตาย ประมาทปัญญาผู้อื่นก็เป็นทางแห่งความตาย ผู้พ่ายแพ้แก่ผู้อื่น ต้องเสื่อมเสียสูญสิ้นเป็นอันมาก ต้องเศร้าโศกเสียใจถึงเสียสติก็มี ก็เพราะประมาทปัญญาผู้อื่น.

○ ความประมาทปัญญาผู้อื่นก็คือความประมาทปัญญาตนนั่นเอง ผู้ไม่อบรมปัญญาตนเท่านั้นที่จะประมาทปัญญาผู้อื่น ผู้อบรมปัญญาตนจะไม่ประมาทปัญญาผู้อื่นเลย นั่นก็คือผู้เห็นความสำคัญของปัญญาตน จะแลเห็นความสำคัญของปัญญาผู้อื่นด้วย.

○ ประมาทปัญญาผู้อื่นคือเห็นผู้อื่นไม่มีปัญญา ไม่สามารถเห็นตนเองมีปัญญามีความสามารถยิ่งกว่าผู้อื่น จะคิดจะพูดจะทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นจึงไม่รอบคอบ ไม่ใช้ปัญญาให้เต็มที่ เป็นการประมาทปัญญา เป็นการเดินอยู่บนทางแห่งความตายได้ทั้งสองอย่าง คือทั้งอย่างสิ้นชีวิต และอย่างสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ.

○ ความประมาทปัญญาหมายถึงทั้งความประมาทปัญญาตน ความประมาทปัญญาผู้อื่น และความประมาทปัญญาที่เป็นกลาง มิใช่ปัญญาตนหรือปัญญาผู้ใด.

๐ ความประมาทปัญญาที่เป็นกลาง คือความไม่เชื่อว่าปัญญาเป็นความสำคัญ ปัญญาเป็นความจำเป็น สำหรับประคับประคองชีวิตให้สวัสดี ทั้งที่ปัญญาเป็นสิ่งควรอบรมให้มีเป็นอันมากในตน ก็ไม่เห็นค่าของปัญญา ไม่พยายามทำปัญญาให้เป็นปัญญาตน เปรียบเช่นเห็นสิ่งใดไม่มีค่าก็ไม่พยายามแสวงหาไว้เป็นสมบัติตน เรียกว่าประมาทสิ่งนั้น ผู้ประมาทปัญญาย่อมไม่อบรมปัญญา.

๐ การดำรงชีวิตจะสวัสดีเพียงไร สำคัญที่ประมาทปัญญาตนและปัญญาผู้อื่นมากน้อยเพียงไร ประมาทปัญญาตนและปัญญาผู้อื่นมาก ชีวิตจะสวัสดีน้อย ประมาทปัญญาตนและปัญญาผู้อื่นน้อย ชีวิตจะสวัสดีมาก.

๐ ผู้ไม่ประมาทปัญญา แม้จะต้องพบความตายด้วยความสิ้นชีวิต อันเป็นธรรมดาที่ไม่มีผู้หลีกเลี่ยงพ้น แต่ก็ยากจะพบความตายด้วยความสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ.

๐ ประมาทปัญญาผู้อื่น คือไม่รอบคอบในการคิดพูดทำเกี่ยวกับผู้อื่น ด้วยเห็นว่าไม่จำเป็นต้องรอบคอบระมัดระวังอยากคิดอยากพูดอยากทำเกี่ยวกับผู้อื่นอย่างไร ก็คิดก็พูดก็ทำ มีความไว้วางใจเป็นเหตุสำคัญบ้าง มีความระแวงสงสัยเป็นเหตุสำคัญบ้าง ผลที่ตามมาจากความประมาทปัญญา อาจเป็นความตาย ตายด้วยสิ้นชีวิต หรือตายด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสอง.

๐ ทุกคนมีปัญญา แม้จะมากน้อยไม่เสมอกัน ทุกคนไม่ควรลืมความจริงนี้ ไม่ควรประมาทในการคิดการพูดการทำที่เกี่ยวกับทุกคน นั่นก็คือไม่ควรเป็นคนเชื่อง่าย หูเบา ซึ่งจะตามมาด้วยการพูดการทำตามความเชื่อ ดังนี้ไม่ใช่การคิดการพูดการทำด้วยปัญญา เป็นการประมาทปัญญา ทั้งปัญญาตน เพราะไม่นำปัญญาตนมาใช้ประกอบความคิดการพูดการทำ เป็นการประมาททั้งปัญญาผู้อื่น เพราะไม่ใช้ปัญญาตนพิจารณาปัญญาผู้อื่นให้รอบคอบ.

๐ ปัญญาเป็นคุณลักษณะ เป็นลักษณะที่ดี มีคุณ เป็นความสว่าง ความสมบูรณ์ของคำว่าปัญญาคือสัมมาปัญญาเท่านั้น ไม่มีมิจฉาปัญญา สัมมาปัญญาคือปัญญาชอบ ปัญญาก็หมายถึงปัญญาชอบเช่นกัน ผู้มีเล่ห์เหลี่ยมใช้เล่ห์เหลี่ยม ไม่ใช่ผู้มีปัญญา ใช้เล่ห์เหลี่ยมไม่เรียกว่าใช้ปัญญา.

๐ ผู้มีปัญญาน้อยเป็นผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมมาก เพราะผู้มีปัญญาน้อยเป็นผู้อยู่ในความมืดมากกว่าอยู่ในความสว่าง จึงไม่เห็นถูกต้องตามสมควร ว่าการใช้เล่ห์เหลี่ยมไม่ใช่วิธีที่ถูกต้อง ไม่ใช่วิธีของคนดีมีปัญญา การใช้เล่ห์เหลี่ยมเป็นการประมาทปัญญา เป็นทางแห่งความตาย อาจทั้งด้วยสิ้นชีวิตและทั้งด้วยสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ.

๐ ผู้มีปัญญามากเป็นผู้ไม่ใช้เล่ห์เหลี่ยม เพราะผู้มีปัญญามากไม่จำเป็นต้องใช้เล่ห์เหลี่ยมอันเป็นกลโกง เป็นความไม่สุจริต ผู้มีปัญญามากสามารถใช้ปัญญาแก้ไขจัดการเรื่องราวทั้งหลายให้เป็นไปได้อย่างถูกต้องด้วยดี ผู้มีปัญญารังเกียจเล่ห์เหลี่ยม ไม่ยินดีที่จะใช้เล่ห์เหลี่ยม แต่รู้จักเล่ห์เหลี่ยม รู้ทันผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยม เพราะปัญญาเป็นแสงสว่าง ย่อมนำให้รู้ให้เห็นให้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างได้ ชัดเจนมากน้อยตามความมากน้อยของปัญญา.

๐ ผู้ใดชอบใช้เล่ห์เหลี่ยมอันเป็นความไม่ดี ไม่ชอบใช้ปัญญาอันเป็นความดี พึงรู้ได้ว่าผู้นั้นเป็นผู้ประมาทปัญญา ไม่เห็นความสำคัญของปัญญา จึงไม่ปรารถนาจะมีปัญญาไม่อบรมปัญญา ทั้งยังประมาทปัญญาตน ไม่เห็นความสำคัญของปัญญาที่มีอยู่ จึงไม่พยายามนำปัญญานั้นออกใช้ และประมาทปัญญาผู้อื่น ไม่คิดว่าผู้อื่นมีปัญญาพอจะรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ ของตน ความประมาทนี้ล้วนเป็นทางแห่งความตายทั้งสิ้น เพราะการใช้เล่ห์เหลี่ยมนั้นย่อมมีผู้มีปัญญารู้ทัน ย่อมรังเกียจ ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมจึงย่อมต้องตายจากชื่อเสียงเกียรติยศนั้นแน่นอน.

๐ ปัญญาที่ไม่ควรประมาทอย่างยิ่งคือปัญญาในการเอาชนะกิเลส หนีไกลจากกิเลส ไม่ให้กิเลสชนะ การชนะกิเลสได้ครั้งหนึ่ง ก็คือการก้าวไกลจากกิเลสได้ช่วงหนึ่ง ถ้าเอาชนะกิเลสได้หลายครั้งติดกัน ก็จะก้าวไกลจากกิเลสได้หลายช่วง จะไกลกิเลสได้เป็นอันมาก และแม้เอาชนะกิเลสได้ทุกครั้ง ก็จะก้าวไกลกิเลสได้ตลอดไป.

๐ กิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลง นั้นมีฤทธิ์ร้ายแรงมาก ดังนั้นแม้เมื่อใดประมาทปัญญา คือไม่ใช้ปัญญาให้ดี เมื่อนั้นก็จะพ่ายแพ้แก่กิเลส ไม่อาจเอาชนะกิเลสได้ ไม่อาจก้าวไกลจากกิเลสได้ ประมาทปัญญาเพียงไร พ่ายแพ้แก่กิเลสเพียงไร จะอยู่ใกล้กิเลสเพียงนั้น กิเลสจะให้โทษแก่จิตใจรุนแรงเพียงนั้น.

๐ ความประมาทปัญญาที่สำคัญยิ่งคือความคิดว่าไม่อาจเอาชนะกิเลสได้ ไม่อาจก้าวไกลจากกิเลสได้ เมื่อจะโลภก็ต้องโลภ เมื่อจะโกรธก็ต้องโกรธ เมื่อจะหลงก็ต้องหลง.

๐ เมื่อความโลภเกิดขึ้น แม้มีสติรู้ว่าความโลภเกิดแล้ว ผู้ประมาทปัญญาอย่างยิ่งย่อมไม่ใช้ปัญญาพยายามเอาชนะความโลภ ย่อมยอมโดยดีให้ความโลภเป็นฝ่ายชนะ ประชิดติดใจอยู่ ใจไม่อาจไกลกิเลสได้ตามสมควร.

๐ เมื่อความโลภเกิดขึ้น ผู้ไม่ประมาทปัญญาย่อมมีสติเกิดทัน ย่อมใช้ปัญญาเต็มที่หนีไกลจากความโลภอันเป็นเครื่องเศร้าหมอง.

๐ ผู้มีปัญญาทุกคนรู้ ว่าทั้งความโลภ ทั้งความโกรธ ทั้งความหลง เป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมอง และทุกคนมีปัญญาทุกคนจึงรู้เช่นนี้ แต่เมื่อรู้แล้ว ผู้ไม่ประมาทปัญญาเท่านั้นที่จะใช้ปัญญาคิด ว่าสิ่งใดเป็นความเศร้าหมอง ไม่ควรเข้าใกล้สิ่งนั้น ไม่ควรให้สิ่งนั้นเข้าใกล้ ควรหลีกหนีให้สุดความสามารถเสมอ ถือพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง ทรงหนีกิเลสได้ไกลแล้วจริง.

๐ พระพุทธเจ้าทรงได้รับถวายพระนามว่าอรหันต์ ซึ่งหมายความว่าทรงเป็นผู้ไกลกิเลสแล้วจริง พระพุทธสาวกทั้งหลายที่ได้รับถวายนามว่าอรหันต์ ก็เป็นผู้ไกลกิเลสแล้วจริง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นที่เทิดทูนศรัทธาอย่างยิ่งจริงก็เพราะความทรงเป็นผู้ไกลกิเลสแล้วจริง พระอรหันตสาวกเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาก็เพราะความเป็นผู้ไกลกิเลสแล้วจริง ความไกลกิเลสจึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่ผู้ไม่ประมาทปัญญาพึงอบรมปัญญาเต็มความสามารถเพื่อได้เป็นผู้ไกลกิเลได้มากเป็นลำดับไป จนถึงได้เป็นผู้ไกลกิเลสจริงในวันหนึ่ง.

๐ กิเลสคือความโลภนั้น ผู้ประมาทปัญญาย่อมบิดเบือนความรู้ความเข้าใจของตนให้ผิดจากความถูกต้อง คือรู้แก่ใจว่า ความโลภเป็นความไม่ดี แต่บิดเบือนความรู้นั้นที่ว่าความโลภเป็นความไม่ดี โดยบิดเบือนว่าความรู้สึกอยากได้ที่เกิดขึ้นในใจตนไม่ใช่ความโลภ จึงไม่ใช่เป็นความไม่ดี เมื่อบิดเบือนความจริงเสียเช่นนี้ ก็เท่ากับประมาทปัญญา ไม่ใช้ปัญญาหลีกให้พ้นความโลภแม้เพียงชั่วครั้งชั่วคราว ย่อมตายเพราะความประมาทปัญญาเช่นนี้ ดังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ไม่ว่างเว้น การคดโกงปล้นจี้ลักขโมยล้วนเกิดแต่ความโลภ และความโลภนี้เกิดจากความประมาทปัญญา ที่ทำให้สิ้นชีวิตบ้าง ติดคุกติดตะรางบ้าง เป็นทั้งความตายอย่างสิ้นชีวิต ทั้งความตายอย่างสิ้นชื่อเสียงเกียรติยศ.

๐ ผู้ประมาทปัญญาพยายามบิดเบือนความโลภว่าไม่เป็นความโลภ แต่มิใช่ว่าจะสามารถบิดเบือนโทษของความโลภให้เป็นคุณของความไม่โลภได้ไม่ ความโลภต้องให้โทษ ความไม่โลภต้องให้คุณ แน่นอนเสมอไป.

๐ ผู้ไม่ประมาทปัญญายอมรับความโลภว่าเป็นความโลภ ย่อมไม่ได้รับโทษของความโลภ เพราะเมื่อยอมรับว่าเป็นความโลภ ก็ย่อมรู้ว่ามีโทษ จึงเป็นธรรมดาย่อมใช้ปัญญาหลีกไกลความโลภ เพื่อให้ไกลจากโทษของความโลภ ไม่ต้องร้อนไม่ต้องถูกเผาผลาญเพราะโทษนั้น.

๐ ปัญญาที่จะพาให้หลีกพ้นความโลภได้ไกลคือปัญญาที่ประกอบด้วยสติรู้ทันเมื่อเกิดความโลภ และปัญญาที่ประกอบด้วยศรัทธาเชื่อตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ว่าจาคะการสละบริจาคแต่ละครั้งแม้ประกอบด้วยปัญญา จะทำให้ไกลจากความโลภได้เป็นลำดับ.

๐ การสละบริจาคที่จะทำให้ไกลจากความโลภ ต้องเป็นการสละบริจาคที่ประกอบด้วยปัญญา มิใช่ประกอบด้วยความประมาทปัญญา การสละบริจาคที่ประกอบด้วยความประมาทปัญญาเป็นไปด้วยความมุ่งหมายให้เกิดชื่อเสียงหน้าตา ส่วนการสละบริจาคที่ประกอบด้วยความไม่ประมาทปัญญาเป็นไปด้วยมุ่งไกลจากความโลภ เปรียบดังการถูกไล่จับมุ่งให้การสละบริจาคเป็นกำลังพาหนีให้ไกลพ้นจากการถูกความโลภจับ.

๐ การสละบริจาคนั้น แม้จะจำเป็นต้องทำใจให้ประกอบด้วยความไม่ประมาทปัญญา คือต้องทำใจให้มุ่งเป็นการเอาชนะความโลภ แต่เป็นความจำเป็นต้องทำใจเช่นนี้ในระยะเริ่มแรกเท่านั้น เพราะระยะเริ่มแรกของการสละบริจาคเป็นระยะที่จิตใจยังมีความเสียดายหวงแหนเป็นธรรมดา เมื่อสละบริจาคจนคุ้นเคยกับจิตใจ ใจอิ่มเอิบยินดีกับการสละบริจาคแล้ว ความไม่ประมาทปัญญาก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจเป็นอัตโนมัติ ไม่ต้องมีการพยายามทำใจให้ประกอบด้วยความไม่ประมาทปัญญา.

๐ ก่อนจะต้องสละบริจาคสิ่งใดเพื่อผู้ใด เมื่อใด เมื่อนั้นผู้มีปัญญา ไม่ประมาทปัญญาจะพิจารณาด้วยเหตุผลและด้วยเมตตา แม้เมื่อเริ่มปรารภการสละบริจาค ใจจะปฏิเสธด้วยความรู้สึกหวงแหนเสียดาย ความรู้สึกนั้นจะคลี่คลายเบาบางถึงหมดสิ้นได้ถ้าใช้ปัญญาประกอบด้วยเมตตา ทบทวนใคร่ครวญให้ได้ความเห็นกระจ่างแจ้งประจักษ์ใจในความควรสละบริจาค ให้เห็นคุณที่จะได้รับอันยิ่งกว่าสิ่งที่จะสละไป คุณนั้นคือความไกลจากกิเลสคือความโลภ เป็นความไกลความสกปรกเศร้าหมองที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง.

๐ ปัญญาคือเหตุผลที่พึงยกขึ้นส่งเสริมจิตใจให้สามารถสละบริจาคได้นั้นมีหลายระดับ เช่นนึกถึงความมีเพียงพอจะสละได้ของตน สิ่งที่จะสละบริจาคนั้นไม่จำเป็นแก่ตน แต่จำเป็นแก่ผู้จะได้รับบริจาค.

๐ การสละบริจาคเป็นบุญ โดยเฉพาะการสละสิ่งซึ่งอยากได้ ผลของการสละบริจาคจึงเป็นบุญเช่นกัน เพราะผลย่อมตรงต่อเหตุ เหตุดีผลดี เหตุชั่วผลชั่ว ทำอย่างใดย่อมได้อย่างนั้น.

๐ ผลของการสละบริจาคนั้น ผู้รับจะได้รับเพียงในชาตินี้ แต่ผู้บริจาคจะเสวยผลทั้งในชาตินี้และเมื่อละชาตินี้ไปแล้ว.

๐ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พร้อมทั้งทาน ศีล ภาวนา.

๐ ทานและจาคะการสละบริจาคมีผลที่ยิ่งใหญ่ คือสามารถยังให้หนีไกลจากกิเลสกองโลภได้เป็นลำดับ ตามกำลังของการสละ ที่สำคัญที่สุดคือการสละความปรารถนาทั้งปวง.

๐ ความสละความโลภสามารถยังความเย็นให้เกิดแก่จิตใจได้เป็นอันมาก เพราะความโลภเป็นความร้อน ใจไกลจากความโลภเพียงไร ใจก็จะเย็นได้เพียงนั้น.

๐ ความโลภเป็นความร้อนจริงแน่ ความสละบริจาคเป็นทางพาให้ไกลจากความร้อนของความโลภจริงแน่ ไม่เช่นนั้นพระพุทธเจ้าย่อมไม่ทรงสอนให้สละบริจาคเพื่อไกลจากความโลภ.

๐ พุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้ แปลความว่า "พึงนำ (สมบัติ) ออกด้วยการให้, วัตถุที่ให้แล้วย่อมเป็นอันนำออกดีแล้ว, วัตถุที่ให้แล้วย่อมมีสุขเป็นผล, ส่วนวัตถุที่ยังไม่ได้ให้ก็ไม่เป็นอย่างนั้น."

๐ กิเลสคือโทสะความโกรธนั้นเมื่อเกิดขึ้น ผู้ใดไม่เห็นโทษตน ไปเพ่งโทษผู้อื่น ว่าผู้อื่นเป็นเหตุให้ตนเกิดความโกรธด้วยการจ้วงจาบหยาบช้าเป็นต้น จึงแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ไปตามอำนาจความรุนแรงที่ได้รับ เช่นนี้เป็นความประมาทปัญญา ผู้ไม่ประมาทปัญญาจะต้องใช้ปัญญาเพ่งพินิจให้เห็นว่าความโกรธไม่ได้เกิดจากผู้อื่น แต่เกิดจากตนเอง เกิดจากความคิดปรุงแต่งของตนเอง ถ้าได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังการกระทำคำพูดของผู้ใดก็ตาม ไม่คิดปรุงแต่งให้เป็นโทสะคือ ความโกรธ ความโกรธจะไม่เกิด ความโกรธเกิดเพราะความคิดปรุงแต่งของตนเอง.

๐ พุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้ แปลความว่า "คนที่เห็นแต่โทษผู้อื่น คอยแต่เพ่งโทษนั้น อาสวะก็เพิ่มพูน เขายังไกลจากความสิ้นอาสวะ"

๐ กิเลสกองโทสะเกิดจากความคิดปรุงแต่งยิ่งกว่ากิเลสกองอื่น ความไม่ประมาทปัญญาในการคิดปรุงแต่งจึงเป็นความสำคัญที่จะนำให้ไกลโทสะได้ ใช้ปัญญาในการคิดปรุงแต่งเมื่อได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังให้ถูก ไม่ให้เป็นการเข้าไปสู่เข้าไปใกล้โทสะ ไม่ให้ได้รับความร้อนของโทสะ.

๐ โทสะไม่ได้อยู่ในใจผู้ใด โทสะก็เช่นเดียวกับโลภะและโมหะ เข้าไปตั้งกองอยู่ในใจผู้ใดไม่ได้ ดังนั้นแม้โทสะจะเป็นไฟเป็นความร้อน แต่ก็ทำให้ผู้ที่อยู่ห่างไกลออกไปร้อนไม่ได้ กองไฟโทสะจะทำให้ผู้ใดร้อนได้ ก็ต่อเมื่อผู้นั้นเข้าไปใกล้.

๐ โทสะเปรียบได้ดังไฟร้อนแรงกองใหญ่ที่ลุกโพลงอยู่ ใจเปรียบได้ดังตัวเราทุกคน ความคิดปรุงแต่งเปรียบได้ดังการเดินหรือการวิ่ง ถ้าตัวเราเพียงแต่รู้แต่เห็น ว่ามีไฟกองใหญ่ลุกโพลงอยู่ที่ใด ถ้าไม่เดินหรือวิ่งเข้าไปหากองไฟนั้น เราก็จักไม่ได้รับความร้อนจากไฟกองนั้น นั่นก็คือถ้าเราไม่คิดปรุงแต่งให้เป็นโทสะ ให้เป็นความร้อน ก็เหมือนเราไม่เดินเข้าไปใกล้กองไฟ เราย่อมไม่ร้อน เราย่อมไม่ถูกแผดเผา.

๐ การเดินหรือวิ่งเข้าไปสู่กองไฟใหญ่ที่ลุกโพลงแรงร้อน เป็นความร้อนหรือเป็นความมอดไหม้ของตัวเราฉันใด ความคิดปรุงแต่งให้เกิดโทสะ ก็เป็นความร้อนเป็นความเผาผลาญจิตใจเราฉันนั้น ความคิดปรุงแต่งจึงสำคัญนัก พึงมีสติไม่ประมาทปัญญาในเรื่องนี้เสมอ.

๐ ความยึดมั่นถือมั่นตัวเราของเรา เป็นสาเหตุเบื้องต้นของความคิดปรุงแต่งให้เกิดโทสะอันเป็นความร้อน ถ้าไม่มีความยึดมั่นในตัวเราของเรา ความคิดปรุงแต่งให้เกิดโทสะเป็นความร้อนย่อมไม่มี ได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังสิ่งใดเรื่องใดเสียงใด ก็จักไม่คิดปรุงแต่งว่ากระทบถึงตัวเราของเรา เพราะเมื่อไม่ยึดมั่นในตัวเราของเรา ก็ไม่มีตัวเราของเราให้ถูกกระทบถึง เช่นนี้เท่ากับไม่เดินเข้าสู่กองไฟ ย่อมไม่ร้อนไม่ถูกเผาไหม้ ความไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราของเราจึงสำคัญอย่างยิ่ง พึงมีสติ ไม่ประมาทปัญญาในเรื่องนี้.

๐ ผู้ใดจะคิดจะพูดจะทำอะไรอย่างไร แม้ไม่มีตัวเราของเราเข้าไปเกี่ยวข้อง คือไม่ไปคิดปรุงแต่งว่าผู้นั้นว่าเราผู้นี้ทำเรา เพียงรู้เพียงเข้าใจความหมายของการพูดการทำนั้น ย่อมไม่เข้าไปใกล้ความร้อนของกิเลสกองโทสะ เป็นความไม่ประมาทปัญญา.

๐ ท่านสอนให้ดูรูปนาม ก็เพื่อให้เปลี่ยนความคิดจากตัวเราของเราเป็นรูปเป็นนาม คือแทนที่จะคิดว่านี่ตัวเรา ก็คิดว่านี่รูป เมื่อมีรูปไม่มีเรา ก็ไม่มีความคิดปรุงแต่งว่าเขาว่าเราเขาทำเรา นั่นของเรานี่ของเรา จะมีแต่นั่นรูปนี่นาม เมื่อไม่มีความคิดปรุงแต่งที่เกี่ยวกับตัวเราของเราเช่นนี้ ก็เป็นการไม่เดินเข้าไปใกล้กองไฟ แต่เป็นการเดินห่างกองไฟได้เป็นลำดับ ไม่ร้อน ไม่ไหม้ รักษาตัวอยู่ไกลความร้อนไกลกิเลสได้ด้วยความไม่ประมาทปัญญา.

๐ กิเลสกองโมหะคือกิเลสกองความหลง รวมลงเป็นความหลงเห็นผิด ความหลงเห็นผิดเป็นผลของความมีปัญญาไม่เพียงพอ ไม่สว่างพอ ทำให้เห็นไม่ชัดเห็นไม่ถูก จึงรู้ไม่ตรงตามความจริง เช่นเห็นว่าทุกข์เป็นสุข เห็นไม่เที่ยงเป็นเที่ยง เห็นความไม่ใช่ตัวตนเป็นตัวตน ความไม่ประมาทปัญญา ใส่ใจอบรมปัญญาให้สม่ำเสมอไม่ว่างเว้น จึงจะเสริมส่งแสงสว่างของปัญญาให้ยิ่งขึ้น จนถึงสว่างพอทำให้เห็นได้ชัดได้ถูก รู้ตรงตามความจริงได้ตามควรแก่ความสว่างของปัญญา.

๐ โมหะความหลง เช่นเดียวกับโลภะและโทสะ ท่านจัดเป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ เพราะทำให้หลงเห็นผิด เห็นทุกข์เป็นสุข เห็นไม่เที่ยงเป็นเที่ยง เห็นความไม่ใช่ตัวตนเป็นตัวตน อันความผิดทั้งปวงไม่ใช่ความน่าชื่นชม แต่เป็นความเศร้าหมอง ท่านจึงจัดโมหะเหตุแห่งความหลงผิดว่าเป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมอง.

๐ ความประมาทปัญญาในเรื่องของโมหะย่อมทำให้ไม่เห็นกิเลสกองโมหะ ทั้ง ๆ ที่กิเลสกองโมหะมีอยู่กองใหญ่โตมโหฬาร ทั้งนี้ก็เพราะความประมาทปัญญาทำให้ไม่รู้จักหน้าตาของกิเลสกองโมหะ เห็นจึงเหมือนไม่เห็น อยู่ใกล้ชิดติดตัวก็ไม่รู้ ร้อนเพราะโมหะก็ไม่รู้ ย่อมไม่หนีให้ไกลโมหะย่อมเศร้าหมองเพราะโมหะ.

๐ ไม่พึงประมาทปัญญา พึงอบรมปัญญาให้เต็มที่ ให้สามารถแลเห็นหน้าตาของโมหะความหลงผิด ให้รู้จักโมหะ คือเมื่อเห็นว่าสุข เห็นว่าเที่ยง เห็นว่าตัวตน ก็พึงอบรมปัญญาให้รู้ให้เห็น ว่าความเห็นนั้นเป็นโมหะความหลงผิด เพราะที่แท้นั้นไม่มีสุข ไม่มีเที่ยง ไม่มีตัวตน มีแต่ทุกข์ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตนเท่านั้น.

๐ เมื่อมีสติไม่ประมาทปัญญาอยู่ตราบใด ก็ย่อมไกลจากโมหะความหลงอยู่ตราบนั้น เมื่อขาดสติประมาทปัญญาก็ย่อมใกล้โมหะเข้าไปทุกที ความใกล้ไกลจากโมหะย่อมเป็นไปอยู่เช่นนี้ตามอำนาจของความมีสติไม่ประมาทปัญญา ความใกล้ไกลจากโลภะและโทสะก็เป็นไปตามอำนาจของความมีสติไม่ประมาทปัญญา เช่นเดียวกัน.

○ ผู้ประมาทปัญญาคือผู้ที่ได้พบได้เห็นได้ยินได้ฟังเรื่องใดสิ่งใดเสียงใด ไม่ใช้ปัญญาหยุดความคิดปรุงแต่งไปในทางนำไปใกล้โลภะโทสะโมหะ ไม่ใช้ปัญญาในการคิดปรุงแต่งไปในทางนำให้ไกลจากโลภะโทสะโมหะ คือความโลภความโกรธความหลง อันเป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมอง.

○ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ พระผู้ไกลกิเลสแล้วจริง เพราะทรงมีพระมหาสติพระมหาปัญญาไม่ว่างเว้น หาได้ทรงประมาทปัญญาไม่ พระอรหันตสาวกทั้งนั้นท่านก็เป็นผู้ไกลกิเลสแล้วจริง เพราะมีมหาสติมหาปัญญาไม่ว่างเว้น ไม่เป็นผู้ประมาทปัญญาเลย เช่นสมเด็จพระบรมศาสดา.

○ ผู้ปรารถนาตามเสด็จพระพุทธองค์เป็นผู้ไกลกิเลสแล้วจริง พึงอบรมสติอบรมปัญญาให้เป็นมหาสติมหาปัญญา ไม่พึงประมาทสติ ไม่พึงประมาทปัญญา จะได้สามารถไกลกิเลสทั้งโลภโกรธหลง ตั้งแต่หนีได้ไกลเพียงเล็กน้อย จนถึงหนีได้ไกลลิบ จนถึงกิเลสไม่อาจกล้ำกรายได้อีกเลย.

○ ปัญญานั้นอบรมได้ด้วยการพิจารณาธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอน ซึ่งล้วนเป็นสัจธรรม ล้วนเป็นสิ่งจริงแท้ ยกสัจธรรมขึ้นพิจารณาเทียบกับความจริงที่เกิดแล้วแก่ตนที่ตนได้ประสบพบเห็นแม้เกิดแล้วแก่ผู้อื่น พิจารณาดังนี้เนือง ๆ เป็นการอบรมปัญญา เป็นความไม่ประมาทปัญญาจักพาให้ไกลกิเลสได้จริง.

○ ถึงเวลาไกลกิเลสได้จริงแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นก็จะได้พ้นทุกข์สิ้นเชิงแล.

วัดบวรนิเวศวิหาร
ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

ศพสารภาพ

ศพแบมือให้ดูแลเห็นชัด
ทรัพย์สมบัติเงินทองของหวงห้าม
ทั้งเรือกสวนไร่นาเคหางาม
รถเรืออร่ามที่นิยมสะสมกัน

มิตามติดมือไปได้สักอย่าง
รดน้ำล้างดูแน่มิแปรผัน
เห็นผิวมือซีดขาวอยู่เท่านั้น
เพชรพลอยอันห่วงหายไม่ปรากฏ

คงมีแต่บุญกรรมที่ทำไว้
แสดงให้เห็นตราหน้าศพสด
ที่เอิบอิ่มยิ้มเหมือนหลับระยับยศ
ส่อกำหนดบุญนำสู่สำราญ

พวกตาปลิ้นลิ้นออกอยู่นอกปาก
ก่อบาปมากร้ายแรงแสดงจ้าน
เป็นเค้าเตือนผลบาปหยาบประจาน
ควรคิดอ่านเชื่อศพเถิดประเสริฐบุญ ฯ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)

สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพ ฯ

ธรรมนูญชีวิต

บทนำ

คนเต็มคน

---

๑. คนสมบูรณ์แบบ

(สมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ)

คนสมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมหรือคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

๑. ธัมมัญญุตา *รู้หลักและรู้จักเหตุ* คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามเหตุผล เช่น รู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ๆ ดังนี้เป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุดคือ รู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

๒. อัตถัญญุตา *รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล* คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้น ๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต

๓. **อัตตัญญุตา** *รู้จักตน* คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม ทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกจุด ตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดี

๔. **มัตตัญญุตา** *รู้จักประมาณ* คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจ และทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ

๕. **กาลัญญุตา** *รู้จักกาล* คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา เป็นต้น

๖. **ปริสัญญุตา** *รู้จักชุมชน* คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม และชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมนุม และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา ควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ๆ เป็นต้น

๗. **ปุคคลัญญุตา** *รู้จักบุคคล* คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คติอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น

ธรรม ๗ ข้อนี้ เรียกว่า สัปปุริสธรรม* *แปลว่า ธรรมของสัปปุริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์*

(องฺ. สตฺตก. ๒๓/๖๕/๑๑๔)

---

* ดูบันทึกที่ ๑ ท้ายเล่ม

หมวดหนึ่ง
คนกับสังคม

---

๒. คนมีศีลธรรม

(สมาชิกในหมู่อารยชน)

คนมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีธรรม คือ คุณสมบัติ ดังนี้

ก. มีสุจริตทั้งสาม *คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ๓ ประการ*

๑. *กายสุจริต* ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย

๒. *วจีสุจริต* ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา

๓. *มโนสุจริต* ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

(ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๗)

ข. ประพฤติตามอารยธรรม *โดยปฏิบัติถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม ๑๐ ประการ คือ*

–ทางกาย ๓

๑. ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน ; มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน

๒. ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัดเอาเปรียบ ; เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน

๓. ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

–ทางวาจา ๔

๔. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง ; กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

๕. ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก ; พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี

๖. ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย ; พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง

๗. ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ ; พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

–ทางใจ ๓

๘. ไม่ละโมบ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ ; คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้เผื่อแผ่กว้างขวาง

๙. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ; ตั้งความปรารถนาดี แผ่ไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

๑๐. มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฏฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ธรรม ๑๐ ข้อนี้ เรียกว่า **กุศลกรรมบถ** (ทางทำกรรมดี) บ้าง **ธรรมจริยา** บ้าง **อารยธรรม** บ้าง เป็นรายละเอียดขยายความสุจริต ๓ ข้อข้างต้นด้วย คือ ข้อ ๑–๓ เป็น **กายสุจริต** ข้อ ๔–๗ เป็น **วจีสุจริต** ข้อ ๘–๑๐ เป็น **มโนสุจริต**

(ม. มู. ๑๒/๔๘๕/๕๒๓)

ค. อย่างต่ำมีศีล ๕ *หลักความประพฤติ ๑๐ ข้อต้นนั้น เป็นธรรมจริยา และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อมทั้ง ทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ท่านสอนว่าผู้นั้นพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลัก ศีล ๕ ที่เป็นส่วนเบื้องต้นของธรรมจริยา ๑๐ ประการนั้น ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม คือ*

๑. **เว้นจากปาณาติบาต** ละเว้นการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย

๒. **เว้นจากอทินนาทาน** ละเว้นการลักขโมย เบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

๓. **เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร** ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน

๔. **เว้นจากมุสาวาท** ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ประทุษร้ายเขา หรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

๕. **เว้นจากสุราเมรัย** ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ

(องฺ.ปญฺจก. ๒๒/๑๗๒/๒๒๗)

๓. คนมีคุณแก่ส่วนรวม

(สมาชิกที่ดีของสังคม)

สมาชิกที่ดีผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรม คือ หลักความประพฤติ ดังนี้

ก. **มีพรหมวิหาร** *คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ๔ อย่างต่อไปนี้*

๑. **เมตตา** *ความรัก* คือ ความปรารถนาดีมีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์ และความสุข

๒. **กรุณา** *ความสงสาร* คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. **มุทิตา** *ความเบิกบานพลอยยินดี* เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จ งอกงามยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย

๔. อุเบกขา *ความมีใจเป็นกลาง* คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เที่ยงตรงดุจตราชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม*

(ที.ม. ๑๐/๑๘๔/๒๒๕)

เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้ว พึงแสดงออกภายนอกตามหลักความประพฤติต่อไปนี้

ข. บำเพ็ญการสงเคราะห์ *คือ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน* ***และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้***

๑. ทาน *ให้ปัน* คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา *พูดอย่างรักกัน* คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อัตถจริยา *ทำประโยชน์แก่เขา* คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา *เอาตัวเข้าสมาน* คือทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

พูดสั้น ๆ ว่า : ช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้ ; ช่วยด้วยถ้อยคำ ; ช่วยด้วยกำลังงาน ; ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา

(ที.ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗)

---

* กรณีสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ใช้อุเบกขา คือ เมื่อเห็นคนที่ตนดูแล เป็นอยู่ดี ต่างขวนขวายในกิจหน้าที่ของตน ก็รู้จักวางทีเฉยคอยดูโดยสงบ ไม่เซ้าซี้จู้จี้ ไม่ก้าวก่ายแทรกแซง ท่านแสดงอุปมาข้อหนึ่งว่า อุเบกขานั้นเหมือนดังนายสารถี เมื่อม้าวิ่งถูกทางเรียบสนิทดี ก็นั่งคุมสงบนิ่งคอยดูเฉยอยู่ โดยนัยนี้ จึงแสดงความหมายของอุเบกขาอย่างคลุมความว่า ความรู้จักวางทีเฉยดู เมื่อเห็นเขารับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อเขาควรต้องได้รับผลสมควรแก่ความรับผิดชอบของตนเอง

ดู วิสุทธิ. ๓/๔๑; วิสุทธิ. ฎีกา ๒/๑๓๖; ๓/๑๑๒

๔. คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน

(สมาชิกที่ดีของชุมชน)

คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน ซึ่งจะช่วยให้หมู่ชนอยู่ร่วมกันด้วยดี มีธรรม คือ หลักความประพฤติดังนี้

ก. พึ่งตนเองได้ *คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมที่จะรับผิดชอบตนเองไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระถ่วงหมู่คณะหรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรม สำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง (เรียกว่า นาถกรณธรรม) ๑๐ ประการ คือ*

๑. ศีล *ประพฤติดีมีวินัย* คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบสัมมาชีพ

๒. พาหุสัจจะ *ได้ศึกษาสดับมาก* คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้ช่ำชอง มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง

๓. กัลยาณมิตตตา *รู้จักคบคนดี* คือ มีกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนา เข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถือเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม

๔. โสวจัสสตา *เป็นคนที่พูดกันง่าย* คือ ไม่ดื้อรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริง พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน

๕. กิงกรณีเยสุ ทักขตา *ขวนขวายกิจของหมู่* คือเอาใจใส่ช่วยเหลือธุระและกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้องและของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะ ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

๖. ธรรมกามตา *เป็นผู้ใคร่ธรรม* คือ รักธรรม ชอบศึกษา ค้นคว้า สอบถามหาความรู้หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนมสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

๗. วิริยารัมภะ *มีความเพียรขยัน* คือ ขยันหมั่นเพียรพยายามหลีกละความชั่ว ประกอบความดี บากบั่น ก้าวหน้าไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่

๘. **สันตุฏฐี** *มีสันโดษรู้พอดี* คือ ยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผล ผลงานและผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม และไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

๙. **สติ** *มีสติคงมั่น* คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลีผลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถลำลงในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม

๑๐. **ปัญญา** *มีปัญญาเหนืออารมณ์* คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ ทำการต่าง ๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณญาณ

(ที.ปา. ๑๑/๓๕๗/๒๘๑)

ข. อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี *ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการหรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ คือ*

๑. **เมตตากายกรรม** *ทำต่อกันด้วยเมตตา* คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. **เมตตาวจีกรรม** *พูดต่อกันด้วยเมตตา* คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. **เมตตามโนกรรม** *คิดต่อกันด้วยเมตตา* คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. **สาธารณโภคี** *ได้มาแบ่งกันกินใช้* คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. **สีลสามัญญตา** *ประพฤติให้ดีเหมือนเขา* คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. **ทิฏฐิสามัญญตา** *ปรับความเห็นเข้ากันได้* คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

(ที. ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๕๗)

๕. คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี

(สมาชิกที่ดีของรัฐ)

สมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตย พึงรู้หลักและปฏิบัติดังนี้

ก. รู้หลักอธิปไตย *คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ ดังนี้**

๑ **อัตตาธิปไตย** *ถือตนเป็นใหญ่* คือ ถือเอาตนเอง ฐานะศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่เว้นชั่วทำดีด้วยเคารพตน

๒ **โลกาธิปไตย** *ถือโลกเป็นใหญ่* คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารภจะเอาใจหมู่ชน หาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่ เว้นชั่วทำดีด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

๓ **ธรรมาธิปไตย** *ถือธรรมเป็นใหญ่* คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐประชาธิปไตย พึงถือหลักข้อ ๓ คือ ธรรมาธิปไตย

(ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑)

---

*ดูบันทึกที่ ๒ ท้ายเล่ม

ข. มีส่วนในการปกครอง *โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียวที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม ๗ ประการ คือ*

๑. **หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์** พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ

๒. **พร้อมเพรียงกันประชุม** พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน

๓. ไม่ถืออำเภอใจใคร่ต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนูญ

๔. ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

๕. ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก

๖. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เร้าให้ทำดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้น ตามประเพณี

๗. จัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ท่านผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับ และหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

(ที.ม. ๑๐/๖๘/๘๖)

นอกจากนี้ พึงประพฤติตนเป็นผู้ครองเรือนและหัวหน้าครอบครัวที่ดี ตามหลักปฏิบัติในหมวดที่ ๑๑ ว่าด้วยคนครองเรือนที่เลิศล้ำ โดยเฉพาะข้อ **จ. ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี**

๖. คนผู้นำรัฐ
(พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมือง)

ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำ และผู้ปกครองรัฐ ตั้งต้นแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไป มีหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติ และเป็นข้อปฏิบัติดังนี้

ก. ทรงทศพิธราชธรรม *คือ มีคุณธรรมของผู้ปกครอง หรือ ราชธรรม(ธรรมของพระราชา) ๑๐ ประการ ดังนี้*

๑. **ทาน** *ให้ปันช่วยประชา* คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยบริการ จัดสรรความสงเคราะห์อนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๒. **ศีล** *รักษาความสุจริต* คือ ประพฤติดีงาม สำรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๓. **ปริจจาคะ** *บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ* คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญเป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. **อาชชวะ** *ปฏิบัติภาระโดยซื่อตรง* คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. **มัททวะ** *ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน* คือ มีอัธยาศัยไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้ความรักภักดีแต่มิขาดยำเกรง

๖. **ตปะ** *พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส* คือ แผดเผากิเลสตัณหามิให้เข้ามาครอบงำจิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญ และการปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ *ถือเหตุผลไม่โกรธา* คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความและกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจำใจไว้ ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา *มือหิงสานำร่มเย็น* คือไม่หลงระเริงอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ *ชำนะเข็ญด้วยขันติ* คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ *มิปฏิบัติคลาดจากธรรม* คือ ประพฤติมิให้ผิดจากประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎร์เป็นที่ตั้ง อันใดประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลัก หนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลาภสักการะหรืออิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรมคือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผนหลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

(ขุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖)

ข. บำเพ็ญกรณีย์ของจักรพรรดิ *คือ ปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ที่เรียกว่าจักรวรรดิวัตร(ธรรมเนียมหรือหน้าที่ประจำของจักรพรรดิ) ๕ ประการ* คือ*

๑. ธรรมาธิปไตย *ถือธรรมเป็นใหญ่* เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง

๒. ธรรมิการักขา *ให้ความคุ้มครองโดยธรรม* คือ จัดอำนวยการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คนภายใน** ข้าราชการฝ่ายทหาร ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการพลเรือน นักวิชาการและคนต่างอาชีพ พ่อค้า

*ดูบันทึกที่ ๓ ท้ายเล่ม

** หมายถึง พระมเหสี โอรส ธิดา ข้าราชการในพระองค์หรือคนในครอบครัวและในปกครองส่วนตัว ซึ่งพึงคุ้มครอง โดยให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่สุขสงบและเคารพนับถือกัน

เกษตรกร ชาวนิคมชนบท และชนชายแดน พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม ตลอดจนสัตว์เท้า สัตว์ปีก อันควรสงวนพันธุ์ทั้งหลาย

๓. **มา อธรรมการ** *ห้ามกั้นการอันอาธรรม์* คือ จัดการป้องกัน แก้ไข มิให้มีการกระทำที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหงและความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตและนิยมธรรม

๔. **ธนานุประทาน** *ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์* มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

๕. **ปริปุจฉา** *สอบถามปรึกษากับพระสงฆ์และนักปราชญ์* มีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา ที่จะช่วยให้เจริญปัญญาและกุศลธรรม หมั่นพบไถ่ถามหาความรู้หาความจริงและถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้เจริญก้าวหน้า และดำเนินกิจการในทางที่ถูกที่ชอบธรรม ดีงาม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข

(ที. ปา. ๑๑/๓๕/๖๕)

ค. ประกอบราชสังคหะ *คือ ทำนุบำรุงประชาราษฎร์ ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ (หลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระราชา) ๔ ประการ คือ*

๑. **สัสสเมธะ** *ฉลาดบำรุงธัญญาหาร* คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์

๒. **ปุริสเมธะ** *ฉลาดบำรุงข้าราชการ* คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงข้าราชการ ด้วยการส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และจัดสวัสดิการให้ดีเป็นต้น

๓. **สัมมาปาสะ** *ผูกประสานปวงประชา* คือ ผดุงผสานประชาชนไว้ด้วยนโยบายส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจนยืมไปสร้างตนในพาณิชยกรรม หรือดำเนินกิจการต่าง ๆ ไม่ให้ฐานะเหลื่อมล้ำห่างเหินจนแตกแยกกัน

๔. **วาชไปยะ** *มีวาทะดูดดื่มใจ* คือ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักทักทายถามไถ่ทุกข์สุขราษฎรทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์แก้ไขปัญหาเสริมความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือ และความนิยมนับถือ

(สํ.ส. ๑๕/๓๕๑/๑๑๐)

ง. ละเว้นอคติ *นักปกครอง เมื่อปฏิบัติหน้าที่ พึงเว้นความลำเอียงหรือความประพฤติที่คลาดเคลื่อนจากธรรม ๔ ประการ*

๑. *ฉันทาคติ* ลำเอียงเพราะชอบ

๒. *โทสาคติ* ลำเอียงเพราะชัง

๓. *โมหาคติ* ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา

๔. *ภยาคติ* ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

(ที. ปา. ๑๑/๑๗๖/๑๙๖)

หมวดสอง

คนกับชีวิต

---

๗. คนมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ

(ชีวิตที่เลิศล้ำสมบูรณ์)

คนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตน จนไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงแม้ต่อความตาย ก็เพราะได้ดำเนินชีวิตของตนอยู่อย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่ากับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นอยู่อย่างผู้มีชัย ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คนเช่นนั้นคือ ผู้ที่ได้เข้าถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิต และดำเนินชีวิตของตนตามหลักการต่อไปนี้.

ก. มีฐานที่มั่นคง *ซึ่งใช้เป็นที่ยืนหยัดให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายได้ โดยไม่เกิดความสำคัญตนผิด ไม่เปิดช่องแก่ความผิดพลาดเสียหายและไม่เกิดสิ่งมัวหมองหมักหมมทับถมตน ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อธิษฐาน (ธรรมเป็นที่มั่น) ๔ ประการ คือ*

๑. ปัญญา *ใช้ปัญญา* คือ ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ทำกิจการต่าง ๆ ด้วยความคิด เมื่อประสบเหตุใด ๆ ก็ไม่วู่วามตามอารมณ์หรือหลงไปตามสิ่งที่เย้ายวน ศึกษาสิ่งต่าง ๆ ให้มีความรู้ชัดหยั่งเห็นเหตุผล เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง

๒. **สัจจะ** *รักษาสัจจะ* คือ สงวนรักษาดำรงตนมั่นในความจริงที่รู้ชัดเห็นชัดด้วยปัญญา เริ่มแต่จริงวาจา จริงในหลักการ จริงในการปฏิบัติ จนถึงจริงปรมัตถ์

๓. **จาคะ** *เพิ่มพูนจาคะ* คือ คอยเสริมหรือทวีความเสียสละ ให้เข้มแข็งมีกำลังแรงยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพื่อป้องกันหรือทัดทานตนไว้มิให้ตกไปเป็นทาสของลาภสักการะและผลสำเร็จเป็นต้นที่ตนได้สร้างขึ้น อันคอยล่อเร้าเย้ายวนให้เกิดความยึดติด ลำพอง และลุ่มหลงมัวเมา สิ่งใดเคยชินเป็นนิสัยหรือเคยยึดถือไว้ แต่ผิดพลาด ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ก็สามารถละได้ทั้งหมด เริ่มแต่สละอามิสจนถึงสละกิเลส

๔. **อุปสมะ** *รู้จักสงบใจ* คือ รู้จักหาความสุขสงบทางจิตใจ ฝึกตนให้สามารถระงับความมัวหมองดับความขัดข้องวุ่นวายอันเกิดจากกิเลสได้ ทำจิตใจให้สงบผ่องใสรู้จักรสแห่งสันติ คนที่รู้จักรสแห่งความสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้ว ย่อมจะไม่หลงใหลมัวเมาในวัตถุและลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น โดยง่าย

(ม.อุ. ๑๔/๖๘๒/๔๓๗)

ข. ทรงพลังภายใน *คือ มีกำลังที่เกิดจากคุณธรรม ความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองจนไม่มีความหวั่นกลัวภัย เรียกว่า พละ (ธรรมอันเป็นกำลัง) มี ๔ ประการ กล่าวคือ*

๑. **ปัญญาพล** *กำลังปัญญา* คือ ได้ศึกษา มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ในเรื่องราวและกิจการที่ตนเกี่ยวข้อง ตลอดไปถึงสภาวะอันเป็นธรรมดาของโลกและชีวิต เป็นผู้กระทำการต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจเหตุผล และสภาพความจริง

๒. **วิริยพล** *กำลังความเพียร* คือ เป็นผู้ประกอบกิจทำหน้าที่การงานต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ด้วยความบากบั่นพยายาม ไม่ได้ทอดทิ้งหรือย่อหย่อนท้อถอย

๓. **อนวัชชพล** *กำลังสุจริต** หรือกำลังความบริสุทธิ์ คือมีความประพฤติและหน้าที่การงาน สุจริตไร้โทษ สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีข้อที่ใครจะติเตียนได้

๔. **สังคหพล** *กำลังการสงเคราะห์* คือ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เป็นสมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของชุมชน

---

* แปลตามศัพท์ว่า กำลังการกระทำที่ปราศจากโทษ

ตัวอย่างเช่น *เป็นข้าราชการ พึงจำสั้น ๆ ว่า* รู้งานดี ทำหน้าที่ไม่บกพร่อง มือสะอาด ไม่ขาดมนุษยสัมพันธ์

(องฺ. นวก. ๒๓/๒๐๙/๓๗๖)

ค. ลุจุดหมายของชีวิต *คือ ดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย ของการมีชีวิต ที่เรียกว่า อรรถะ ๓ คือ*

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถ์ *ประโยชน์ปัจจุบัน* หรือประโยชน์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นขั้นต้น คือธรรมดาสามัญ ที่มุ่งหมายกันในโลกนี้ มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น อันเกิดมีขึ้นด้วยกำลังความเพียรสติปัญญาของตนโดยทางชอบธรรม และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขโดยชอบทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒. สัมปรายิกัตถ์ *ประโยชน์เบื้องหน้า* หรือประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต ซึ่งเป็นขนลึกล้ำสำหรับชีวิตด้านใน เป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าเติบใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรม มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม ได้ใช้ทิฏฐธัมมิกัตถะในทางที่ชอบธรรม เป็นคุณประโยชน์ จนเป็นผู้มีความมั่นใจในความดีของตน ถึงเวลาละโลกนี้ไปก็มีใจสงบครองสติได้ ไม่ห่วงกังวลทุรนทุรายหรือหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งโลกหน้า

๓. ปรมัตถ์ *ประโยชน์สูงสุด* หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ซึ่งเป็นจุดหมายขั้นสุดท้าย ที่ชีวิตควรจะเข้าถึง คือ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต ไม่ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจความยึดติดถือมั่น สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ปลอดโปร่งผ่องใสสะอาดสว่างและสงบ มีความสุขประณีตภายใน เรียกสั้น ๆ ว่านิพพาน คือดับกิเลสและกองทุกข์ได้

อรรถะ ๓ ประการนี้ จัดแบ่งใหม่อีกแบบหนึ่งได้ดังนี้

๑. อัตตัตถะ *ประโยชน์ตน* คือ การที่ได้ฝึกฝนอบรมตนเองดี บรรลุผลแห่งการศึกษาที่แท้จริง ถึงความเจริญงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่าง ๆ เช่น สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรรยาพึ่งตนเองได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม ตลอดถึงปรมัตถะ

๒. ปรัตถะ *ประโยชน์ผู้อื่น หรือ ประโยชน์ท่าน* คือประกอบด้วยเมตตากรุณา และมีความสามารถที่จะทำชีวิตของตนให้เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือ ทำตนให้เป็นคุณประโยชน์ เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ

๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์ร่วมกัน อันเกิดจากสิ่งที่เป็นของกลาง ในทางวัตถุ เช่น ถนนหนทาง ในทางนามธรรม เช่น ศิลปวิทยาและศีลธรรม ดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข และความดีงามร่วมกัน อย่างน้อยไม่ให้การแสวงประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

(ขุ. จู. ๓๐/๗๕๕/๓๘๙)

๘. คนไม่หลงโลก
(ชีวิตที่ไม่ถลำพลาด)

บุคคลที่ไม่ประมาทมัวเมาจนตกเป็นทาสของโลกและชีวิต อย่างที่เรียกได้ว่าหลงโลก เมาชีวิต ก็เพราะมีสติ รู้จักมอง รู้จักพิจารณา รู้จักวางตัววางใจต่อความจริงต่าง ๆ อันมีประจำอยู่กับโลกและชีวิตนั้นเป็นคติธรรมดา ดังนี้

ก. รู้ทันโลกธรรม *รู้จักพิจารณา รู้เท่าทัน ตั้งสติให้ถูกต้องต่อสภาวะอันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในชีวิตที่อยู่ท่ามกลางโลก ซึ่งเรียกว่า โลกธรรม (ธรรมดาของโลกหรือความเป็นไปตามคติธรรมดา ซึ่งหมุนเวียนมาหาชาวโลกและชาวโลกก็หมุนเวียนตามมันไป) ๘ ประการ คือ*

ชื่นชม	ขมขื่น
๑. *ได้ลาภ*	๒. *เสื่อมลาภ*
๓. *ได้ยศ*	๔. *เสื่อมยศ*
๕. *สรรเสริญ*	๖. *นินทา*
๗. *สุข*	๘. *ทุกข์*

โลกธรรม ๘ นี้ จัดเป็น ๒ ฝ่าย คือที่ชื่นชมน่าปรารถนาน่าชอบใจ คนทั่วไปอยากได้ เรียกว่า *อิฏฐารมณ์* พวกหนึ่ง ที่ขมขื่น ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ คนทั่วไป

เกลียดกลัว เรียกว่า *อนิฏฐารมณ์* พวกหนึ่ง แต่จะชอบใจอยากได้หรือไม่ก็ตาม โลกธรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้แก่ทุกคน ทั้งแก่ปุถุชนผู้ไม่มีการศึกษา และแก่อริยสาวกผู้มีการศึกษา จะแตกต่างกันก็แต่การวางใจและการปฏิบัติตนต่อสิ่งเหล่านี้ กล่าวคือ

๑. *ปุถุชนผู้ไม่มีการศึกษา ไม่รู้จักฝึกอบรมตน* ย่อมไม่เข้าใจ ไม่รู้เท่าทันตามความเป็นจริง ลุ่มหลงลืมตน ยินดียินร้าย คราวได้ก็หลงใหลมัวเมาหรือลำพองจนเหลิงลอย คราวเสียก็หงอยละเหี่ยหมดกำลังหรือถึงกับคลุ้มคลั่งไป ปล่อยให้โลกธรรมเข้าครอบงำย่ำยีจิต ฟุบเรื่อยไป ไม่พ้นจากทุกข์โศก

๒. *ส่วนผู้มีการศึกษา เป็นอริยสาวก* รู้จักพิจารณารู้เท่าทันตามความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้ ไม่ว่าอย่างไรก็ตามที่เกิดขึ้นแก่ตน ล้วนไม่เที่ยง ไม่คงทน ไม่สมบูรณ์ มีความแปรปรวนได้เป็นธรรมดา จึงไม่หลงใหลมัวเมาเคลิ้มไปตามอิฏฐารมณ์ ไม่ขุ่นมัวหม่นหมองคลุ้มคลั่งไปในเพราะอนิฏฐารมณ์ มีสติดำรงอยู่ได้ วางตัววางใจพอดี ไม่เหลิงในสุขและไม่ถูกทุกข์ท่วมทับ

(องฺ.จตุกฺก. ๒๓/๙๖/๑๕๙)

ข. ไม่มองข้ามเทวทูต คือ *รู้จักมอง รู้จักพิจารณาสภาวะที่ปรากฏอยู่เสมอในหมู่มนุษย์ อันเป็นสัญญาณเตือนใจให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิต ที่ไม่ควรลุ่มหลงมัวเมา ซึ่งเรียกว่า เทวทูต (สื่อแจ้งข่าวของยมเทพหรือตัวแทนของพญายม) ๕ อย่าง คือ*

๑. *เด็กอ่อน* ว่าคนเราทุกคนเกิดมา ก็อย่างนี้เพียงเท่านี้

๒. *คนแก่* ว่าทุกคนหากมีชีวิตอยู่ได้นาน ก็ต้องประสบภาวะเช่นนี้

๓. *คนเจ็บ* ว่าภาวะเช่นนี้เราทุกคนอาจประสบได้ด้วยกันทั้งนั้น

๔. *คนต้องโทษ* ว่ากรรมชั่วนั้น ไม่ต้องพูดถึงตายไป แม้ในบัดนี้ก็มีผลเดือดร้อนเป็นทุกข์

๕. *คนตาย* ว่าภาวะเช่นนี้เราทุกคนต้องได้พบไม่มีใครพ้น และกำหนดไม่ได้ว่า ที่ไหน เมื่อใด

มองเห็นสภาพเช่นนี้เมื่อใด เช่น เมื่อผ่านเข้าไปในสุสาน ทัณฑสถาน และโรงพยาบาลเป็นต้น ก็มิให้มีใจหดหู่หรือหวาดกลัว แต่ให้มีสติ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา จะได้เกิดความสังเวช เร่งขวนขวายประกอบแต่กัลยาณกรรม คือ การกระทำที่ดีงาม ดำเนินชีวิตด้วยความไม่มัวเมา ไม่ประมาท

(ม. อุ. ๑๔/๕๐๗/๓๓๕)

ค. คำนึงสูตรแห่งชีวิต *แม้ไม่ใช่เวลาที่มองเห็นเทวทูต ก็ควรพิจารณาอยู่เสมอ ตามหลักที่เรียกว่า* **อภิณหปัจจเวกขณ์** *(สิ่งที่ทุกคนไม่ว่าหญิง ไม่ว่าชาย ไม่ว่าชาวบ้าน ไม่ว่าชาววัด ควรหัดพิจารณาเนือง ๆ) ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ คือ*

๑. **ชราธัมมตา** *ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า* เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

๒. **พยาธิธัมมตา** *ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า* เรามีความเจ็บป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้

๓. **มรณธัมมตา** *ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า* เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔. **ปิยวินาภาวตา** *ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า* เราจักต้องประสบความพลัดพราก จากของรักของชอบใจไปทั้งสิ้น

๕. **กัมมัสสกตา** *ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า* เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น

เมื่อพิจารณาอยู่เสมออย่างนี้ ก็จะช่วยป้องกันความมัวเมา ในความเป็นหนุ่มสาว ในทรัพย์สมบัติและชีวิต เป็นต้น บรรเทาความลุ่มหลงความถือมั่นยึดติด และป้องกันการทำความทุจริต ทำให้เร่งขวนขวาย ทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๕๗/๘๑)

๙. คนประสบความสำเร็จ
(ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ)

ผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะในด้านการศึกษา หรืออาชีพการงานก็ตาม พึงปฏิบัติตามหลักต่อไปนี้

ก. หลักความเจริญ *ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่เรียกว่า* **จักร** *(ธรรมประดุจล้อทั้งสี่ที่นำรถไปสู่จุดหมาย) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ*

๑. **ปฏิรูปเทสวาสะ** *เลือกอยู่ถิ่นที่เหมาะ* คือเลือกหาถิ่นที่อยู่ หรือแหล่งเล่าเรียนดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งมีบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยแก่การศึกษาพัฒนาชีวิต การแสวงธรรมหาความรู้ การสร้างสรรค์ความดีงาม และความเจริญก้าวหน้า

๒. **สัปปุริสูปัสสยะ** *เสาะเสวนาคนดี* คือ รู้จักเสวนาคบหา หรือร่วมหมู่กับบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณ และผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงธรรมหาความรู้ ความก้าวหน้างอกงามและความเจริญโดยธรรม

๓. **อัตตสัมมาปณิธิ** *ตั้งตนไว้ถูกวิถี* คือ ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิตและการงานให้ดีงามแน่ชัด และนำตนไปถูกทางสู่จุดหมายแน่วแน่มั่นคง ไม่พร่าส่าย ไม่ไถลเชือนแช

๔. **ปุพเพกตปุญญตา** *มีทุนดีได้เตรียมไว้* ทุนดีส่วนหนึ่ง คือ ความมีสติปัญญา ความถนัด และร่างกายดีเป็นต้น ที่เป็นพื้นมาแต่เดิม และอีกส่วนหนึ่ง คือ อาศัยพื้นเดิมเท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตน ศึกษาหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดีงาม ผึกฝนความชำนิชำนาญเตรียมไว้ก่อนแต่ต้น ซึ่งเมื่อมีเหตุต้องใช้ก็จะเป็นผู้พร้อมที่จะต้อนรับความสำเร็จ สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุข และก้าวสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๑/๔๑)

ข. หลักความสำเร็จ *ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า* **อิทธิบาท** *(ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ*

๑. **ฉันทะ** *มีใจรัก* คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร

๒. **วิริยะ** *พากเพียรทำ* คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย

๓. **จิตตะ** *เอาจิตฝักใฝ่* คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ

๔. **วิมังสา** *ใช้ปัญญาสอบสวน* คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

(ที. ปา. ๑๑/๒๓๑/๒๓๓)

ค. หลักเผล็ดโพธิญาณ *ดำเนินตามพระพุทธปฏิปทา ด้วยการปฏิบัติตามธรรม ๒ อย่างที่เป็นเหตุให้พระองค์บรรลุสัมโพธิญาณ เรียกว่า* **อุปัญญาตธรรม** (*ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเห็นคุณประจักษ์กับพระองค์เอง*) *คือ*

๑. **อสันตุฏฐิตา กุสเลสุ ธัมเมสุ** *ไม่สันโดษในกุศลธรรม* คือ ไม่รู้อิ่ม ไม่รู้พอ ในการสร้างความดีและสิ่งที่ดี

๒. **อัปปฏิวาณิตา จะ ปธานัสมิง** *บำเพ็ญเพียรไม่ระย่อ* คือ เพียรพยายามก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ยอมถอยหลัง ไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมท้อถอยต่ออุปสรรคและความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก

(ที. ปา. ๑๑/๒๒๗/๒๒๓)

๑๐. คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ
(ชีวิตที่เป็นหลักฐาน)

คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหารู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

ก. ขั้นหาและรักษาสมบัติ *ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า* **ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม*** *๔ ประการ*

๑. **อุฏฐานสัมปทา** *ถึงพร้อมด้วยความหมั่น* คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนิชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะที่ดี จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. **อารักขสัมปทา** *ถึงพร้อมด้วยการรักษา* คือรู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. **กัลยาณมิตตตา** *คบหาคนดีเป็นมิตร* คือ รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้น่าเคารพนับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔. **สมชีวิตา** *เลี้ยงชีวิตแต่พอดี* คือ รู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

(องฺ. อฏฺจก. ๒๓/๑๔๔/๒๘๙)

ข. ขั้นแจงจัดสรรทรัพย์ *เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์ ๔ ส่วน ที่เรียกว่า* **โภควิภาค ๔** *คือ*

๑. **เอเกน โภเค ภุญฺเชยฺย** ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์

๒. **ทฺวีหิ กมฺมํ ปโยชเย** ๒ ส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน

๓. **จตุตฺถญฺจ นิธาเปยฺย** อีก ๑ ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

(ที.ปา. ๑๑/๑๙๗/๒๐๒)

ค. ขั้นจับจ่ายกินใช้ *พึงเข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหารักษาและครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่*

---

* ดูบันทึกที่ ๔ ท้ายเล่ม

ใช่ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่าหาความหมายใดๆมิได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วนแรกในข้อ ข. ตามหลัก โภคอาทิยะ (ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคะหรือเหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า

อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
๒. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดจากภยันตราย
๔. ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง
(๑) *ญาติพลี* สงเคราะห์ญาติ
(๒) *อติถิพลี* ต้อนรับแขก
(๓) *ปุพพเปตพลี* ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ
(๔) *ราชพลี* บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น
(๕) *เทวตาพลี* ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ
๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา

เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไป ก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๔๑/๔๘)

การใช้จ่ายใน ๕ ข้อนี้ ท่านมุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่าย ให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง มิใช่หมายความว่าให้แบ่งส่วนเท่ากันไปทุกข้อ นอกจากนั้นท่านมุ่งกล่าวเฉพาะรายการที่พึงจ่ายเป็นประจำสำหรับคนทั่วไป แต่ถ้าผู้ใดสามารถก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีกตามหลักสังคหวัตถุเป็นต้น

๑๑. คนครองเรือนที่เลิศล้ำ

(ชีวิตบ้านที่สมบูรณ์)

คนที่จะเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็นคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่ดี น่าเคารพนับถือเป็นแบบฉบับ ควรถือเป็นตัวอย่าง จะต้องวัดด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. มีความสุขสี่ประการ *คือ ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี หรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนอยู่เสมอเรียก สั้นๆ ว่า* **สุขของคฤหัสถ์ ๔** *คือ*

๑. **อัตถิสุข** *สุขเกิดจากความมีทรัพย์* คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรม

๒. **โภคสุข** *สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์* คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้นเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และบำเพ็ญคุณประโยชน์

๓. **อนณสุข** *สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้* คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. **อนวัชชสุข** *สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ* คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ*

บรรดาสุข ๔ อย่างนี้ อนวัชชสุขมีค่ามากที่สุด

(องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๖๒/๙๑)

ข. เป็นชาวบ้านแบบฉบับ *คนครองเรือน แยกได้เป็นหลายประเภท จัดเป็นขั้นๆ ได้ตั้งแต่ร้ายไปถึงดี และที่ดีก็มีหลายระดับ คฤหัสถ์ที่ดี น่าเคารพนับถือแท้จริง คือประเภทที่ ๑๐ ในชาวบ้าน ๑๐ ประเภทต่อไปนี้*

กลุ่มที่ ๑ หาทรัพย์โดยทางไม่ชอบธรรม

๑. ได้ทรัพย์มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี *(เสียทั้ง ๓ ส่วน)*

---

*ดูบันทึกที่ ๕ ท้ายเล่ม

๒. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข แต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี *(เสีย ๒ ส่วน ดี ๑ ส่วน)*

๓. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุขด้วย เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดีด้วย *(เสีย ๑ ดี ๒ ส่วน)*

กลุ่มที่ ๒ หาชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง

๔. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ *(เสีย ๓ ดี ๑)*

๕. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ *(เสีย ๒ ดี ๒)*

๖. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ *(เสีย ๑ ดี ๓)*

กลุ่มที่ ๓ หาโดยชอบธรรม

๗. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ *(เสีย ๒ ดี ๑)*

๘. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ *(เสีย ๑ ดี ๒)*

๙. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ แต่ยังติด ยังมัวเมา หมกมุ่น กินใช้ทรัพย์สมบัติ โดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะทำตนให้เป็นอิสระเป็นนายเหนือโภคทรัพย์ได้ *(เสีย ๑ ดี ๓)*

พวกพิเศษ *ผู้ที่แสวงหาชอบธรรม และใช้อย่างมีสติสัมปชัญญะมีจิตใจเป็นอิสระ มีลักษณะดังนี้*

๑๐. แสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม; ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุข เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี; ไม่ลุ่มหลงไม่หมกมุ่นมัวเมา กินใช้ทรัพย์สมบัติโดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษ ทางดีทางเสียของมัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์

ประเภทที่ ๑๐ นี้ พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าเป็นผู้เลิศประเสริฐสูงสุด ควรชมทั้ง ๔ สถาน คือ เป็นคฤหัสถ์ แบบฉบับที่น่าเคารพนับถือ

(องฺ. ทสก. ๒๔/๙๑/๑๘๘)

ค. กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ *คือ ปฏิบัติตามหลักธรรม สำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม** *๔ ประการ ดังนี้*

๑. **สัจจะ** *ความจริง* คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้

๒. **ทมะ** *ฝึกตน* คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

๓. **ขันติ** *อดทน* คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย

๔. **จาคะ** *เสียสละ* คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลภละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

(ขุ.สุ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑)

ง. รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง *คือ มีความสัมพันธ์อันดีงาม อบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ตลอดถึงญาติมิตร ผู้ร่วมงานและคนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด โดยทำหน้าที่มิใช่เพียงนำประโยชน์ทางวัตถุมาให้เขาอย่างเดียว แต่นำประโยชน์สุขทางจิตใจมาให้ด้วย โดยประพฤติตนเป็นตัวอย่าง ช่วยชักจูงให้คนในครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า* **อารยวัฒิ** *ทั้ง ๕ ดังต่อไปนี้*

๑. **งอกงามด้วยศรัทธา** คือ ให้มีความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัย ในการที่จะทำความดี มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒. **งอกงามด้วยศีล** คือ ให้มีความประพฤติดีงาม สุจริต รู้จักเลี้ยงชีวิต มีวินัย และมีกิริยามารยาทอันงาม

๓. **งอกงามด้วยสุตะ** คือ ให้มีความรู้จากการเล่าเรียน สดับฟัง โดยแนะนำหรือขวนขวายให้ศึกษาหาความรู้ที่จะฟื้นฟูปรับปรุงชีวิตจิตใจ

๔. **งอกงามด้วยจาคะ** คือ ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน และพอใจทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

---

*ดูบันทึกที่ ๖ ท้ายเล่ม

๕. งอกงามด้วยปัญญา คือ ให้มีความรู้คิด เข้าใจเหตุผลและความจริงตามสภาวะ มีวิจารณญาณ

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๔๐/๔๗)

จ. ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี *นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญสงบสุข และเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติดังนี้*

๑. **น สาธารณทารัสสะ** ไม่คบชู้สู่หามั่วหมกมุ่นในทางเพศ

๒. **น ภุญเช สาธุเมกะโก** ไม่ใจแคบเสพสิ่งเลิศรสผู้เดียว

๓. **น เสเว โลกายติกัง** ไม่พร่าเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ

๔. **สีลวา** ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕

๕. **วัตตสัมปันโน** ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์

๖. **อัปปมัตโต** ไม่ประมาท กระตือรือร้นทุกเวลา

๗. **วิจักขโณ** มีวิจารณญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา

๘. **นิวาตวุตติ อัตถัทโธ** สุภาพ ไม่ดื้อกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น

๙. **สุรโต** เสงี่ยมงาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย

๑๐. **สขิโล มุทุ** พูดจาน่าฟัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย

๑๑. **สังคเหตา จ มิตตานัง** มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย

๑๒. **สังวิภาคี** เผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป

๑๓. **วิธานวา** รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี

๑๔. **ตัปเปยยะ** บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม

๑๕. **ธัมมกาโม** ใคร่ธรรม รักความสุจริต

๑๖. **สุตาธโร** อ่านมากฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ

๑๗. **ปริปุจฉโก** ชอบสอบถามค้นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป

(ขุ. ชา. ๒๘/๙๔๙/๓๓๒)

หมวดสาม

คนกับคน

---

๑๒. คนร่วมชีวิต

(คู่ครองที่ดี)

คู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ร่วมชีวิตกันได้ นอกจากกามคุณแล้ว ควรมีคุณสมบัติและประพฤติตามข้อปฏิบัติ ดังนี้

ก. คู่สร้างคู่สม *มีหลักธรรมของคู่ชีวิต ที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้ยืดยาว เรียกว่า* **สมชีวิธรรม** *๔ ประการ คือ*

๑. **สมสัทธา** *มีศรัทธาสมกัน* เคารพนับถือในลัทธิศาสนาสิ่งเคารพบูชาและหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. **สมสีลา** *มีศีลสมกัน* คือความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรมพอเหมาะสอดคล้อง ไปกันได้

๓. **สมจาคา** *มีจาคะสมกัน* มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี มีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

๔. **สมปัญญา** *มีปัญญาสมกัน* รู้เหตุรู้ผลเข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง

(องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๕๕/๘๐)

ข. คู่ชื่นชมคู่ระกำ *หรือ คู่บุญคู่กรรม เป็นคู่ครองที่มีคุณธรรมลักษณะนิสัยความประพฤติปฏิบัติการแสดงออกต่อกันที่เกื้อกูลกัน ถูกกัน ทนกันได้ ในกรณีนี้ ท่านแสดงภรรยาประเภทต่าง ๆ ไว้ ๗ ประเภท คือ*

๑. **วธกาภริยา** *ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต* คือ ภรรยาที่มิได้อยู่กินด้วยความพอใจ ดูหมิ่น และคิดทำลายสามี

๒. โจรีภริยา *ภรรยาเยี่ยงโจร* คือ ภรรยาชนิดที่ล้างผลาญทรัพย์สมบัติ

๓. อัยยาภริยา *ภรรยาเยี่ยงนาย* คือ ภรรยาที่เกียจคร้านไม่ใส่ใจการงาน ปากร้าย หยาบคาย ชอบข่มสามี

๔. มาตาภริยา *ภรรยาเยี่ยงมารดา* คือ ภรรยาที่หวังดีเสมอ คอยห่วงใย เอาใจใส่สามี หาทรัพย์มาได้ก็เอาใจใส่คอยประหยัดรักษา

๕. ภคินีภริยา *ภรรยาเยี่ยงน้องสาว* คือ ภรรยาผู้เคารพรักสามี ดังน้องรักพี่ มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจ มักคล้อยตามสามี

๖. สขีภริยา *ภรรยาเยี่ยงสหาย* คือ ภรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน มีจิตภักดี เวลาพบสามีก็ร่าเริงดีใจ เป็นผู้มีกิริยามารยาท ประพฤติตัวดี

๗. ทาสีภริยา *ภรรยาเยี่ยงนางทาสี* คือ ภรรยาที่ยอมอยู่ใต้อำนาจสามี ถูกสามีตะคอกตบตี ก็อดทน ไม่แสดงความโกรธตอบ

(องฺ. สตฺตก. ๒๓/๖๐/๙๒)

ท่านสอนให้ภรรยาสำรวจตนว่า ที่เป็นอยู่ ตนเป็นภรรยาประเภทไหน ถ้าจะให้ดี ควรเป็นภรรยาประเภทใด สำหรับชายอาจใช้เป็นหลักสำรวจอุปนิสัยของตนว่าควรแก่หญิงประเภทใดเป็นคู่ครอง และสำรวจหญิงที่จะเป็นคู่ครองว่าเหมาะกับอุปนิสัยของตนหรือไม่

แม้สามีก็ย่อมมีหลายประเภท พึงเทียบเอาจากภรรยาประเภทต่าง ๆ เหล่านั้น

ค. คู่ศีลธรรมคู่ความดี *เอาหลักธรรมสำหรับการครองเรือน คือ* **ฆราวาสธรรม*** ๔ *ประการมาใช้ต่อกันในบ้านด้วย ดังนี้*

๑. สัจจะ *ความจริง* คือ ซื่อสัตย์ต่อกัน ทั้งจริงใจ จริงวาจา และจริงในการกระทำ

๒. ทมะ *ฝึกตน* คือ รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดดัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ข้อขัดแย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน

๓. ขันติ *อดทน* คือ มีจิตใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความล่วงล้ำก้ำเกินกัน และร่วมกันอดทนต่อความเหนื่อยยาก ลำบากตรากตรำ ฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน

---

* ดูบันทึกที่ ๖ ท้ายเล่ม

๔. **จาคะ** *เสียสละ* คือ มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญ ความพอใจส่วนตนเพื่อคู่ครองได้ เช่น อดหลับอดนอนพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ เป็นต้น ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต่อญาติมิตรสหายของคู่ครอง ไม่ใจแคบ

(สํ. สํ. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖)

ง. คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน *สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ตามหลักปฏิบัติในทิศ ๖ ข้อที่ว่าด้วยทิศเบื้องหลัง คือ*

สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดย

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่นอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้าน

๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามี โดย

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

๓. ไม่นอกใจ

๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

๕. ขยัน ช่างจัดช่างทำ เอางานทุกอย่าง

(ที. ปา. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔)

จ. พ่อบ้านเห็นใจภรรยา *สตรีมีความทุกข์จำเพาะตัวอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากผู้ชาย ซึ่งสามีพึงเข้าใจ และพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ คือ*

๑. ผู้หญิงต้องจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ

๒. ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางคราวก่อปัญหาให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจกาย ฝ่ายชายควรเข้าใจ

๓. ผู้หญิงมีครรภ์ ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่ บำรุงกายใจเป็นพิเศษ

๔. ผู้หญิงคลอดบุตร ซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจ เหมือนเป็นทุกข์ของตน

๕. ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัว พึงทราบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน

(นัย สํ.สฬ. ๑๘/๔๖๒/๒๙๗)

๑๓. คนรับผิดชอบตระกูล

(หัวหน้าครอบครัวที่ดี)

ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว นอกจากปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น เป็นคนที่รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นต้นแล้ว พึงปฏิบัติตามหลักธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อวงศ์ตระกูลบางอย่าง ต่อไปนี้

ก. รักษาตระกูลให้คงอยู่ *โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่ง ตั้งอยู่ได้นาน เรียกว่า***กุลจิรัฏฐิติธรรม** *๔ อย่าง คือ*

๑. **นัฏฐคเวสนา** ของหายของหมด รู้จักหามาไว้

๒. **ชิณณปฏิสังขรณา** ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม

๓. **ปริมิตปานโภชนา** รู้จักประมาณในการกิน การใช้

๔. **อธิปัจจสีลวันตสถาปนา** ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

(องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๕๙/๓๓๗)

ข. บูชาคนที่เหมือนไฟ *บุคคลต่อไปนี้เปรียบเหมือนไฟ ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัวจึงควรปฏิบัติดุจพวกนับถือการบูชาไฟในสมัยโบราณ บำเรอไฟที่ตนบูชาด้วยความเอาใจใส่ ระมัดระวังตั้งใจทำให้ถูกต้องเพราะมีความเคารพยำเกรงเรียกว่า* **อัคคิปาริจริยา** *(ไฟที่ควรบำรุง หรือบุคคลที่ควรบูชาด้วยการใส่ใจบำรุงเลี้ยง และให้ความเคารพนับถือความตามควรแก่ฐานะดุจไฟบูชาของผู้บูชาไฟ) มี ๓ อย่างคือ*

๑. อาหุไนยัคคิ *ไฟที่ควรแก่ของคำนับ* ได้แก่บิดามารดา

๒. คหปตัคคิ *ไฟประจำตัวเจ้าบ้าน* ได้แก่บุตร ภรรยา และคนในปกครอง

๓. ทักขิไณยัคคิ *ไฟทักขิไณย* ได้แก่บรรพชิต หรือพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล ซึ่งทำหน้าที่สั่งสอน ผดุงธรรม ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ไม่ประมาทมัวเมา

(ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๙)

ค. ใส่ใจบุตรธิดา *ในฐานะที่เป็นบิดามารดา พึงรู้จักบุตร ๓ ประเภท และให้การศึกษาอบรมให้เป็นบุตรชนิดที่ดีที่สุดคือ*

๑. อภิชาตบุตร บุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา ดีเลิศกว่าพ่อแม่

๒. อนุชาตบุตร บุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา เสมอด้วยพ่อแม่

๓. อวชาตบุตร บุตรที่ต่ำลงกว่าบิดามารดา เสื่อมทรามทำลายวงศ์ตระกูล

(ขุ. อิติ. ๒๕/๒๕๒/๒๗๙)

ง. ทำหน้าที่ผู้มาก่อน *คือ พึงอนุเคราะห์บุตรธิดาตามหลักปฏิบัติในฐานะที่บิดามารดาเป็นเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้*

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว

๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร

๕. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

(ที. ปา. ๑๑/๑๙๘/๒๐๒)

จ. เป็นราษฎรที่มีคุณภาพ *ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมพื้นฐาน ที่จะเป็นส่วนประกอบช่วยให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองมั่นคง ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวที่ดีพึงเป็นราษฎรที่ดีของรัฐด้วย โดย* ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี *ตามหลักปฏิบัติในหมวดที่ ๑๑ ข้อ จ.*

๑๔. คนสืบตระกูล

(ทายาทที่ดี)

ผู้เป็นทายาท นอกจากจะรับทรัพย์สมบัติและวงศ์ตระกูลมารักษาสืบต่อแล้ว จะต้องรับเอาหน้าที่และคุณธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาวงศ์ตระกูล มาปฏิบัติสืบต่อไปด้วย แต่ในเบื้องต้น ในฐานะที่เป็นทายาทที่ดี พึงปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

ก. เคารพทิศเบื้องหน้า *คือ ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพบิดามารดา ผู้เปรียบเหมือน* **ทิศเบื้องหน้า** *ดังนี้*

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

(ที. ปา. ๑๑/๑๙๙/๒๐๒)

ข. ไม่คบหาอบายมุข *คือ หลีกเว้นความประพฤติที่เป็นช่องทางของความเสื่อมความพินาศ ซึ่งจะเป็นเหตุให้โภคทรัพย์ย่อยยับไปที่เรียกว่า* **อบายมุข ๖** *ประการคือ*

๑. ติดสุราและของมึนเมา ซึ่งมีโทษ ๖
   ๑. ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ
   ๒. ก่อการทะเลาะวิวาท
   ๓. ทำลายสุขภาพ
   ๔. เสื่อมเกียรติเสียชื่อเสียง
   ๕. ทำให้แสดงด้าน ไม่รู้จักอาย
   ๖. ทอนกำลังปัญญา
๒. ติดเที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ ๖
   ๑. เป็นการไม่รักษาตัว
   ๒. เป็นการไม่รักษาลูกเมีย
   ๓. เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๔. เป็นที่ระแวงสงสัย

๕. เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ

๖. เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

๓. **ติดเที่ยวดูการละเล่น** ซึ่งมีโทษ ทำให้การงานเสื่อมเสีย เพราะใจกังวลคอยคิดจ้อง และเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ เช่น เต้นรำที่ไหน ขับร้องดนตรีที่ไหน ไปที่นั่น

๔. **ติดการพนัน** ซึ่งมีโทษ ๖

๑. เมื่อชนะ ย่อมก่อเวร

๒. เมื่อแพ้ ก็เสียดายทรัพย์ที่เสียไป

๓. ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ

๔. เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถือถ้อยคำ

๕. เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง

๖. ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว

๕. **คบคนชั่ว** ซึ่งมีโทษทำให้กลายไปเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ ได้เพื่อนที่ชักนำให้กลายเป็นนักการพนัน นักเลงผู้หญิง นักเลงเหล้า นักลวงของปลอม นักหลอกนักต้ม และนักเลงหัวไม้

๖. **เกียจคร้านทำการงาน** ซึ่งมีโทษ ทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้าง ผัดเพี้ยน ไม่ทำการงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณี ว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเช้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำการงาน

(ที. ปา. ๑๑/๑๗๙/๑๙๖)

ค. เบิกทางสุขด้วยดรุณธรรม *ดำเนินตามหลักธรรมที่เป็นทวารแห่งความสำเร็จ คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นดุจประตูชัยอันเปิดออกไปสู่ความสุขและความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต ๖ ประการต่อไปนี้*

๑. **อาโรคยะ** รักษาสุขภาพดี มิให้มีโรคทั้งจิตและกาย

๒. **ศีล** ประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรภัยแก่สังคม

๓. **พุทธานุมัต** ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหาบุรุษพุทธชน

๔. **สุตะ** เล่าเรียนค้นคว้าให้รู้เชี่ยวชาญ ใฝ่สดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน

๕. **ธรรมานุวัติ** ดำรงมั่นในสุจริต ทั้งชีวิตและงานดำเนินตามธรรม

๖. **อลีนตา** มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

(ขุ. ชา. ๒๗/ ๘๔/ ๒๗)

๑๕. คนที่จะคบหา

(มิตรแท้–มิตรเทียม)

การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญ มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก จึงควรทราบหลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องมิตรที่เป็นข้อสำคัญ ๆ ไว้ ในที่นี้ จะแสดงเรื่องคนที่ควรคบ คนที่ไม่ควรคบ และหลักปฏิบัติต่อกันและกันระหว่างมิตรสหาย ดังต่อไปนี้

ก. มิตรเทียม *พึงรู้จักมิตรเทียม หรือศัตรูผู้มาในร่างของมิตร* **(มิตรปฏิรูปก์)** *๔ ประเภท ดังนี้*

๑. **คนปอกลอก** ขนเอาของเพื่อนไปถ่ายเดียว **(หรชน)*** **มีลักษณะ ๔**

   ๑. คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว

   ๒. ยอมเสียน้อย โดยหวังจะเอาให้มาก

   ๓. ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน

   ๔. คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ประโยชน์

๒. **คนดีแต่พูด** (**วจีบรม**) มีลักษณะ ๔

   ๑. ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย

   ๒. ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย

   ๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์มิได้

   ๔. เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

---

* ดูบันทึกที่ ๗ ท้ายเล่ม

๓. **คนหัวประจบ (อนุปิยภาณี)** มีลักษณะ ๔
๑. จะทำชั่วก็เออออ
๒. จะทำดีก็เออออ
๓. ต่อหน้าสรรเสริญ
๔. ลับหลังนินทา

๔. **คนชวนฉิบหาย (อปายสหาย)** มีลักษณะ ๔
๑. คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา
๒. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
๓. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น
๔. คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

ข. มิตรแท้ *พึงรู้จักมิตรแท้ หรือมิตรด้วยใจจริง* (**สุหทมิตร**) *๔ ประเภท ดังนี้*

๑. **มิตรอุปการะ (อุปการก์)** มีลักษณะ ๔
๑. เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
๒. เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน
๓. เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
๔. มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

๒. **มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (สมานสุขทุกข์)** มีลักษณะ ๔
๑. บอกความลับแก่เพื่อน
๒. รักษาความลับของเพื่อน
๓. มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง
๔. แม้ชีวิตก็สละให้ได้

๓. **มิตรแนะนำประโยชน์ (อัตถักขายี)** มีลักษณะ ๔
๑. จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้
๒. แนะนำสนับสนุนให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง
๔. บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

๔. มิตรมีใจรัก (อนุกัมปี) มีลักษณะ ๔

๑. เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ ๆ ด้วย)

๒. เพื่อนมีสุข พลอยแช่มชื่นยินดี (สุข ๆ ด้วย)

๓. เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ให้

๔. เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

(ที. ปา. ๑๑/๑๙๒/๒๐๑)

ค. มิตรต่อมิตร *พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่เป็นเสมือนทิศเบื้องซ้าย ดังนี้*

– พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ดังนี้

๑. เผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. พูดจามีน้ำใจ

๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔. มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย

๕. ซื่อสัตย์จริงใจ

– มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

๑. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน

๒. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน

๓. ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้

๔. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก

๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

(ที. ปา. ๑๑/๒๐๒/๒๐๔)

๑๖. คนงาน – นายงาน
(ลูกจ้าง – นายจ้าง)

คนที่มาทำกิจการงานร่วมกัน ในฐานะลูกจ้างฝ่ายหนึ่ง และนายจ้างฝ่ายหนึ่ง ควรปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องตามหน้าที่เพื่อความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และเพื่อให้งานได้ผลดี โดยทำตามหลักปฏิบัติในทิศหกข้อ ที่ว่าด้วย ทิศเบื้องล่าง ดังนี้

ก. นายจ้างพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ดังนี้

๑. จัดงานให้ทำ ตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ

๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่

๓. จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น

๔. มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้

๕. ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร

ข. คนรับใช้และคนงาน อนุเคราะห์นาย ดังนี้

๑. เริ่มทำงานก่อน

๒. เลิกงานทีหลัง

๓. เอาแต่ของที่นายให้

๔. ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

๕. นำความดีของนายงานและกิจการไปเผยแพร่

(ที. ปา. ๑๑/๒๐๓/๒๐๕)

หมวดสี่

คนกับมรรคา

---

๑๗. คนผู้สั่งสอนหรือให้การศึกษา

(ครู อาจารย์ หรือผู้แสดงธรรม)

ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะครูอาจารย์ พึงประกอบด้วยคุณสมบัติและประพฤติตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

ก. เป็นกัลยาณมิตร *คือ ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตรหรือ*กัลยาณมิตตธรรม *๗ ประการ ดังนี้*

๑. ปิโย *น่ารัก* คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

๒. **ครุ** *น่าเคารพ* คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๓. **ภาวนีโย** *น่าเจริญใจ* คือ มีความรู้จริงทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้งมั่นใจและภาคภูมิใจ

๔. **วัตตา** *รู้จักพูดให้ได้ผล* คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. **วจนักขโม** *อดทนต่อถ้อยคำ* คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากย์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์*

๖. **คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา** *แถลงเรื่องล้ำลึกได้* คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. **โน จัฏฐาเน นิโยชะเย** *ไม่ชักนำในอฐาน* คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

(องฺ. สตฺตก. ๒๓/๓๔/๓๓)

ข. ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ *โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม ที่เรียกว่า* **ธรรมเทศกธรรม** *๕ ประการ คือ*

๑. **อนุบุพพิกถา** *สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ* คือแสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึกมีเหตุสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. **ปริยายทัสสาวี** *จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล* คือ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายยักเยื้องไปต่าง ๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

๓. **อนุทยตา** *ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี* คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

* ดูบันทึกที่ ๘ ท้ายเล่ม

๔. **อนามิสันดร** *ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส* คือ สอนเขามิใช่มุ่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือ ผลประโยชน์ตอบแทน

๕. **อนุปหัจจ์*** *วางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น* คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขี่ผู้อื่น

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๕๙/๒๐๕)

ค. ดำเนินลีลาครูทั้งสี่ *ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอน ดังนี้*

๑. **สันทัสสนา** *ชี้ให้ชัด* จะสอนอะไร ก็ชี้แจงแสดงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. **สมาทปนา** *ชวนให้ปฏิบัติ* คือ สิ่งใดควรทำ ก็บรรยายให้มองเห็น ความสำคัญ และซาบซึ้งในคุณค่าเห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. **สมุตเตชนา** *เร้าให้กล้า* คือ ปลุกใจให้คึกคักเกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือยากลำบาก

๔. **สัมปหังสนา** *ปลุกให้ร่าเริง* คือ ทำบรรยากาศให้สนุกสดชื่นแจ่มใสเบิกบานใจ ให้ผู้ฟังแช่มชื่นมีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จ

จำง่ายๆ ว่า สอนให้ **แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง**

(เช่น ที.สี. ๙/๑๙๘/๑๖๑)

ง. มีหลักตรวจสอบสาม *เมื่อพูดอย่างรวบรัดที่สุด ครูอาจตรวจสอบตนเองด้วยลักษณะการสอนของพระบรมครู ๓ ประการ คือ*

๑. สอนด้วยความรู้จริง รู้จริงทำได้จริงจึงสอนเขา

๒. สอนอย่างมีเหตุผล ให้เขาพิจารณาเข้าใจแจ้งด้วยปัญญาของเขาเอง

๓. สอนให้ได้ผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้นๆ เช่น ให้เข้าใจได้จริง เห็นความจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็นต้น

(องฺ. ติก. ๒๐/๕๖๕/๓๕๖)

---

* ดูบันทึกที่ ๙ ท้ายเล่ม

จ. ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์ *คือ ปฏิบัติต่อศิษย์ โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรมเสมือนเป็น* **ทิศเบื้องขวา** *ดังนี้*

๑. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี

๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

๔. ส่งเสริมยกย่องความดีงามสามารถให้ปรากฏ

๕. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือ สอนฝึกให้สามารถใช้วิชาเลี้ยงชีพและรู้จักดำรงรักษาตน ในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี*

(ที. ปา. ๑๑/๒๐๐/๒๐๓)

๑๘. คนผู้เล่าเรียนศึกษา

(นักเรียน นักศึกษา นักค้นคว้า)

คนที่เล่าเรียนศึกษา จะเป็นนักเรียน นักศึกษาหรือนักค้นคว้าก็ตาม นอกจากจะพึงปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับคนที่ประสบความสำเร็จ คือจักร ๔ และอิทธิบาท ๔ แล้ว ยังมีหลักการที่ควรรู้ และหลักปฏิบัติที่ควรประพฤติอีก ดังต่อไปนี้

ก. รู้หลักบุพภาคของการศึกษา *คือ รู้จักองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ ๒ ประการ ดังนี้*

๑. องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่ *มีกัลยาณมิตร* หมายถึง รู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม การอ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์

๒. องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่ *โยนิโสมนสิการ* หมายถึงการใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

---

* ดูบันทึกที่ ๑๐ ท้ายเล่ม

กล่าวโดยย่อว่า นอกจากรู้จักแสวงหาและเลือกรับความรู้ความคิดเห็นจากครูอาจารย์ เพื่อน คนภายนอก ตำรับตำราและสื่อมวลชนที่เป็นกัลยาณมิตรแล้ว ต้องรู้จักคิดเองเป็นด้วย

(ม. มู. ๑๒/๔๙๗/๕๓๙)

ข. ทำตามหลักเสริมสร้างปัญญา *ในทางปฏิบัติอาจสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ ๒ อย่าง ข้างต้นนั้นได้ ด้วยการปฏิบัติตามหลัก* **วุฒิธรรม** * *(หลักการสร้างความเจริญงอกงามแห่งปัญญา) ๔ ประการ*

๑. **สัปปุริสสังเสวะ** *เสวนาผู้รู้* คือ รู้จักเลือกหาแหล่งวิชา คบหาท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณความดี มีภูมิธรรม ภูมิปัญญาน่านับถือ

๒. **สัทธัมมัสสวนะ** *ฟังดูคำสอน* คือ เอาใจใส่สดับตรับฟังคำบรรยาย คำแนะนำสั่งสอน แสวงหาความรู้ ทั้งจากตัวบุคคลโดยตรงและจากหนังสือ หรือสื่อมวลชน ตั้งใจเล่าเรียนค้นคว้า หมั่นปรึกษาสอบถาม ให้เข้าถึงความรู้ที่จริงแท้

๓. **โยนิโสมนสิการ** *คิดให้แยบคาย* คือ รู้เห็นได้อ่านได้ฟังสิ่งใดก็รู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะและสืบสาวให้เห็นเหตุผลว่า นั่นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น จะเกิดผลอะไรต่อไป มีข้อดี ข้อเสีย คุณโทษอย่างไร เป็นต้น

๔. **ธรรมานุธรรมปฏิบัติ** *ปฏิบัติให้ถูกหลัก* นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนรับฟังและตริตรองเห็นชัดแล้ว ไปใช้หรือปฏิบัติหรือลงมือทำ ให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมาย ให้หลักย่อยสอดคล้องกับหลักใหญ่ ข้อปฏิบัติย่อยสอดคล้องกับจุดหมายใหญ่ ปฏิบัติธรรมอย่างรู้เป้าหมาย เช่น สันโดษเพื่อเกื้อหนุนการงาน ไม่ใช่สันโดษกลายเป็นเกียจคร้าน เป็นต้น

(องฺ.จตุกฺก. ๒๑/๒๔๘/๓๓๒)

ค. ศึกษาให้เป็นพหูสูต *คือ จะศึกษาเล่าเรียนอะไร ก็ทำตนให้เป็นพหูสูตในด้านนั้น ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แจ่มแจ้งชัดเจนถึงขั้นครบ* **องค์คุณของพหูสูต** *(ผู้ได้เรียนมากหรือผู้คงแก่เรียน) ๕ ประการ คือ*

๑. **พหุสสุตา** *ฟังมาก* คือ เล่าเรียน สดับฟัง รู้เห็น อ่านสั่งสมความรู้ในด้านนั้นไว้ให้มากมายกว้างขวาง

---

* ดูบันทึกที่ ๑๑ ท้ายเล่ม

๒. **ธตา** *จำได้* คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำเรื่องราวหรือเนื้อหาสาระไว้ได้แม่นยำ

๓. **วจสา ปริจิตา** *คล่องปาก* คือ ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนแคล่วคล่องจัดเจน ใครสอบถามก็พูดชี้แจงแถลงได้

๔. **มนสานุเปกขิตา** *เจนใจ* คือ ใส่ใจนึกคิดจนเจนใจ นึกถึงครั้งใด ก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัดเจน มองเห็นโล่งตลอดไปทั้งเรื่อง

๕. **ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา** *ขบได้ด้วยทฤษฎี* คือ เข้าใจความหมายและเหตุผลแจ่มแจ้งลึกซึ้ง รู้ที่ไปที่มา เหตุผล และความสัมพันธ์ของเนื้อความ และรายละเอียดต่าง ๆ ทั้งภายในเรื่องนั้นเองและที่เกี่ยวโยงกับเรื่องอื่น ๆ ในสายวิชาหรือทฤษฎีนั้นปรุโปร่งตลอดสาย

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๘๗/๑๒๙)

ง. เคารพผู้จุดประทีปปัญญา *ในด้านความสัมพันธ์กับอาจารย์พึงแสดงความคารวะนับถือ ตามหลักปฏิบัติในเรื่องทิศหก ข้อว่าด้วยทิศเบื้องขวา ดังนี้*

๑. ลุกต้อนรับ แสดงความเคารพ
๒. เข้าไปหา เพื่อบำรุง รับใช้ ปรึกษา ซักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น
๓. ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา
๔. ปรนนิบัติ ช่วยบริการ
๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

(ที.ปา. ๑๑/๒๐๐/๒๐๓)

๑๙. คนใกล้ชิดศาสนา

(อุบาสก อุบาสิกา)

พุทธศาสนิกชน มีหลักปฏิบัติที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับพระพุทธศาสนาดังนี้

ก. เกื้อกูลพระ *โดยปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เสมือนเป็นทิศเบื้องบน ดังนี้*

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา

๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา

๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

(ที.ปา. ๑๑/๒๐๘/๒๐๖)

ข. กระทำบุญ *คือ ทำความดีด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เรียกว่า* **บุญกิริยาวัตถุ** *(เรื่องที่จัดว่าเป็นการทำบุญ) ๓ อย่าง คือ*

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันทรัพย์สิ่งของ

๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีปฏิบัติชอบ

๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ ฝึกอบรมจิตใจให้เจริญด้วยสมาธิ และปัญญา

และควรเจาะจงทำบุญบางอย่างที่เป็นส่วนรายละเอียดเพิ่มขึ้นอีก ๗ ข้อ รวมเป็น ๑๐ อย่าง คือ

๔. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติสุภาพอ่อนน้อม

๕. ไวยาวัจมัย ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้ให้บริการบำเพ็ญประโยชน์

๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำความดี

๗. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการพลอยยินดีในการทำความดีของผู้อื่น

๘. ธัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ที่ปราศจากโทษ

๙. ธัมมเทสนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์

๑๐. ทิฏฐุชุกัมม์ ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้องรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงให้เป็นสัมมาทิฏฐิ

(ที.ปา. ๑๑/๒๒๘/๓๓๐; ที.อ. ๓/๒๔๖)

ค. คุ้นพระศาสนา *ถ้าจะปฏิบัติให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น ถึงขั้นเป็นอุบาสก อุบาสิกา คือ ผู้ใกล้ชิดพระศาสนาอย่างแท้จริง ควรตั้งตนอยู่ในธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก เรียกว่า* **อุบาสกธรรม** *๗ ประการ คือ*

๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะพระภิกษุ

๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม

๓. ศึกษาในอธิศีล คือ ฝึกอบรมตนให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติรักษาศีลขั้นสูงขึ้นไป

๔. พรั่งพร้อมด้วยความเลื่อมใส ในพระภิกษุทั้งหลายทั้งที่เป็น เถระ นวกะ และปูนกลาง

๕. ฟังธรรมโดยมิใช่จะตั้งใจคอยจ้องจับผิด หาช่องที่จะติเตียน

๖. ไม่แสวงหาทักขิไณยภายนอกหลักคำสอนนี้ คือไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา

๗. กระทำความสนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นที่ต้น คือ เอาใจใส่ทำนุบำรุงและช่วยกิจการพระพุทธศาสนา*

(องฺ. สตฺตก. ๒๓/๒๗/๒๖)

ง. เป็นอุบาสกอุบาสิกาชั้นนำ *อุบาสก อุบาสิกาที่ดี มีคุณสมบัติที่เรียกว่า* **อุบาสกธรรม ๕** *ประการ คือ*

๑. มีศรัทธา เชื่อมีเหตุผล มั่นในคุณพระรัตนตรัย

๒. มีศีล อย่างน้อยดำรงตนได้ในศีล ๕

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล มุ่งหวังผลจากการกระทำ มิใช่จากโชคลาง หรือสิ่งที่ตื่นกันไปว่าขลังศักดิ์สิทธิ์

๔. ไม่แสวงหาทักขิไณยนอกหลักคำสอนนี้

๕. เอาใจใส่ทำนุบำรุงและช่วยกิจการพระพุทธศาสนา

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๗๕/๒๓๐)

จ. หมั่นสำรวจความก้าวหน้า *กล่าวคือ โดยสรุปให้ถือธรรมที่เรียกว่า* **อารยวัฒิ** *๕ ประการ เป็นหลักวัดความเจริญในพระศาสนา*

๑. *ศรัทธา* เชื่อถูกหลักพระศาสนา ไม่งมงายไขว้เขว

๒. *ศีล* ประพฤติและเลี้ยงชีพสุจริต เป็นแบบอย่างได้

๓. *สุตะ* รู้เข้าใจหลักพระศาสนาพอแก่การปฏิบัติและแนะนำผู้อื่น

๔. *จาคะ* เผื่อแผ่เสียสละ พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้ควรช่วย

๕. *ปัญญา* รู้เท่าทันโลกและชีวิต ทำจิตใจให้เป็นอิสระได้

(องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๖๓-๔/๙๑-๒)

---

* ดูบันทึกที่ ๑๒ ท้ายเล่ม

๒๐. คนสืบศาสนา
(พระภิกษุสงฆ์)

พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย แต่ในที่นี้จะแสดงไว้เฉพาะหน้าที่ที่สัมพันธ์กับคฤหัสถ์และข้อเตือนใจในทางความประพฤติปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ก. อนุเคราะห์ชาวบ้าน *พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่ตนเป็นเสมือนทิศเบื้องบน ดังนี้*

๑. ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว

๒. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี

๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ ไม่เคยฟัง

๕. ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๖. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสุขความเจริญ

(ที.ปา. ๑๑/๒๐๔/๒๐๖)

ข. หมั่นพิจารณาตนเอง *คือ พิจารณาเตือนใจตนเองอยู่เสมอตามหลัก***บัพพชิตอภิณหปัจจเวกขณ์** *(ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ) ๑๐ ประการ ดังนี้*

๑. เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ สลัดแล้วซึ่งฐานะ ควรเป็นอยู่ง่าย จะจู้จี้ถือตัวเอาแต่ใจตนไม่ได้ *

๒. ความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น ต้องอาศัยเขาเลี้ยงชีพ ควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย และบริโภคปัจจัย ๔ โดยพิจารณาไม่บริโภคด้วยตัณหา*

๓. เรามีอากัปกิริยาที่พึงทำต่างจากคฤหัสถ์ อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยานั้น ๆ และยังจะต้องปรับปรุงตนให้ดียิ่งขึ้นไปกว่านี้*

๔. ตัวเราเองยังติเตียนตัวเราเองโดยศีลไม่ได้อยู่หรือไม่

๕. เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้เป็นวิญญูชน พิจารณาแล้ว ยังติเตียนเราโดยศีลไม่ได้ อยู่หรือไม่

---

* ดูบันทึกที่ ๑๓ ท้ายเล่ม

๖. เราจักต้องถึงความพลัดพรากจากของรักของชอบใจไปทั้งสิ้น

๗. เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น

๘. วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

๙. เรายินดีในที่สงัดอยู่หรือไม่

๑๐. คุณวิเศษยิ่งกว่ามนุษย์สามัญที่เราบรรลุแล้วมีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขิน เมื่อถูกเพื่อนบรรพชิตถาม ในกาลภายหลัง

(องฺ.ทสก. ๒๔/๔๘/๙๑)

๒๑. คนถึงธรรม

(ผู้หมดกิเลส)

หยาดน้ำไม่ติดใบบัว วารีไม่ติดปทุม ฉันใด มุนีย่อมไม่ติดในรูปที่เห็น ในเสียงที่ได้ยิน และในอารมณ์ที่ได้รับรู้ ฉันนั้น

(ขุ.สุ. ๒๕/๔๑๓/๔๙๓)

ผู้ถึงธรรม ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ฝันเพ้อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นปัจจุบัน ฉะนั้นผิวพรรณจึงผ่องใส

ส่วนชนทั้งหลายผู้ยังอ่อนปัญญา เฝ้าแต่ฝันเพ้อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง และหวนละห้อยถึงความหลังอันล่วงแล้ว จึงซูบซีดหม่นหมอง เสมือนต้นอ้อสด ที่เขาถอนทิ้งขึ้นทิ้งไว้ที่ในกลางแดด

(สํ.ส. ๑๕/๒๒/๗)

ผู้ใดไม่มีกิเลสเป็นเหตุคอยกังวลว่า นี้ของเรา นี้ของคนอื่น ผู้นั้นไม่ต้องเผชิญกับเจ้าตัว "ของข้า" จึงไม่เศร้าโศกว่าของเราไม่มี, เขาไม่กระวนกระวาย ไม่ติดข้อง

ไม่หวั่นไหว เป็นผู้สม่ำเสมอในที่ทั้งปวง เมื่อเขาไม่หวั่นไหว มีความรู้แจ้งชัด จึงปราศจากความรู้สึกปรุงแต่งใด ๆ เขาเลิกรำพึงรำพันหมดแล้ว จึงมองเห็นแต่ความปลอดโปร่งในที่ทุกสถาน

(ขุ.สุ. ๒๕/๔๒๒/๕๑๙)

ผู้ถึงธรรมดับกิเลสเสียได้ อยู่สบายทุกเวลา ผู้ใดไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย เขาจะเย็นสบาย ไม่มีที่ให้กิเลสตั้งตัวได้

ตัดความติดข้องเสียให้หมด กำจัดความกระวนกระวายในหทัยเสียให้ได้ พักจิตได้แล้ว จึงถึงความสงบใจอยู่สบาย

(องฺ.ติก. ๒๐/๔๗๔/๑๗๕)

ถาม : นี่แน่ะพระ ท่านไม่มีทุกข์บ้างหรือ ท่านไม่มีความสนุกบ้างหรือ ท่านนั่งอยู่คนเดียวไม่เบื่อหน่ายบ้างหรือ ?

ตอบ : นี่แน่ะท่านผู้ยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าไม่มีความทุกข์หรอก ความสนุกข้าพเจ้าก็ไม่มี ถึงข้าพเจ้าจะนั่งอยู่คนเดียว ก็หามีความเบื่อหน่ายไม่

ถาม : นี่แน่พระ ทำอย่างไร ท่านจึงไม่มีทุกข์ ทำอย่างไรท่านจึงไม่มีความสนุก ทำอย่างไรท่านนั่งคนเดียว จึงไม่หงอยเหงาเบื่อหน่าย

ตอบ : คนมีความทุกข์นั่นแหละ จึงมีความสนุก คนมีความสนุกนั่นแหละ จึงมีความทุกข์ พระไม่มีทั้งสนุก ไม่มีทั้งทุกข์ เรื่องเป็นอย่างนี้ จงเข้าใจเถิดนะท่าน

(สํ.ส. ๑๕/๒๖๘/๗๖)

ความวุ่นวายหงุดหงิด ย่อมไม่มีในใจของพระอริยะผู้ผ่านพ้นไปแล้วจากการ (คิดกังวล) ที่จะได้เป็น จะไม่ได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ท่านปราศจากภัย มีแต่สุข ไม่มีโศก แม้แต่เทวดาก็มองใจท่านไม่ถึง

(ขุ.อุ. ๒๕/๖๕/๑๐๑)

ผู้ถึงธรรมไม่มีกิจ เพราะผู้ถึงธรรมทำกิจเสร็จแล้ว คนว่ายน้ำยังหาที่หยั่งไม่ได้ตราบใด ก็ต้องเอาตัวกระเสือกกระสนไปจนเต็มที่ ตราบนั้น แต่พอหาที่หยั่งพบ ขึ้นยืนบนบกได้แล้วก็ไม่ต้องพยายาม เพราะเขาข้ามถึงฝั่งเสร็จแล้ว

(สํ.ส. ๑๕/๒๓๑/๖๕)

ยังเป็นอยู่ก็ไม่เดือดร้อน เวลาจะตายก็ไม่เศร้าโศก ถ้าเป็นปราชญ์ มองเห็นที่หมายแล้วไซร้ ถึงอยู่ท่ามกลางโลกที่โศกก็หาโศกไม่

(ขุ.อุ. ๒๕/๑๐๘/๑๔๒)

จะไปไหน ก็ไม่หวาด จะนอนไหน ก็ไม่หวั่น ทั้งคืนวันไม่มีเดือดร้อนใจ อะไรที่จะสูญเสียก็ไม่เห็นที่ไหนในโลก ดังนั้น จนหลับไป ก็มีแต่ใจหวังดีที่คิดปรานีช่วยปวงสัตว์

(สํ.ส. ๑๕/๔๕๔/๑๖๒)

คาเม วา ยทิ วารญฺเญ นินฺเน วา ยทิ วา ถเล
ยตฺถ อรหนฺโต วิหรนฺติ ตํ ภูมิรามเณยฺยกํ
ไม่ว่าบ้าน ไม่ว่าป่า ไม่ว่าที่ลุ่ม หรือที่ดอน
ท่านผู้ไกลกิเลสอยู่ที่ไหน ที่นั้น ไซร้คือสถานอันรื่นรมย์

(ขุ.ธ. ๒๕ /๑๘/๒๘)

บันทึกท้ายเล่ม

ที่มาท้ายหมวดธรรมแต่ละหมวดในหนังสือนี้ ได้แสดงไว้หมวดละที่มาเดียว พอเป็นหลักฐานเท่านั้น ส่วนความหมายและคำอธิบาย ได้ขยายบ้าง ย่อบ้าง ตามสมควร และได้ตรวจสอบกับที่มาแห่งอื่นๆ ด้วย ทั้งในพระไตรปิฎก และอรรถกถา แต่ไม่อาจแสดงที่มาไว้ให้ครบถ้วน เพราะจะทำให้หนังสือนี้มีลักษณะเป็นตำรามากเกินไป อย่างไรก็ดี มีข้อความบางตอนที่ควรสังเกต ขอชี้แจงไว้เป็นพิเศษดังนี้:-

๑. ในสัปปุริสธรรม ๗ ประการ *ธัมมัญญุตา* ยังมีความหมายอีกแง่หนึ่งว่า เมื่อเห็นหรือได้ยินได้ฟังอะไร ก็จับหลักจับสาระมองเห็นเนื้อแท้ของสิ่งหรือเรื่องราวนั้นได้ *อัตถัญญุตา* มีความหมายว่า เมื่อเห็นหรือได้ยินได้ฟังอะไรก็เข้าใจความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ แนวทางที่จะขยายความของสิ่งนั้นเรื่องนั้นได้ ธรรม ๒ ข้อนี้ เป็นแกนของสัปปุริสธรรมทั้งหมด

๒. ในอธิปไตยสูตร (องฺ. ติก. ๒๐/๔๗๙/๑๘๖) พระพุทธเจ้าทรงแสดงความหมายของ *อธิปไตย ๓* เฉพาะในแง่การปฏิบัติธรรมของพระภิกษุ แต่ความหมายเช่นนั้นอาจถือได้ว่า เป็นคำอธิบายเฉพาะกรณี หรือเป็นตัวอย่างดังจะเห็นว่า ธรรมาธิปไตยเป็นธรรมข้อหนึ่งของ *พระเจ้าจักรพรรดิ* (ดูหน้า ๒๒) เป็นคุณสมบัติของนักปกครอง เช่นเดียวกับที่เป็นคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า (องฺ. ติก. ๒๐/๔๕๓/๑๓๙; องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๓๓/๑๖๙) ในวิสุทธิมัคค์ (๑/๑๒,๑๖) ท่านจำแนกศีลเป็น ๓ ประเภท ตามอธิปไตย ๓ นี้ นอกจากนั้น พระอรรถกถาจารย์มักใช้ อัตตาธิปไตย และโลกาธิปไตย เป็นคำอธิบายความหมายของหิริและโอตตัปปะ (ที. อ. ๓/๒๑๕; ม. อ. ๒/๔๒๒; อิติ. อ. ๒๐๕; ชา. อ. ๑/๑๙๘) ส่วนในหนังสือนี้ ได้นำมายกเยืองอธิบายในแง่ของการปกครองทั้ง ๓ ข้อ เพราะเข้ากับเรื่องนี้ได้ดี และให้มองเห็นประโยชน์อีกด้านหนึ่ง

๓. *จักรวรรดิวัตร* ในพระบาลีมีเพียง ๔ หัวข้อใหญ่ แต่ในหนังสือนี้จัดเป็น ๕ (แยกข้อ ๑ เป็น ๒ ข้อ) เพื่อให้ดูง่ายขึ้น ส่วนที่เรียกกันว่าจักรวรรดิวัตร ๑๒ ดังรู้จักกันมากนั้น ท่านนำมาจากอรรถกถา (ที. อ. ๓/๔๖)

๔. *ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม* นี้ ปรุงรูปศัพท์ตามบาลี ส่วนที่ท่านให้ชาวบ้านจำง่าย ๆ พูดกันมาติดปากว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คำว่าประโยชน์เป็นคำสร้อยเติมไว้ให้คล่องปากเท่านั้น เพราะตรงกับอัตถะที่มีอยู่แล้วนั่นเอง

๕. ในสุขของคฤหัสถ์ ๔ สุขข้อสุดท้ายที่แปลกันมาว่า *"สุขเกิดจากประกอบการงานที่ปราศจากโทษ"* ชวนให้เข้าใจจำกัดเฉพาะการงานอาชีพเท่านั้น แต่ตามพระบาลีท่านหมายถึงกรรมดีทางไตรทวาร ในที่นี้จึงยักเยื้องคำแปลเสียใหม่เพื่อให้เข้าใจตรงตามพระบาลี (สุขเกิดจากการงานอาชีพสุจริตรวมอยู่ในสุขข้อที่ ๑ แล้ว)

๖. เมื่อว่าเต็มความหมาย ฆราวาสธรรมใช้สำหรับการครองชีวิตโดยทั่วไปของชาวบ้าน และตามบาลีเดิมเรียกว่า *ฆรเมสิธรรม* (ธรรมของผู้แสวงเรือน) อนึ่ง ในที่นี้ *ทมะ* ท่านหมายเอาปัญญา *ขันติ* ท่านหมายเอาความเพียร (มาในขุ.สุ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑ ด้วย; สํ.อ. ๑/๓๙๑; สุตฺต.อ. ๑/๓๒๓)

๗. *หรขน* เป็นศัพท์ตัดทอน บาลีเดิมเป็น อญฺญทตฺถุหร (ข้อที่ ๔ ในมิตรแท้คือ อนุกมฺปี บาลีเดิมเป็น อนุกมฺปก)

๘. ในองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ข้อ ๕ *วจนกฺขโม* คำบาลีท่านมุ่งความหมายว่าอดทนต่อคำพูดของผู้อื่น คือ รับฟังคำตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ได้และพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน (ดูความหมายใน องฺ.อ. ๓/๒๐๐ และตัวอย่างใน สํ.อ. ๑/๑๔๕)

๙. คำบาลี ๕ ข้อนี้เป็นรูปที่ปรุงใหม่ ตามบาลีแท้เป็น ๑. อนุปุพฺพิกถํ ๒. ปริยายทสฺสาวี ๓. อนุทยตํ ปฏิจฺจ ๔. น อามิสนฺตโร ๕. อตฺตานญฺจ ปรญฺจ อนุปหจฺจ

๑๐. หน้าที่ครูต่อศิษย์ *ข้อที่ ๕ สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ* อธิบายตามอรรถกถาว่า สอนให้เขาเอาวิชาความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองและคุ้มครองตนได้ ตลอดจนเมื่อศิษย์ไปทำมาหากินที่อื่นแล้ว อาจารย์ก็แนะนำแก่ผู้อื่นให้เกิดความเชื่อถือ ไปหาศิษย์นั้น (ที. อ. ๓/๑๘๓)

๑๑. วุฒิธรรม หรือ วุฒิ ๔ นี้ ตามพระบาลีเรียกว่า *ปญฺญาวุฑฺฒิธมฺม* คือธรรมเครื่องเจริญแห่งปัญญา มิใช่ความเจริญทั่วๆ ไป ดังนั้น จึงนำมาจัดเข้าในหมวดการเรียนการศึกษา

๑๒. แปลรักษาศัพท์ว่า *กระทำบุพการในศาสนานี้* ดังนั้นจะแปลว่า "ออกนำในการอุปถัมภ์และช่วยกิจการพระพุทธศาสนา" ก็ได้

๑๓. คำอธิบายถือตาม องฺ. อ. ๓/๓๙๕ แปลกจากที่เรียนกันมาบ้าง

ทำวัตรเช้า

(เมื่อหัวหน้าจุดเทียน ธูป พึงนั่งคุกเข่าประนมมือพร้อมกัน หัวหน้านำให้ว่าตามทีละตอน)

โย โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ
ส์วากขาโต เยนะ ภะคะวะตา ธัมโม
สุปะฏิปันโน ยัสสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ
ตัมมะยัง ภะคะวันตัง สะธัมมัง สะสังฆัง
อิเมหิ สักกาเรหิ ยะถาระหัง อาโรปิเตหิ อะภิปูชะยามะ
สาธุ โน ภันเต ภะคะวา สุจิระปะรินิพพุโตปิ
ปัจฉิมาชะนะตานุกัมปะมานะสา
อิเม สักกาเร ทุคคะตะปัณณาการะภูเต ปะฏิคคัณหาตุ
อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา
พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ)
ส์วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม
ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ
สังฆัง นะมามิ (กราบ)

(นำ) หันทะ มะยัง พุทธัสสะ ภะคะวะโต ปุพพะภาคะนะมะการัง กะโรมะ เสฯ
(รับ) นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

(นำ) หันทะ มะยัง พุทธาภิถุติง กะโรมะ เสฯ

(รับ) โย โส ตะถาคะโต อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู, อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวา, โย อิมัง โลกัง สะเทวะกัง สะมาระกัง สะพรัหมะกัง, สัสสะมะณะพราหมะณิง ปะชัง สะเทวะมะนุสสัง สะยัง อะภิญญา สัจฉิกัตวา ปะเวเทสิ, โย ธัมมัง เทเสสิ อาทิกัลยาณัง มัชเฌกัลยาณัง ปะริโยสานะ-กัลยาณัง, สาตถัง สะพะยัญชะนัง เกวะละปะริปุณณัง ปะริสุทธัง พรัหมะจะริยัง ปะกาเสสิ, ตะมะหัง ภะคะวันตัง อะภิปูชะยามิ ตะมะหัง ภะคะวันตัง สิระสา นะมามิ ฯ

(กราบ)

(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมาภิถุติง กะโรมะ เส ฯ

(รับ) โย โส สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิ-ปัสสิโก, โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ, ตะมะหัง ธัมมัง อะภิปูชะยามิ ตะมะหัง ธัมมัง สิระสา นะมามิ ฯ

(กราบ)

(นำ) หันทะ มะยัง สังฆาภิถุติง กะโรมะ เส ฯ

(รับ) โย โส สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะลิกะระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ, ตะมะหัง สังฆัง อะภิปูชะยามิ ตะมะหัง สังฆัง สิระสา นะมามิ ฯ

(กราบ)

(นั่งพับเพียบ)

(นำ) **หันทะ มะยัง ระตะนัตตะยัปปะณามะคาถาโย เจวะ สังเวคะ ปะริกิต-ตะนะปาฐัญจะ ภะณามะ เส ฯ**

(ถ้าจะสวดครึ่งเดียว คือลงแค **ปะภาวะสิทธิยา** ไม่ต่อ **อิธะตะถาคะโต** ก็นำเพียงครึ่งเดียวว่า **หันทะ มะยัง ระตะนัตตะยัปปะณามะคาถาโย ภะณามะ เส ฯ**

(รับ) **พุทโธ สุสุทโธ กะรุณามะหัณณะโว**
โยจจันตะสุทธัพพะระญาณะโลจะโน
โลกัสสะ ปาปูปะกิเลสะฆาตะโก
วันทามิ พุทธัง อะหะมาทะเรนะ ตัง
ธัมโม ปะทีโป วิยะ ตัสสะ สัตถุโน
โย มัคคะปากามะตะเภทะภินนะโก
โลกุตตะโร โย จะ ตะทัตถะทีปะโน
วันทามิ ธัมมัง อะหะมาทะเรนะ ตัง
สังโฆ สุเขตตาภ์ยะติเขตตะสัญญิโต
โย ทิฏฐะสันโต สุคะตานุโพธะโก
โลลัปปะหีโน อะริโย สุเมธะโส
วันทามิ สังฆัง อะหะมาทะเรนะ ตัง
อิจเจวะเมกันตะภิปูชะเนยยะกัง
วัตถุตตะยัง วันทะยะตาภิสังขะตัง
ปุญญัง มะยา ยัง มะมะ สัพพุปัททะวา
มา โหนตุ เว ตัสสะ ปะภาวะสิทธิยา ฯ

(ถ้ามีเวลาพอ ให้สวด**สังเวคะปะริกิตตะนะปาฐะ** ต่อไป)

อิธะ ตะถาคะโต โลเก อุปปันโน อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, ธัมโม จะ เทสิโต นิยยานิโก อุปะสะมิโก ปะรินิพพานิโก สัมโพธะคามี สุคะตัปปะ-

เวทิโต, มะยันตัง ธัมมัง สุตวา เอวัง ชานามะ, ชาติปิ ทุกขา ชะราปิ ทุกขา มะระณัมปิ ทุกขัง, โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัสสุปายาสาปิ ทุกขา อัปปิเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข ปิเยหิ วิปปะโยโค ทุกโข ยัมปิจฉัง นะ ละภะติ ตัมปิ ทุกขัง, สังขิตเตนะ ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา, เสยยะถีทัง. รูปูปาทานักขันโธ, เวทะนูปาทานักขันโธ, สัญญูปาทานักขันโธ, สังขารูปาทานักขันโธ, วิญญาณูปาทานักขันโธ, เยสัง ปะริญญายะ, ธะระมาโน โส ภะคะวา, เอวัง พะหุลัง สาวะเก วิเนติ, เอวัง ภาคา จะ ปะนัสสะ ภะคะวะโต สาวะเกสุ อะนุสาสะนี, พะหุลา ปะวัตตะติ, รูปัง อะนิจจัง, เวทะนา อะนิจจา, สัญญา อะนิจจา, สังขารา อะนิจจา, วิญญาณัง อะนิจจัง, รูปัง อะนัตตา, เวทะนา อะนัตตา, สัญญา อะนัตตา, สังขารา อะนัตตา, วิญญาณัง อะนัตตา สัพเพ สังขารา อะนิจจา, สัพเพ ธัมมา อะนัตตาติ, เต มะยัง โอติณณามะหะ ชาติยา ชะรามะระเณนะ, โสเกหิ ปะริเทเวหิ ทุกเขหิ โทมะนัสเสหิ อุปายาเสหิ ทุกโขติณณา ทุกขะปะเรตา, อัปเปวะนามิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยา ปัญญาเยถาติ, จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง ภะคะวันตัง อุททิสสะ อะระหันตัง สัมมาสัมพุทธัง, สัทธา อะคารัสมา อะนะคาริยัง ปัพพะชิตา, ตัสมิง ภะคะวะติ พรัหมะจะริยัง จะรามะ, ภิกขูนัง สิกขาสาชีวะสะมาปันนา, ตัง โน พรัหมะจะริยัง อิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยายะ สังวัตตะตูติ ฯ

สามเณรสวดตัดคำว่า ภิกขูนัง สิกขาสาชีวะสะมาปันนา ออกเสีย ถ้าคฤหัสถ์สวด ตั้งแต่ อิธะ ตะถาคะโต จนถึง ปัญญาเยถาติ แล้วสวดดังนี้ จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง ภะคะวันตัง สะระณัง คะตา ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ ตัสสะ ภะคะวะโต สาสะนัง ยะถาสะติ ยะถาพะลัง มะนะสิกะโรมะ อะนุปะฏิปัชชามะ สา สา โน ปะฏิปัตติ อิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยายะ สังวัตตะตุ ฯ อนึ่ง ถ้าสตรีสวด เต มะยัง นั้น ให้แปลงเป็น ตา มะยัง บทว่า ปะรินิพพานิโก มีในฉบับ สี่หพ เป็น ปะรินิพพายิโก ฉะนี้ทุกแห่ง

ตังขะณิกะปัจจะเวกขะณะวิธี

(นำ) หันทะ มะยัง ตังขะณิกะปัจจะเวกขะณะปาฐัง ภะณามะ เส ฯ

(รับ) ปะฏิสังขา โยนิโส จีวะรัง ปะฏิเสวามิ ยาวะเทวะ สีตัสสะ ปะฏิฆาตายะ อุณหัสสะ ปะฏิฆาตายะ ฑังสะมะกะสะวาตาตะปะสิริงสะปะสัมผัสสานัง ปะฏิฆาตายะ ยาวะเทวะ หิริโกปีนะปะฏิจฉาทะนัตถัง ฯ

ปะฏิสังขา โยนิโส ปิณฑะปาตัง ปะฏิเสวามิ เนวะ ทะวายะ นะ มะทายะ นะ มัณฑะนายะ นะ วิภูสะนายะ, ยาวะเทวะ อิมัสสะ กายัสสะ ฐิติยา ยาปะนายะ วิหิงสุปะระติยา พรัหมะจะริยานุคคะหายะ อิติ ปุราณัญจะ เวทะนัง ปะฏิหังขามิ นะวัญจะ เวทะนัง นะ อุปปาเทสสามิ, ยาต์รา จะ เม ภะวิสสะติ อะนะวัชชะตา จะ ผาสุวิหาโร จาติ ฯ

ปะฏิสังขา โยนิโส เสนาสะนัง ปะฏิเสวามิ ยาวะเทวะ สีตัสสะ ปะฏิฆาตายะ อุณหัสสะ ปะฏิฆาตายะ, ฑังสะมะกะสะวาตาตะปะสิริงสะปะสัมผัสสานัง ปะฏิฆาตายะ ยาวะเทวะ อุตุปะริสสะยะวิโนทะนัง ปะฏิสัลลานารามัตถัง ฯ

ปะฏิสังขา โยนิโส คิลานะปัจจะยะเภสัชชะปะริกขารัง ปะฏิเสวามิ, ยาวะเทวะ อุปปันนานัง เวยยาพาธิกานัง เวทะนานัง ปะฏิฆาตายะ อัพ์ยาปัชฌะปะระมะตายาติ ฯ

ธาตุปะฏิกูละปัจจะเวกขะณะวิธี

(นำ) หันทะ มะยัง ธาตุปะฏิกูละปัจจะเวกขะณะปาฐัง ภะณามะ เส ฯ

(รับ) ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัตตะเมเวตัง ยะทิทัง จีวะรัง ฯ ตะทุปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล ธาตุมัตตะโก นิสสัตโต นิชชีโว สุญโญ ฯ สัพพานิ ปะนะ อิมานิ จีวะรานิ อะชิคุจฉะนียานิ อิมัง ปูติกายัง ปัต๎วา อะติวิยะ ชิคุจฉะนียานิ ชายันติ ฯ

ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัตตะเมเวตัง ยะทิทัง บิณฑะปาโต ฯ ตะทุปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล ธาตุมัตตะโก นิสสัตโต นิชชีโว สุญโญ ฯ สัพโพ ปะนายัง บิณฑะปาโต อะชิคุจฉะนีโย อิมัง ปูติกายัง ปัต๎วา อะติวิยะ ชิคุจฉะนีโย ชายะติ ฯ

ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัตตะเมเวตัง ยะทิทัง เสนาสะนัง ฯ ตะทุปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล ธาตุมัตตะโก นิสสัตโต นิชชีโว สุญโญ ฯ สัพพานิ ปะนะ อิมานิ เสนาสะนานิ อะชิคุจฉะนียานิ อิมัง ปูติกายัง ปัต๎วา อะติวิยะ ชิคุจฉะนียานิ ชายันติ ฯ

ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัตตะเมเวตัง ยะทิทัง คิลานะปัจจะยะเภสัชชะปะริกขาโร ฯ ตะทุปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล ธาตุมัตตะโก นิสสัตโต นิชชีโว สุญโญ ฯ สัพโพ ปะนายัง คิลานะปัจจะยะเภสัชชะปะริกขาโร อะชิคุจฉะนีโย อิมัง ปูติกายัง ปัต๎วา อะติวิยะ ชิคุจฉะนีโย ชายะติ ฯ

(เมื่อจบบท **ตังขะณิกะปัจจะเวกขะณะวิธี**แล้ว มีการสวดมนต์บทต่าง ๆ เช้าละ ๑ บทบ้าง ๒ บทบ้าง หมุนเวียนกันไป แล้วจึงขึ้นบท **ปัตติทานะคาถา** ต่อไปนี้เป็นบทสุดท้าย)

ปัตติทานะคาถา

(นำ) หันทะ มะยัง ปัตติทานะคาถาโย ภะณามะ เส ฯ

(รับ) ยา เทวะตา สันติ วิหาระวาสินี
ถูเป ฆะเร โพธิฆะเร ตะหิง ตะหิง
ตา ธัมมะทาเนนะ ภะวันตุ ปูชิตา
โสตถิง กะโรนเตธะ วิหาระมัณฑะเล
เถรา จะ มัชฌา นะวะกา จะ ภิกขะโว
สารามิกา ทานะปะตี อุปาสะกา
คามา จะ เทสา นิคะมา จะ อิสสะรา
สัปปาณะภูตา สุขิตา ภะวันตุ เต
ชะลาพุชา เยปิ จะ อัณฑะสัมภะวา
สังเสทะชาตา อะถะโวปะปาติกา
นิยยานิกัง ธัมมะวะรัง ปะฏิจจะ เต
สัพเพปิ ทุกขัสสะ กะโรนตุ สังขะยัง ฯ

ฐาตุ จิรัง สะตัง ธัมโม ธัมมัทธะรา จะ ปุคคะลา
สังโฆ โหตุ สะมัคโค วะ อัตถายะ จะ หิตายะ จะ
อัมเห รักขะตุ สัทธัมโม สัพเพปิ ธัมมะจาริโน
วุฑฒิง สัมปาปุเณยยามะ ธัมเม อะริยัปปะเวทิเต ฯ

ปะสันนา โหนตุ สัพเพปิ ปาณิโน พุทธะสาสะเน
สัมมา ธารัง ปะเวจฉันโต กาเล เทโว ปะวัสสะตุ
วุฑฒิภาวายะ สัตตานัง สะมิทธัง เนตุ เมทะนิง
มาตา ปิตา จะ อัตระชัง นิจจัง รักขันติ ปุตตะกัง
เอวัง ธัมเมนะ ราชาโน ปะชัง รักขันตุ สัพพะทา ฯ

ทำวัตรเย็น

(เมื่อหัวหน้าจุดเทียน ธูป พึงนั่งคุกเข่าประนมมือพร้อมกัน หัวหน้านำให้ว่าตามทีละตอนเหมือนทำวัตรเช้า)

โย โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ
สฺวากขาโต เยนะ ภะคะวะตา ธัมโม
สุปะฏิปันโน ยัสสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ
ตัมมะยัง ภะคะวันตัง สะธัมมัง สะสังฆัง
อิเมหิ สักกาเรหิ ยะถาระหัง อาโรปิเตหิ อะภิปูชะยามะ
สาธุ โน ภันเต ภะคะวา สุจิระปะรินิพพุโตปิ
ปัจฉิมาชะนะตานุกัมปะมานะสา
อิเม สักกาเร ทุคคะตะปัณณาการะภูเต ปะฏิคคัณหาตุ
อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา
พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ)
สฺวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม
ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ
สังฆัง นะมามิ (กราบ)

(นำ) หันทะ มะยัง พุทธัสสะ ภะคะวะโต ปุพพะภาคะนะมะการัญเจวะ
พุทธานุสสะตินะยัญจะ กะโรมะ เส ฯ

(บางแห่งนำว่า) ยะมัมหะ โข มะยัง ภะคะวันตัง สะระณัง คะตา, อะระหันตัง สัมมาสัมพุทธัง ยัง ภะคะวันตัง อุททิสสะ ปัพพะชิตา, ยัสฺมิง

ภะคะวะติ พรัหมะจะริยัง จะรามะ, ตัมมะยัง ภะคะวันตัง สะธัมมัง สะสังฆัง. ยะถาระหัง อาโรปิเตหิ สักกาเรหิ อะภิปูชะยิต์วา อะภิวาทะนัง กะริม์หา, หันทะทานิ มะยัง ตัง ภะคะวันตัง วาจายะ อะภิคายิตุง, ปุพพะภาคะนะมะการัญเจวะ พุทธานุสสะตินะยัญจะ กะโรมะ เส ฯ

(รับ) นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
ตัง โข ปะนะ ภะคะวันตัง เอวัง กัล์ยาโณ กิตติสัทโท อัพภุคคะโต, อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, วิชชาจะระณะ สัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู, อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติฯ

(นำ) หันทะ มะยัง พุทธาภิคีติง กะโรมะ เส ฯ

(รับ) พุทธะวาระหันตะวะระตาทิคุณาภิยุตโต
สุทธาภิญาณะกะรุณาหิ สะมาคะตัตโต
โพเธสิ โย สุชะนะตัง กะมะลังวะ สูโร
วันทามะหัง ตะมะระณัง สิระสา ชิเนนทัง

พุทโธ โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง
ปะฐะมานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตัง สิเรนะหัง
พุทธัสสาหัส์มิ ทาโส วะ พุทโธ เม สามิกิสสะโร
พุทโธ ทุกขัสสะ ฆาตา จะ วิธาตา จะ หิตัสสะ เม
พุทธัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง
วันทันโตหัง จะริสสามิ พุทธัสเสวะ สุโพธิตัง
นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง พุทโธ เม สะระณัง วะรัง
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน

พุทธัง เม วันทะมาเนนะ ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิธะ
สัพเพปิ อันตะรายา เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา ฯ

(กราบหมอบลงว่า)

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา
พุทเธ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง
พุทโธ ปะฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ พุทเธ ฯ

(นั่งคุกเข่าว่า)

(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมานุสสะตินะยัง กะโรมะ เส ฯ
(รับ) ส๎วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก, โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ ฯ

(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมาภิคีติง กะโรมะ เส ฯ

(รับ) ส๎วากขาตะตาทิคุณะโยคะวะเสนะ เสยโย
โย มัคคะปากะปะริยัตติวิโมกขะเภโท
ธัมโม กุโลกะปะตะนา ตะทะธาริธารี
วันทามะหัง ตะมะหะรัง วะระธัมมะเมตัง

ธัมโม โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง
ทุติยานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตัง สิเรนะหัง
ธัมมัสสาหัส๎มิ ทาโส วะ ธัมโม เม สามิกิสสะโร
ธัมโม ทุกขัสสะ ฆาตา จะ วิธาตา จะ หิตัสสะ เม
ธัมมัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง
วันทันโตหัง จะริสสามิ ธัมมัสเสวะ สุธัมมะตัง
นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง ธัมโม เม สะระณัง วะรัง
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน

ธัมมัง เม วันทะมาเนนะ ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิธะ
สัพเพปี อันตะรายา เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา ฯ

(กราบหมอบลงว่า)

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา
ธัมเม กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง
ธัมโม ปะฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ ธัมเม ฯ

(นั่งคุกเข่าว่า)

(นำ) **หันทะ มะยัง สังฆานุสสะตินะยัง กะโรมะ เส ฯ**

(รับ) **สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะลิกะระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ**

(นำ) **หันทะ มะยัง สังฆาภิคีติง กะโรมะ เส ฯ**

(รับ) **สัทธัมมะโช สุปะฏิปัตติคุณาภิยุตโต**
โยฏฐัพพิโธ อะริยะปุคคะละสังฆะเสฏโฐ
สีลาทิธัมมะปะวะราสะยะกายะจิตโต
วันทามะหัง ตะมะริยานะ คะณัง สุสุทธัง

สังโฆ โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง
ตะติยานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตัง สิเรนะหัง
สังฆัสสาหัสมิ ทาโส วะ สังโฆ เม สามิกิสสะโร
สังโฆ ทุกขัสสะ ฆาตา จะ วิธาตา จะ หิตัสสะ เม

สังฆัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง
วันทันโตหัง จะริสสามิ สังฆัสโสปะฏิปันนะตัง
นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง สังโฆ เม สะระณัง วะรัง
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน
สังฆัง เม วันทะมาเนนะ ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิธะ
สัพเพปิ อันตะรายา เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา ฯ

(หมอบกราบลงว่า)

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา
สังเฆ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง
สังโฆ ปะฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ สังเฆ ฯ

(นั่งพับเพียบ)

(สตรีเล่าบ่นและสวดแปลกอย่างนี้ **พุทธัสสาหัส์มิ ทาสีวะ** ฯ **ธัมมัสสาหัส์มิ ทาสีวะ** ฯ **สังฆัสสาหัส์มิ ทาสีวะ** ฯ **วันทันตีหัง** ฯ **พุทธัง เม วันทะมานายะ** ฯ **ธัมมัง เม วันทะมานายะ** ฯ **สังฆัง เม วันทะมานายะ** ถ้าคฤหัสถ์ทั้งบุรุษสตรีสวด มีความรังเกียจด้วยอสภาวะนิรุตนึงอยู่ บุรุษจะสวดว่า **วันทะมาโน จะริสสามิ** สตรีจะสวดว่า **วันทะมานา จะริสสามิ** ดังนี้พร้อมกันไป ดัง **คะโต คะตา** ฉะนั้นก็ควร ก็แปลว่าไหว้อยู่เหมือนกัน)

นมัสการพระอรหันต์ ๘ ทิศ

(นำ) หันทะ มะยัง สะระภัญญะนะ พุทธะมังคะละคาถาโย ภะณามะ เส ฯ

(รับ) สัมพุทโธ ทิปะทัง เสฏโฐ   นิสินโน เจวะ มัชฌิเม
โกณฑัญโญ ปุพพะภาเค จะ   อาคะเณยเย จะ กัสสะโป
สารีปุตโต จะ ทักขิเณ   หะระติเย อุปาลี จะ
ปัจฉิเมปี จะ อานันโท   พายัพเพ จะ คะวัมปะติ
โมคคัลลาโน จะ อุตตะเร   อิสาเณปี จะ ราหุโล
อิเม โข มังคะลา พุทธา   สัพเพ อิธะ ปะติฏฐิตา
วันทิตา เต จะ อัมเหหิ   สักกาเรหิ จะ ปูชิตา
เอเตสัง อานุภาเวนะ   สัพพะโสตถี ภะวันตุ โน ฯ

อิจเจวะมัจจันตะ นะมัสสะเนยยัง
นะมัสสะมาโน ระตะนัตตะยัง ยัง
ปุญญาภิสันทัง วิปุลัง อะลัตถัง
ตัสสานุภาเวนะ หะตันตะราโย ฯ

(หยุดให้สามเณรสวด สามเณรสิกขา เฉพาะคำบาลี)

อะตีตะปัจจะเวกขะณะวิธี

(นำ) หันทะ มะยัง อะตีตะปัจจะเวกขะณะปาฐัง ภะณามะ เส ฯ

(รับ) อัชชะ มะยา อะปัจจะเวกขิต๎วา ยัง จีวะรัง ปะริภุตตัง, ตัง ยาวะเทวะ สีตัสสะ ปะฏิฆาตายะ, อุณหัสสะ ปะฏิฆาตายะ, ฑังสะมะกะสะวาตาตะปะสิริงสะปะสัมผัสสานัง ปะฏิฆาตายะ ยาวะเทวะ หิริโกปีนะปะฏิจฉาทะนัตถัง ฯ

อัชชะ มะยา อะปัจจะเวกขิต๎วา โย ปิณฑะปาโต ปะริภุตโต โส เนวะ ท๎วายะ นะ มะทายะ นะ มัณฑะนายะ นะ วิภูสะนายะ, ยาวะเทวะ อิมัสสะ กายัสสะ ฐิติยา ยาปะนายะ วิหิงสุปะระติยา พรัหมะจะริยานุคคะหายะ, อิติ ปุราณัญจะ เวทะนัง ปะฏิหังขามิ นะวัญจะ เวทะนัง นะ อุปปาเทสสามิ ยาต๎รา จะ เม ภะวิสสะติ อะนะวัชชะตา จะ ผาสุวิหาโร จาติ ฯ

อัชชะ มะยา อะปัจจะเวกขิต๎วา ยัง เสนาสะนัง ปะริภุตตัง ตัง ยาวะเทวะ สีตัสสะ ปะฏิฆาตายะ, อุณหัสสะ ปะฏิฆาตายะ ฑังสะมะกะสะวาตาตะปะสิริงสะปะสัมผัสสานัง ปะฏิฆาตายะ, ยาวะเทวะ อุตุปะริสสะยะวิโนทะนัง ปะฏิสัลลานารามัตถัง ฯ

อัชชะ มะยา อะปัจจะเวกขิต๎วา โย คิลานะปัจจะยะเภสัชชะปะริกขาโร ปะริภุตโต, โส ยาวะเทวะ อุปปันนานัง เวยยาพาธิกานัง เวทะนานัง ปะฏิฆาตายะ, อัพ๎ยาปัชฌะปะระมะตายาติ ฯ

กรวดน้ำอิมินา

(นำ) หันทะ มะยัง อุททิสะนาธิฏฐานะคาถาโย ภะณามะ เส ฯ

(รับ) อิมินา ปุญญะกัมเมนะ อุปัชฌายา คุณุตตะรา
อาจาริยูปะการา จะ มาตาปิตา จะ ญาตะกา (ปิยา มะมัง)
สุริโย จันทิมา ราชา คุณะวันตา นะราปิ จะ
พรัหมะมารา จะ อินทา จะ[1] (ตุ) โลกะปาลา จะ เทวะตา
ยะโม มิตตา มะนุสสา จะ มัชฌัตตา เวริกาปิ จะ
สัพเพ สัตตา สุขี โหนตุ ปุญญานิ ปะกะตานิ เม
สุขัญจะ ติวิธัง เทนตุ ขิปปัง ปาเปถะ โว มะตัง ฯ

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ อิมินา อุททิเสนะ จะ
ขิปปาหัง สุละเภ เจวะ ตัณหุปาทานะเฉทะนัง
เย สันตาเน หินา ธัมมา ยาวะ นิพพานะโต มะมัง
นัสสันตุ สัพพะทา เยวะ ยัตถะ ชาโต ภะเว ภะเว
อุชุจิตตัง สะติปัญญา สัลเลโข วิริยัมหินา
มารา ละภันตุ โนกาสัง กาตุญจะ วิริเยสุ เม
พุทธาทิปะวะโร นาโถ ธัมโม นาโถ วะรุตตะโม
นาโถ ปัจเจกะพุทโธ จะ สังโฆ นาโถตตะโร มะมัง
เตโสตตะมานุภาเวนะ มาโรกาสัง ละภันตุ มา ฯ

---

๑. บางแห่งอ่านว่า **จะตุ**

ติโลกะวิชะยะราชะปัตติทานะคาถา

ยังกิญจิ กุสะลัง กัมมัง กัตตัพพัง กิริยัง มะมะ
กาเยนะ วาจามะนะสา ติทะเส สุคะตัง กะตัง
เย สัตตา สัญญิโน อัตถิ เย จะ สัตตา อะสัญญิโน
กะตัง ปุญญะผะลัง มัยหัง สัพเพ ภาคี ภะวันตุ เต
เย ตัง กะตัง สุวิทิตัง ทินนัง ปุญญะผะลัง มะยา
เย จะ ตัตถะ นะ ชานันติ เทวา คันต์วา นิเวทะยุง
สัพเพ โลกัมหิ เย สัตตา ชีวันตาหาระเหตุกา
มะนุญญัง โภชะนัง สัพเพ ละภันตุ มะมะ เจตะสาติ ฯ

คำอาราธนาสวดมนต์

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะทุกขะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะภะยะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง.

คำอาราธนาเทศน์

พรัหมา จะ โลกาธิปะติ สะหัมปะติ กัตอัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ สันตีธะ สัตตาปปะระชักขะชาติกา เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง.

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมัง สูปะ พะยัญชะนะ สัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ ปูเชมะ.

ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก

ฉบับเดิม

๑. อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา สัมมาสัมพุทโธ วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา วิชชาจะระณะสัมปันโน วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา สุคะโต วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา โลกะวิทู วะจะโส ภะคะวา.
อะระหันตัง สะระณัง คัจฉามิ.
อะระหันตัง สิระสา นะมามิ.
สัมมาสัมพุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.
สัมมาสัมพุทธัง สิระสา นะมามิ.
วิชชาจะระณะสัมปันนัง สะระณัง คัจฉามิ.
วิชชาจะระณะสัมปันนัง สิระสา นะมามิ.
สุคะตัง สะระณัง คัจฉามิ.
สุคะตัง สิระสา นะมามิ.
โลกะวิทัง สะระณัง คัจฉามิ.
โลกะวิทัง สิระสา นะมามิ.

๒. อิติปิ โส ภะคะวา อะนุตตะโร วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา ปุริสะทัมมะสาระถิ วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา สัตถา เทวะมะนุสสานัง วะจะโส ภะคะวา.
อิติปิ โส ภะคะวา พุทโธ วะจะโส ภะคะวา.
อะนุตตะรัง สะระณัง คัจฉามิ.

อะนุตตะรัง สิระสา นะมามิ.

ปุริสะทัมมะสาระถิ สะระณัง คัจฉามิ.

ปุริสะทัมมะสาระถิ สิระสา นะมามิ.

สัตถา เทวะมะนุสสานัง สะระณัง คัจฉามิ.

สัตถา เทวะมะนุสสานัง สิระสา นะมามิ.

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

พุทธัง สิระสา นะมามิ.

๓. อิติปิ โส ภะคะวา รูปะขันโธ อะนิจจะลักขะณะปาระมิ จะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา เวทะนาขันโธ อะนิจจะลักขะณะปาระมิ จะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา สัญญาขันโธ อะนิจจะลักขะณะปาระมิ จะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา สังขาระขันโธ อะนิจจะลักขะณะปาระมิ จะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา วิญญาณะขันโธ อะนิจจะลักขะณะปาระมิ จะ สัมปันโน.

๔. อิติปิ โส ภะคะวา ปะฐะวี ธาตุ สะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา อาโป ธาตุ สะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา วาโย ธาตุ สะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา เตโช ธาตุ สะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา อากาสะ ธาตุ สะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา วิญญาณะ ธาตุ สะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา จักกะวาฬะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.

๕. อิติปิ โส ภะคะวา จาตุมะหาราชิกา ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ตาวะติงสา ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ยามา ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ตุสิตา ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา นิมมานะระตี ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ปะระนิมมิตะวะสะวัตตี ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา กามาวะจะระ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา รูปาวะจะระ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา อะรูปาวะจะระ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา โลกุตตะระ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน
๖. อิติปิ โส ภะคะวา ปะฐะมะฌานะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ทุติยะฌานะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ตะติยะฌานะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา จะตุตถะฌานะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา ปัญจะมะฌานะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
๗. อิติปิ โส ภะคะวา อากาสานัญจายะตะนะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา วิญญาณัญจายะตะนะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา อากิญจัญญายะตะนะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
๘. อิติปิ โส ภะคะวา โสตาปัตติมัคคะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.

อิติปิ โส ภะคะวา สะกิทาคามิมัคคะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา อะนาคามิมัคคะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัตตะมัคคะ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา โสตาปัตติผะละ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา สะกิทาคามิผะละ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา อะนาคามิผะละ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.
อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัตตะผะละ ธาตุสะมาธิญาณะ สัมปันโน.

๙. กุสะลา ธัมมา อิติปิโส ภะคะวา อะอา ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ชัมภูทีปัญจะ อิสสะโร กุสะลา ธัมมา นะโม พุทธายะ นะโม ธัมมายะ นะโม สังฆายะ ปัญจะ พุทธานะมามิหัง อาปามะจุปะ ทีมะสังอังขุ สังวิธา ปุกะยะปะ อุปะสะชะสะเห ปาสายะโส.

โสสะสะอะ อะอะอะนิ เตชะสุ เนมะภูจะนาวิเว อะสังวิสุโลปุสะพุภะ อิส์วาสุ, สุส์วาอิ, กุสะลา ธัมมา จิตติ วิอัตถิ.

อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง อะอา ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ สาโพธิปัญจะ อิสสะโร กุสะลา ธัมมา.

กุสะลา ธัมมา นันทะวิวังโก อิติ สัมมาสัมพุทโธ สุคะลาโน ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

๑๐. จาตุมะหาราชิกา อิสสะโร กุสะลา ธัมมา อิติ วิชชาจะระณะ สัมปันโน อุอุ ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

ตาวะติงสา อิสสะโร กุสะลา ธัมมา นันทะปัญจะสุคะโต โลกะวิทู มะหาเอโอ ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

ยามา อิสสะโร กุสะลา ธัมมา พ์รัห์มาสัททะ ปัญจะสัตตะสัตตา ปาระมี อะนุตตะโร ยะมะกะขะ ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

ตุสิตา อิสสะโร กุสะลา ธัมมา ปุยะปะกะ ปุริสะทัมมะสาระถิ ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

นิมมานะระตี อิสสะโร กุสะลาธัมมา เหตุโปวะ สัตถา เทวะมะนุสสานัง ตะถะยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

ประนิมมิตะวะสะวัตตี อิสสะโร กุสะลา ธัมมา สังขาระขันโธ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ พุทธะปะผะ ยาวะชีวัง พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ.

พ์รัห์มา อิสสะโร กุสะลา ธัมมา นัตถิปัจจะยา วินะปัญจะ ภะคะวะตา ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ.

๑๑. นะโม พุทธัสสะ นะโม ธัมมัสสะ นะโม สังฆัสสะ พุทธิลาโภ กะลา กะระ กะนา เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหนตุ หุลู หุลู หุลู สะวาหายะ.

นะโม พุทธัสสะ นะโม ธัมมัสสะ นะโม สังฆัสสะ วิตติ วิตติ วิตติ มิตตี มิตติ มิตติ จิตติ จิตติ วัตตี วัตติ มะยะสุ สุวัตถิ โหนตุ หุลู หุลู หุลู สะวาหายะ.

อินทะสาวัง มะหาอินทะสาวัง พ์รัห์มะสาวัง มะหาพ์รัห์มะสาวัง จักกะวัตติสาวัง มะหาจักกะวัตติสาวัง เทวาสาวัง มะหาเทวาสาวัง อิสิสาวัง มะหาอิสิสาวัง มุนีสาวัง มะหามุนีสาวัง สัปปุริสะสาวัง มะหาสัปปุริสะสาวัง พุทธะสาวัง ปัจเจกะพุทธะสาวัง อะระหัตตะสาวัง สัพพะสิทธิวิชชาธาระณังสาวัง สัพพะโลกา อิริยานังสาวัง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหนตุ.

สาวัง คุณัง วิชชา พะลัง เตชัง วิริยัง สิทธิกัมมัง ธัมมัง สัจจัง นิพพานัง โมกขัง คุยหะกัง ทานัง สีลัง ปัญญานิกขัง ปุญญัง ภาคะยัง ตะบัง ยะสัง สุขัง สิริรูปัง จะตุวีสะติเทสะนัง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตถิ โหนตุ หุลู หุลู หุลู สะวาหายะ.

๑๒. นะโม พุทธัสสะ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ เวทะนา-ขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญาณะขันโธ นะโม อิติปิ โส ภะคะวา.

นะโม ธัมมัสสะ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ เวทะนาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญาณะขันโธ นะโม สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม.

นะโม สังฆัสสะ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ เวทะนาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญาณะขันโธ นะโม สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ วาหะปะริตตัง.

นะโม พุทธายะ มะอะอุ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา ยาวะตัสสะหาโย โมนะ อุอะมะ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา อุอะมะอะ วันทา นะโม พุทธายะ นะอะกะติ นิสะระณะ อาระปะขุทธัง มะอะอุ ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา.

วิปัสสิต

สัพพะทุกขา สัพพะภะยา สัพพะโรคา วินาสสันตุ

จบ

กรวดน้ำ

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ ด้วยเดชะผลบุญแห่งข้าพเจ้าได้สร้างและสวดยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนี้ ขอให้ค้ำชูอุดหนุนคุณบิดามารดา ผู้มีพระคุณญาติกา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เจ้ากรรมนายเวร พระมหากษัตริย์ และมิตรรักสนิท เพื่อนสาราสัตว์น้อยใหญ่ พระภูมิเจ้าที่ เจ้ากรุงพาลี แม่พระธรณี แม่พระคงคา แม่พระโพสพ พระยายมราช นายนิรยบาล ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ ศิริอำมาตย์

ชั้นจาตุมหาราชิกาเบื้องบนสูงสุดจนถึงภวัคคพรหม และเบื้องล่างต่ำสุด ตั้งแต่โลกันตมหานรก และอเวจีขึ้นมา จนถึงโลกมนุษย์ สุดรอบขอบจักรวาล อนันตจักรวาล คุณพระศรีรัตนตรัย และเทพยดาทั้งหลายตลอดทั้งอินทร์ พรหม ยม ยักษ์ คนธรรพ์ นาคา พระเพลิง พระพาย พระพิรุณ ท่านทั้งหลายที่ต้องทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ ท่านทั้งหลายที่ได้สุข ขอให้ได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยเดชะผลบุญแห่งข้าพเจ้าอุทิศให้ไปนี้ จงเป็นอุปนิสัยปัจจัยให้ถึงพระนิพพาน ในปัจจุบันและอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญ ฯ

พุทธังอะนันตัง ธัมมังจักกะวาลัง
สังฆังนิพพานัง ปัจจะโย โหตุ.

พระคาถาชินบัญชร

ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)
วัดระฆังโฆสิตาราม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ตั้งนโม ๓ จบ

๑. ชะยาสะนาคะตา พุทธา, เชตะวามารัง ส์วาหะนัง. จะตุสัจจาสะภัง ระสัง, เย ปิ์วิงสุ นะราสะภา.

๒. ตัณ์หังกะราทะโย พุทธา, อัฏฐะวีสะติ นายะกา. สัพเพ ปะติฏฐิโต มัยหัง, มัตถะเก เต มุนิสสะรา.

๓. สีเส ปะติฏฐิโต มัย์หัง, พุทโธ ธัมโม ท์วิโลจะเน. สังโฆ ปะติฏฐิโต มัยหัง, อุเร สัพพะคุณากะโร.

๔. หะทะเย เม อะนุรุทโธ, สารีปุตโต จะ ทักขิเณ. โกณฑัญโญ ปิฏฐิภาคัส์มิง, โมคคัลลาโน จะ วามะเก.

๕. ทักขิเณ สะวะเน มัย์หัง, อาสุง อานันทะราหุโล. กัสสะโป จะ มะหานาโม, อุภาสุง วามะโสตะเก.

๖. เกสัตเต ปิฏฐิภาคัส์มิง, สุริโย วะ ปะภังกะโร. นิสินโน สิริสัมปันโน, โสภิโต มุนิปุงคะโว.

๗. กุมาระกัสสะโป เถโร, มะเหสี จิตตะวาทะโก. โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง, ปะติฏฐาสิ คุณากะโร.

๘. ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ, อุปาลี นันทะสีวะลี. เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา, นะลาเฏ ติละกา มะมะ.

๙. เสสาสีติ มะหาเถรา, วิชิตา ชินะสาวะกา. เอเตสีติ มะหาเถรา, ชิตะวันโต ชิโนระสา. ชะลันตา สีละเตเชนะ, อังคะมังเคสุ สัณฐิตา.

๑๐. ระตะนัง ปุระโต อาสิ, ทักขิเณ เมตตะสุตตะกัง. ธะชัคคัง ปัจฉะโต อาสิ, วาเม อังคุลิมาละกัง.

๑๑. ขันธะโมระปะริตตัญจะ, อาฏานาฏิยะสุตตะกัง. อากาเส ฉะทะนัง อาสิ, เสสา ปาการะสัณฐิตา.

๑๒. ชินาณาวะระสังยุตตา, สัตตะปาการะลังกะตา. วาตาปิตตาทิสัญชาตา, พาหิรัชฌัตตุปัททะวา.

๑๓. อะเสสา วินะยัง ยันตุ, อะนันตะชินะเตชะสา. วะสะโต เม สะกิจเจนะ, สะทา สัมพุทธะปัญชะเร.

๑๔. ชินะปัญชะระมัชฌัมหิ, วิหะรันตัง มะหีตะเล. สะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ, เต มะหาปุริสาสะภา.

๑๕. อิจเจวะมันโต สุคุตโต สุรักโข
ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว
ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโค
สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย.

สัทธัมมานุภาวะปาลิโต จะรามิ ชินะปัญชะเรติ.

คาถาบูชาพระสมเด็จ

ปุตตะกาโม ละเภ ปุตตัง ธะนะกาโม ละเภ ธะนัง ธะนะโภคัง ภะวันตุ เม อัตถิกาเยกายะญายะ เทวานัง ปิยะตัง สุตตะวา ฯ

ลาภผล โภคทรัพย์ดีนักแล

คาถาอาราธนาพระสมเด็จ

โตเสนโต วะระธัมเมนะ โตสัฏฐาเน สิเว วะเร
โตสัง อะกาสิ ชันตูนัง โตสะจิตตัง นะมามิหัง ฯ

เมตตามหานิยมประเสริฐนัก

คาถาเสริมทรัพย์

(หลวงพ่อปาน)

ตั้งนโม ๓ จบ

พุทธะ มะอะอุ นะโมพุทธายะ (ว่า ๑ จบ) วิระทะโย วิระโคนายัง วิระหิงสา วิระทาสี่ วิระทาสา วิระอิตถิโย พุทธัสสะ มาณีมามะ พุทธัสสะ สะวาโหม.

ใช้สวดภาวนาก่อนนอน ๓ จบ ตื่นนอนเช้า ๓ จบ เวลาใส่บาตรจบขันข้าว ๑ จบ แล้วให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย และพระปัจเจกโพธิอย่าได้เว้น นอกนั้นว่างเมื่อไรท่องเมื่อนั้น จะบังเกิดโภคทรัพย์มากมาย

คาถามหาลาภ

(หลวงพ่อปาน)

นะมามีมา มะหาลาภา อิติพุทธัสสะ สุวัณณังวา ระชะตังวา มะณีวา ธะนังวา พีชังวา อัตถังวา ปัตถังวา เอหิ เอหิ อาคัจเฉยยะ อิติมีมา นะมามิหัง.

ใช้สวดภาวนาก่อนนอน ๓ จบ และตื่นนอนเช้า ๓ จบ เป็นการเรียกทรัพย์เรียกลาภ

คาถามหาพิทักษ์

จิตติ วิตัง นะกะริง คะรัง

ใช้ภาวนาขณะใส่กุญแจ ปิดหีบ ปิดตู้ ปิดประตูหน้าต่าง ฯ

พระคาถา ๓ บทนี้ เป็นคาถาที่ศักดิ์สิทธิ์มาก หากผู้ใดนำไปใช้จะเกิดโชคลาภ มั่งมีเงินทองอย่างมหัศจรรย์

คาถามหาอำนาจ
(หลวงพ่อปาน)

เอวัง ราชะสีโห มะหานาทัง สีหะนาทะกัง สีหะนะ เม สีละเต-เชนะ นามะ ราชะสีโห, อิทธิฤทธิ์ พระพุทธัง รักษา สารพัดศัตรู อะปะราชะยัง อิทธิฤทธิ์ พระธัมมัง รักษา สารพัดศัตรู อะปะราชะยัง, อิทธิฤทธิ์ พระสังฆัง รักษา สารพัดศัตรู อะปะราชะยัง.

ใช้เสกน้ำล้างหน้าทุกเช้า จะมีอำนาจ คนยำเกรง ศัตรูพ่ายแพ้

คาถาอิทธิฤทธิ์
(หลวงพ่อปาน)

พุทโธ พุทธัง นะกันตัง อะระหังพุทโธ นะโมพุทธายะ.

เป็นคาถาป้องกันตัว เมื่อเผชิญหน้ากับศัตรูที่มีศัสตราวุธร้ายแรงทุกชนิดทั้งมีดไม้ ปืน หรือระเบิด ให้ภาวนาดังนี้

"อุทธัง อัทโธ นะโมพุทธายะ"

คาถาบูชาเงิน
(ของเก่า)

อิติบูชาจะมะหาราชา สัพพะเสน่หา อะระหังสัมมาสัมพุทโธมามา ยาตรายามดี วันชัยมารศรีสวัสดีลาโภ นะโมพุทธายะ.

เป็นคาถาเก่าแก่ ผู้ใดสวดภาวนาเป็นประจำ จะทำให้การดำเนินชีวิตประสบความสุขความเจริญรุ่งเรือง เป็นพ่อค้าพาณิชย์ทั้งน้อยใหญ่ จะบังเกิดโชคลาภ ทรัพย์สินเงินทองเพิ่มพูนดีนักแล

คาถาบูชาพระเครื่องรางและพระกริ่งต่าง ๆ

พุทธะปูชา ปะฏิหาโร อักขะระยันตัง
อิติ วิเสเส ปะฏิรูปัง อะภิปูชะยามิ.

คาถาบูชาดวงชะตา
(ของเก่า)

นะโม เม สัพพะเทวานัง สัพพะคะระหะ จะ เทวานัง สุริยัญจะ ปะมุญจะถะ สะสิ ภุมโม จะ เทวานัง วุโธ ลาภัง ภะวิสสะติ ชีโว สุกะโร จะ มะหาลาภัง โสโร ราหูเกตุ จะ มะหาลาภัง สัพพะ ภะยัง วินาสสันติ สัพพะทุกขัง วินาสสันติ สัพพะโรคัง วินาสสันติ ลักขะณา อะหัง วันทามิ สัพพะทา สัพเพ เทวา มัง ปาละยันตุ สัพพะทา เอเตนะ มังคะละเตเชนะ สัพพะโสตถี ภะวันตุ เม ฯ

เพื่อเสริมดวงชะตา จงผูกดวงชะตาของตน พร้อมเขียนชื่อนามสกุลของตนไว้ใต้ดวงชะตา หรือดวงพิชัยสงครามแล้วเอาดวงชะตาบรรจุหรือตั้งไว้ข้างฐานพระ เมื่อจะบูชาดวงชะตา พึงว่าคาถานี้เพื่อจะได้เกิดลาภสักการะเป็นสุขสวัสดิ์พิพัฒนมงคลเลิศล้นดีนักแลฯ

คาถาค้าขายดี
(ของเก่า)

พุทธัง พะหูชะนานัง
เอหิจิตตัง เอหิมะนุสสานัง
เอหิลาภัง เอหิเมตตา
ชัมพูทีเป มะนุสสานัง
อิตถิโย ปุริโส จิตตัง พันธัง เอหิ.

พ่อค้าแม่ค้าพาณิชย์นิยมเสกเบ่า ๓ จบ ๗ จบ ทำน้ำมนต์ล้างหน้าและประพรมสินค้าขายของดีนักแล (อธิษฐานและใส่บาตรทุกวันตามศรัทธา จะบังเกิดโชคลาภ)

คาถาพระพุทธเจ้าชนะมาร

ปัญจะมาเร ชิโนนาโถ ปัตโต สัมโพธิมุตตะมัง จะตุสัจจัง ปะกาเสติ ธัมมะจักกัง ปะวัตตะยิ เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ เม ชะยะมังคะลัง ฯ

ป้องกันอันตรายทั้งปวง ฯ ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก

คาถาพระแก้วมรกต

วาละลุกัง สังวาตังวา

ภาวนา ๓ จบ

ท่านจะสุขกายสบายใจ อธิษฐานสิ่งใดจะได้สมประสงค์

คาถาธงชัยนวหรคุณ

ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วว่า "อะสังวิสุโลปุสะพุภะ" ๙ จบ

คาถาหลวงพ่อโอภาสี

อิติสุคะโต อะระหัง พุทโธ นะโม พุทธายะ ปะฐะวีคงคา พระภุมมะเทวา ขะมามิหัง

คาถาหลวงพ่อทวด

นะโมโพธิสัตโต อาคันติมายะ อิติภะคะวา

บทสรรเสริญ พระคุณ
พระแม่กวนอิมมหาโพธิสัตว์
(อวโลกิเตศวร)

นำโมไต๋ซื้อ ไต๋ปุย กิวโคว่ กิ่วหลั่ง กวงไต๋เล่งก๋ำ กวงสี่อิมผู่สัก (กราบ)
นำโมไต๋ซื้อ ไต๋ปุย กิวโคว่ กิวหลั่ง กวงไต๋เล่งก๋ำ กวงสี่อิมผู่สัก (กราบ)
นำโมไต๋ซื้อ ไต๋ปุย กิวโคว่ กิวหลั่ง กวงไต๋เล่งก๋ำ กวงสี่อิมผู่สัก (กราบ)

นำโมฮู้ก นำโมหวบ นำโมเจ็ง นำโมกิวโคว่ กิวหลั่ง กวงสี่อิมผู่สัก ทั่งจี๊โต โอม เกียล้อฮวดโต เกียล้อฮวดโต เกียออฮวดโต ล้อเกียฮวดโต ล้อเกีย ฮวดโต ซาผ่อออ เที่ยงล้อซ๊ง ตี่ล้อซ๊ง นั้งลี่หลั่ง หลั่งลี่ซิง เจ็กเฉียก ใจ เอียงห่วยอุ่ยติ๊ง นำโมม่อออปวกเยี่ยปอล้อบิ๊ก

(คำแปล)

นะโมบุญบารมีสูงส่ง ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ปวงชน ด้วยบารมีองค์พระโพธิสัตว์ (กราบ)
นะโมบุญบารมีสูงส่ง ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ปวงชน ด้วยบารมีองค์พระโพธิสัตว์ (กราบ)
นะโมบุญบารมีสูงส่ง ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ปวงชน ด้วยบารมีองค์พระโพธิสัตว์ (กราบ)

นะโมพุทธองค์บารมี นะโมบุญฤทธิ์บารมี นะโมศักดิ์สิทธิ์บารมี นะโมปลดทุกข์ ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ด้วยบารมีองค์พระโพธิสัตว์ บุญบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ ขอจงได้ประทานบารมี ขอจงได้ประทานบารมี ขอทูลเพิ่มบารมี บารมี จงเวียนมา บารมีจงเวียนมา ให้บุญบันดาลพาคุ้มครอง ดินปกป้องจงปลอดภัย ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง หากมีเคราะห์ร้ายสิ่งใด ขอบุญนี้จงช่วยคุ้มครอง ให้หลีกพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงเทอญ ฯ

พระสิทธัตถะ

โสสลคาถา สำหรับผู้ป่วยท้อง

โอม พุทโธ นะโมพุทธายะ เชิญพุทธะเหยียบหัวช่วยตัวข้า
เชิญพระธรรมคำสอนภควา เป็นดวงตาวิเศษเห็นเหตุไกล
เชิญหมู่สงฆ์ฤทธาอารหันต์ ประทับสานเรือนร่างให้โรคหาย
ขอถวายชีวิตพร้อมดวงใจ พาพระรัตนตรัยไปช่วยคน
ข้าเข้าสมาธิบริสุทธิ์ ฤทธิ์พระพุทธสิงสถิตยทุกขุมขน
เชิญพระธรรมพร้อมพระสงฆ์องค์มงคล ประทับจิตข้าให้ยาดี
เชิญบิดรมารดาอันศักดิ์สิทธิ์ มาสถิตยอยู่ช่วย ณ บัดนี้
ให้โรคร้ายหายสิ้นทั้งอินทรีย์ พลีชีวีรับใช้ชาวประชา
ขอเทวาอารักษ์ทั่วจักรวาล สุขสำราญรับบุญแห่งตัวข้า
ขอมนุษย์ทุกชาติศาสนา พ้นโรคามีสุขทั่วทุกคน
สัตว์มีจิตวิญญาณทุกชนิด จงเลิกคิดเบียดเบียนทุกแห่งหน
อยู่ร่วมธรรมคำสอนพุทธมนต์ ประสบผลสำเร็จตามต้องการ
ข้าทำบุญบารมีที่ผ่านมา ให้เทวามนุษย์สัตว์ทุกสถาน
ให้เปรตผียักษ์พรหมยมบาล รับบุญทานศีลที่ข้าทำมา
โอมพุทโธ โอมะ โอมนะโม พระพุทโธประทับนั่งในใจข้า
ช่วยดับทุกข์ดับโศกโรคโรคา ดับกิเลสบูชาพระพุทโธ

หายใจเข้าว่า พุท หายใจออกว่า โธ วันละหลาย ๆ ครั้ง ปลอดภัยหายเร็ว

พระคาถาสัมพุทเธหงษา

สัมพุทเธ อัฏฐะวีสัญจะ พุทโธ เม อัมหากัง ปาการัง ทะวาทะสัญจะ สะหัสสะเก ธัมโม เม อัมหากัง ปาการัง ปัญจะสะตะ สะหัสสานิ สังโฆ เม อัมหากัง ปาการัง สิระสา นะมามิ อะหัง สัพเพ พุทธา ชะนาจิตตัง เตสัง ธัมมัญจะ สังฆัญจะ สัพเพ ธัมมา ชะนาจิตตัง อาทะเรนะ นะมามิหัง สัพเพ สังฆา ชะนาจิตตัง นะมะการานุภาเวนะ มะอะอุ หันตวา สัพเพ อุปัททะเว อุอะมะ อะเนกา อันตะรายาปิ นะโม พุทธายะ วินัสสันตุ อะเสสะโต ยะธาพุธโมนะ.

พระคาถาสัมพุทเธหงษานี้ ใช้ภาวนาก่อนนอนหรือตื่นนอน เพื่อป้องกันคุณไสย ภูตผีปีศาจร้าย และอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันทันด่วน และภัยที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาใกล้จะสิ้นชีวิต

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๑๘๘๙๒, ๒๒๔๘๒๑๔